

**ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΔΙΑΠΑΙΔΑΓΩΓΗΣΗ ΣΤΗΝ
ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ ΚΑΙ ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ**

Σπουδάστρια:

Ταγγίλη Αντωνία

Υπεύθυνος Εκπαιδευτικός:

Παπαδημητρίου Θάνος

**Πτυχειακή Εργασία για τη λήψη του πτυχίου στην Κοινωνική Εργασία από
το τμήμα της Κοινωνικής Εργασίας, της Σχολής Επαγγελματιών Υγείας και
Πρόνοιας του Τεχνολογικού Εκπαιδευτικού Ιδρύματος (Τ.Ε.Ι.) Πάτρας.**

ΠΑΤΡΑ, 2002

Η τριμελής Επιτροπή για την Έγκριση της Πτυχιακής

Κα Γαϊτάνη Ρεγγίνα

Κα Γιαβάση Αγγελική

Κος Παπαδημητρίου Θάνος

ΠΑΤΡΑ 2002

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

	Σελίδα
ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ	v
ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΜΕΛΕΤΗΣ	vi
Κεφάλαιο	
I. ΕΙΣΑΓΩΓΗ	
Το πρόβλημα	1
Σκοπός μελέτης	3
Ορισμοί όρων	4
II.	
1. Ιστορική Αναδρομή Εκπαίδευσης και Παιδαγωγικής – Κοινωνική Διαστρωμάτωση	6
1.1 Δουλεία	7
1.2 Μεσαίωνας – Φεουδαρχία	8
1.3 Καπιταλιστικό Σύστημα	9
2. Ιστορική Αναδρομή Σεξουαλικότητας	10
2.1 Μεσαίωνας	10
2.2 Αναγέννηση	12
2.3 Σύγχρονη Εποχή	13
III.	
1. Η ανάπτυξη της παιδικής και εφηβικής σεξουαλικότητας	15
2. Σεξουαλική λειτουργία	18

3. Ταυτότητα και ρόλος του φύλου	20
4. Τα στερεότυπα της συμπεριφοράς του φύλου στα παιδιά	23
4.1 Τα αντρικά και γυναικεία στερεότυπα	23
4.2 Η ανάπτυξη της στερεοτυπικής συμπεριφοράς των φύλων	25
4.2.1 Διαφοροποιημένη αναμονή του νέου παιδιού	26
4.2.2 Διαφορές της συμπεριφοράς των δύο φύλων στη βρεφική ηλικία	28
4.2.3 Ανάπτυξη στερεοτυπικής συμπεριφοράς των φύλων κατά την νηπιακή ηλικία	30
4.2.4 Ανάπτυξη των στερεοτυπικών χαρακτηριστικών των φύλων κατά την παιδική και εφηβική ηλικία	31
5. Τα στερεότυπα του φύλου στην εκπαιδευτική διαδικασία	34
6. Η στάση των εκπαιδευτικών απέναντι στα στερεότυπα του φύλου	36

IV.

1. Το πρόβλημα της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης	38
2. Διαστάσεις σεξουαλικής αγωγής	40
3. Ηθική και σεξουαλικότητα	42
4. Φορείς σεξουαλικής αγωγής	44
4.1 Η οικογένεια	45
4.1.1 Η σημερινή ελληνική οικογένεια	45
4.1.2 Η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση στην οικογένεια	46
4.1.3 Παράγοντες αποτροπής συζήτησης για σεξουαλική διαπαιδαγώγηση από τους γονείς	50
4.1.4 Απαραίτητα στοιχεία για την σωστή σεξουαλική διαπαιδαγώγηση των παιδιών από τους γονείς τους	51
4.1.5 Μέσα πληροφόρησης γονέων σε θέματα σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης	53
4.2 Ελεύθερες συζητήσεις	54
4.3 Διάφορες οργανώσεις	54

4.4 Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης	55
4.5 Οι φίλοι	56
4.6 Η θρησκεία	57
4.7 Σχολείο	59
V.	
1. Πορεία σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης στον ευρωπαϊκό χώρο	60
2. Μοντέλα σεξουαλικής αγωγής στην Ευρώπη	63
3. Πρότυπα σεξουαλικής αγωγής στην Ευρώπη	66
4. Παραδείγματα εφαρμογής σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης σε δύο Ευρωπαϊκές χώρες: Ολλανδία και Σουηδία	69
4.1 Ολλανδία	69
4.2 Σουηδία	75
VI.	
1. Η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση στην εκπαίδευση στον Ελληνικό χώρο	78
2. Σκοποί της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης	80
3. Σεξουαλική αγωγή μέσα από τα εκπαιδευτικά συγγράμματα στην Ελλάδα	81
4. Η θέση και η στάση του εκπαιδευτικού	87
VII.	
1. Η σεξουαλική αγωγή στο σχολείο – Ξεχωριστό μάθημα ή μέσα από τα διάφορα μαθήματα	89
2. Ηλικία έναρξης μαθημάτων σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης στο Σχολείο	91
3. Άλλα μέσα διδασκαλίας και ενημέρωσης για το μάθημα της σεξουαλικής αγωγής	92
4. Ο ρόλος του εκπαιδευτικού και των άλλων επιστημών	94
5. Ο ρόλος του κοινωνικού λειτουργού	96

5.1 Η σχολική κοινωνική εργασία	96
5.2 Αρμοδιότητες του σχολικού κοινωνικού λειτουργού	98
5.3 Σεξουαλική διαπαιδαγώγηση στην εκπαίδευση και Κοινωνική Εργασία	101

VII.

1. Συμπεράσματα	102
1.1 Αντικειμενικές και υποκειμενικές δυσκολίες για την Εφαρμογή Ενός προγράμματος σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης στο σχολείο	102
1.2 Οι επιπτώσεις της σεξουαλικής αγωγής	106
1.3 Το όφελος της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης στα παιδιά μέσα από την εκπαιδευτική διαδικασία	109
2. Προτάσεις	111

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

- I. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗΣ ΔΙΑΠΑΙΔΑΓΩΓΗΣΗΣ ΣΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΣΧΟΛΕΙΑ**
- II. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ**

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ

Η μελέτη αυτή έγινε στα πλαίσια της πτυχιακής εργασίας, του τμήματος Κοινωνικής Εργασίας του Τ.Ε.Ι. Πατρών για τη λήψη πτυχίου.

Θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον συντονιστή της επικείμενης εργασίας, κο Παπαδημητρίου Θάνο, για την αμέριστη βοήθεια και υποστήριξη του, ηθική και πρακτική, καθώς και για την εμπιστοσύνη που μου κατέδειξε καθόλη την διάρκεια της συγγραφής αυτής της εργασίας.

Ακόμα θέλω να εκφράσω τις ευχαριστίες μου στον κο Δούνδη Άγγελο, για την πολύτιμη βοήθεια που μου προσέφερε για την εύρεση βιβλιογραφικού υλικού.

Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω τους γονείς μου για την υποστήριξη, την κατανόηση και την συμπαράσταση τους, καθώς επίσης και για την δύναμη και το κουράγιο, με τα οποία με ενίσχυαν καθημερινά για την εκπόνηση του έργου.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΜΕΛΕΤΗΣ

Η παρούσα πτυχιακή εργασία αναφέρεται στην σεξουαλική διαπαιδαγώγηση στην εκπαίδευση, η οποία τα τελευταία χρόνια απασχολεί όλο και περισσότερο τους ειδικούς για την σημαντικότητα της, αλλά και για τα ποικίλα προβλήματα που την συνοδεύουν.

Η εργασία αυτή είναι μια βιβλιογραφική μελέτη στηριγμένη σε ελληνικά και ξενόγλωσσα επιστημονικά συγγράμματα, και στοχεύει στην παρουσίαση της υπάρχουσας κατάστασης στην εκπαίδευση και στην επισήμανση της σημαντικότητας της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης στα σχολεία.

Στο πρώτο κεφάλαιο, ο αναγνώστης θα έχει την ευκαιρία να γνωρίσει την πορεία της εκπαίδευσης, μέσω της κοινωνικής διαστρωμάτωσης, από την εποχή της δουλείας μέχρι την εποχή του καπιταλισμού, και παράλληλα να κρίνει τις απόψεις που επικρατούσαν για το θέμα της σεξουαλικότητας από την εποχή του Μεσαίωνα μέχρι σήμερα.

Στο δεύτερο κεφάλαιο της μελέτης γίνεται μια περιγραφή της ανάπτυξης της σεξουαλικότητας και τον τρόπο που αυτή καθορίζει την διαμόρφωση του φύλου και την σεξουαλική ταυτότητα.

Στη συνέχεια, λόγω της πολυπλοκότητας του θέματος, κρίθηκε απαραίτητο να παρουσιαστούν οι διαστάσεις της σεξουαλικής αγωγής και οι φορείς που επηρεάζουν την ανάπτυξη αυτής.

Στο επόμενο κεφάλαιο επιχειρείται μια προσέγγιση της πορείας της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης στον ευρωπαϊκό χώρο, με παράλληλη περιγραφή της υπάρχουσας κατάστασης στον Ελλαδικό χώρο.

Η σημαντικότητα και η απαραίτητη παρουσία της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης στην εκπαίδευση, αναδύουν την ανάγκη ύπαρξης ειδικού εκπαιδευμένου προσωπικού, καθώς και κοινωνικού λειτουργού, ο οποίος έχει την δυνατότητα παράλληλης εργασίας με άτομο, οικογένεια και κοινωνικό περίγυρο. Για το λόγο αυτό κρίθηκε απαραίτητο να τονιστεί η σπουδαιότητα του εκπαιδευτικού και του κοινωνικού λειτουργού στην εκπαιδευτική διαδικασία.

Κλείνοντας την εργασία αυτή, παρουσιάζονται τα συμπεράσματα της συνολικής μελέτης, καθώς και προτάσεις για την προάσπιση και ανάπτυξη της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης στον εκπαιδευτικό χώρο της Ελλάδας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι : ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ

Τη σημερινή εποχή τη χαρακτηρίζει το μεγάλο πλήθος των γνώσεων, η εξέλιξη, η διεύρυνση των επιστημών και τέλος η ταχύτητα της διάδοσης των πληροφοριών, λόγω της ανάπτυξης των μέσων μαζικής ενημέρωσης. Αυτή η πνευματική και πολιτισμική εξέλιξη, επέδρασε και στην αγωγή του παιδιού, η οποία επεκτάθηκε σε όλες τις καταστάσεις της ζωής και σε όλα τα προβλήματα (σωματικά, πνευματικά, ψυχικά κ.α.) που το απασχολούν.

Ένα από τα βασικά προβλήματα που απασχόλησαν την αγωγή παιδιού ήταν η Σεξουαλική Διαπαιδαγώγηση. Σε αντίθεση με παλιότερες εποχές, όπου για λόγους ηθικής και κοινωνικής απαγόρευσης, παρέμενε το θέμα στο περιθώριο, σήμερα λόγω της τηλεόρασης, των εντύπων, της αύξησης των γνώσεων και της ταχείας διάδοσης τους, έχει κυρίαρχη θέση.

Οι γονείς και οι εκπαιδευτικοί έρχονται γρήγορα αντιμέτωποι με το πρόβλημα της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης, γιατί το παιδί “βλέπει”, “ακούει”, “ρωτάει”, “προβληματίζεται” και “αφουγκράζεται” πολλά γύρω από το θέμα και περιμένει μια βοήθεια γνωστική.

Η πολυπλοκότητα του θέματος προβληματίζει όλους τους φορείς που ασχολούνται με αυτό, γιατί ο καθένας έχει τις δικές του απόψεις και ιδέες και

γιατί οι περισσότεροι προέρχονται από οικογένειες όπου οι συζητήσεις γύρω από σεξουαλικά ζητήματα ήταν “ταμπού”. (Γκολιάρης και Τζούρα-Τζεβελέκη, 1994, σελ. 7)

Τα τελευταία χρόνια πληθαίνουν οι συζητήσεις και οι αντιπαραθέσεις για την ανάγκη καθιέρωσης της εισαγωγής μαθημάτων σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης στο χώρο της ελληνικής εκπαίδευσης. Παρόλο που το θέμα συνεχώς απασχολεί τους ειδικούς και πραγματοποιούνται κατά καιρούς έρευνες και γίνονται προτάσεις, δεν υπάρχει κάποιο ολοκληρωμένο πρόγραμμα σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης στα σχολεία.

ΣΚΟΠΟΣ ΜΕΛΕΤΗΣ

Βασικός σκοπός της μελέτης αυτής είναι η παρουσίαση της υπάρχουσας κατάστασης της εκπαίδευσης, όσον αφορά την σεξουαλική διαπαιδαγώγηση στα σχολεία.

Επίσης, η μελέτη αυτή σκοπεύει να υποδείξει ότι η έλλειψη σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης οδηγεί στην δημιουργία κοινωνικών προβλημάτων και να τονίσει την ανάγκη αντιμετώπισης της από την πολιτεία.

Επιπλέον, βασικό σκοπό αποτελεί και η επισήμανση της απαραίτητης παρουσίας ειδικά εκπαιδευμένου προσωπικού, διαφόρων ειδικοτήτων (παιδαγωγοί, γιατροί, κοινωνικοί λειτουργοί, ψυχολόγοι), στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση, για την σωστή και αντικειμενική σεξουαλική διαπαιδαγώγηση.

Οι επιμέρους στόχοι της εργασίας είναι:

- Η ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης και των αρμόδιων φορέων για την αντιμετώπιση του προβλήματος.
- Η ελπίδα ώστε η εργασία αυτή να αποτελέσει το έναυσμα για μια περαιτέρω ολοκληρωμένη έρευνα πάνω στο θέμα της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης στα σχολεία.

ΟΡΙΣΜΟΙ ΟΡΩΝ

ΑΓΩΓΗ:

“Είναι η σκόπιμη και προγραμματισμένη κοινωνική λειτουργία, που οδηγεί στην διαμόρφωση της προσωπικότητας του ανθρώπου.” (Διαμαντόπουλος, 1994, σελ. 20)

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ:

Βλέπε ορισμό αγωγής.

ΜΟΡΦΩΣΗ:

“Είναι η αρμονική ανάπτυξη των ψυχικών και πνευματικών ικανοτήτων του ανθρώπου. Διακρίνεται σε ειδική και γενική. Ειδική ή επαγγελματική μόρφωση είναι η κατάρτιση του ατόμου σε κάποιον τομέα της ανθρώπινης δραστηριότητας. Η γενική μόρφωση αναφέρεται στην προσπάθεια βελτίωσης, διάπλασης, ανάπτυξης και ολοκλήρωσης του ατόμου ως ψυχοφυσικής οντότητας.” (Διαμαντόπουλος, 1994, σελ. 258)

ΠΑΙΔΕΙΑ:

“Είναι το σύνολο των ενεργειών με τις οποίες ο άνθρωπος κατακτά την πνευματική, ηθική και κοινωνική του ολοκλήρωση.” (Διαμαντόπουλος, 1994, σελ. 28)

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ:

“Είναι το σύνολο των ατόμων, που συνδέονται μεταξύ τους με φυσικούς δεσμούς και ζουν κάτω από την ίδια στέγη.” (Διαμαντόπουλος, 1994, σελ. 268)

ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΟΤΗΤΑ:

“Με τον όρο σεξουαλικότητα εννοούμε την έμφυτη ορμή, την φυσική τάση της ζωής και της συμπεριφοράς ενός οργανισμού, που το σύμπλεγμα των εκδηλώσεων του έχει σχέση με τη συνουσία.” (Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας)

ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΑΝΑΠΑΡΑΓΩΓΗ:

“Είναι η σύντηξη ή σύζευξη δύο γενετικών υλικών για να δοθεί ζωή σε έναν απόγονο. Ο στόχος της αναπαραγωγής είναι η γονιμοποίηση.” (Εταιρία Οικογενειακού Προγραμματισμού, 1992, σελ. 312)

ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΔΙΑΠΑΙΔΑΓΩΓΗΣΗ:

“Είναι η συστηματική διεργασία κοινωνικοποίησης ατόμων υγιών και μη, στις στενές αληθινές, διαπροσωπικές, ανθρώπινες σχέσεις, που διασυνδέονται με την αναπαραγωγή και την γενετήσια ευχαρίστηση. Η διαδικασία της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης γίνεται σταδιακά από διάφορους φορείς και σε όλη την διάρκεια της ζωής του ατόμου.” (Εταιρία Οικογενειακού Προγραμματισμού, 1992)

ΣΕΞ:

“Είναι η έλξη που υπάρχει μεταξύ αρσενικού και θηλυκού, η επικοινωνία (συνουσία) και όλες οι διαδικασίες που εξαρτώνται, από το αποτέλεσμα αυτών των ανθρωπίνων σχέσεων.” (Εταιρία Οικογενειακού Προγραμματισμού, 1992)

ΣΧΟΛΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ:

“Είναι κάθε μορφή κοινωνικής εργασίας με νέους, που συμπεριλαμβάνει την διαδικασία της και στο σχολείο.” (Ζωγράφου, 1993, σελ. 62)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙ

1. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΚΑΙ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ – ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΔΙΑΣΤΡΩΜΑΤΩΣΗ

Είναι γεγονός πως η αγωγή είναι μια κοινωνική λειτουργία, που ασκείται από τότε που το ανθρώπινο είδος οργανώθηκε σε κοινωνία. Η παιδαγωγική επιστήμη σαν επιστήμη της αγωγής και της μόρφωσης, έχει ιστορία πολλών αιώνων. Η αγωγή ασκείται ανάλογα με την κοινωνία που εξυπηρετεί.

Ως σήμερα, η κοινωνία είναι οργανωμένη ταξικά. Οι πολίτες δηλαδή της κοινωνίας χωρίζονται σε τάξεις. Ο χωρισμός αυτός των πολιτών δεν είναι αυθαίρετος, αλλά προκαλείται από την οικονομική συγκρότηση της κοινωνίας. Ο σκοπός της παιδαγωγικής μέσα σε μια τέτοια ταξική κοινωνία, είναι να ικανοποιήσει τις απαιτήσεις και την αγωγή της άρχουσας τάξης. Αυτό αποδεικνύεται ιστορικά αν εξετάσουμε τα συστήματα κοινωνικής συγκρότησης που εμφανίστηκαν. Το σύστημα δηλαδή της δουλείας, της φεουδαρχίας και του καπιταλισμού. (Σπυροπούλου, 1996)

1.1 ΔΟΥΛΕΙΑ

Την εποχή αυτή η αγωγή και η μόρφωση ήταν αποκλειστικά προνόμιο μόνο των παιδιών της αρχούσας τάξης, ενώ τα παιδιά των δούλων αποκλείονταν από κάθε αγωγή και μόρφωση.

Η αγωγή ήταν διαφορετική στην Σπάρτη και διαφορετική στην Αθήνα. Στην Σπάρτη η αγωγή δινόταν μόνο στα παιδιά των πολεμιστών, ενώ στην Αθήνα του 5^{ου} αιώνα η αγωγή δινόταν στους πλούσιους εμπόρους και στην αριστοκρατία.

Η Σπάρτη μόρφωνε τα παιδιά της και τα ανέτρεφε στην πολεμική κυριαρχία κυρίως με γυμναστικές και αθλητικές ασκήσεις και τα εξασκούσε στην τέχνη.

Η κοινωνική συγκρότηση της Αθήνας ζητούσε από τα παιδιά και ένα ελάχιστο γνώσεων για να τα κάνει ικανά να συμμετέχουν στο εμπόριο, καθώς και στην πολιτική της χώρας. (Σπυροπούλου, 1996)

1.2 ΜΕΣΑΙΩΝΑΣ – ΦΕΟΥΔΑΡΧΙΑ

Η αγωγή αυτή την περίοδο αποβλέπει μόνο στην εξυπηρέτηση της άρχουσας τάξης, με την διαφορά ότι αρχούσα τάξη τώρα δεν ήταν μόνο οι πλούσιοι φεουδάρχες, αλλά και ο κλήρος. Οι δύο αυτές εξουσίες απόβλεπαν στο να δίνεται στα παιδιά τέτοια αγωγή, ώστε να μην αλλάξει καθόλου η συγκρότηση της κοινωνίας. Έτσι από την μια οι φεουδάρχες ζητούσαν από τους υπότες τους να ξέρουν μόνο να παίζουν το σπαθί και το κοντάρι, από την άλλη η Εκκλησία που είχε επιβάλλει την θεοκρατική της θεωρία, προσπαθούσε με τον κλήρο να αποδείξει πως όλα στον κόσμο είναι τακτοποιημένα από την θεία Πρόνοια.

Αποτέλεσμα των παραπάνω ήταν κατά την διάρκεια του Μεσαίωνα να μην σημειωθεί καμία πρόοδος στην ανθρωπότητα. Όποιος μπορούσε να μορφωθεί, έπρεπε να μορφωθεί σε μια κληρικαστική μόρφωση. (Σπυροπούλου, 1996)

1.3 ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ

Το καπιταλιστικό σύστημα αποτελεί ένα μεγάλο βήμα μπροστά σε σύγκριση με το κοινωνικό σύστημα του Μεσαίωνα. Στις αρχές του 15^{ου} αιώνα εμφανίστηκε με τέτοια ορμή ενάντια στην θεοκρατική αντίληψη του Μεσαίωνα, που στάθηκε ο τρόμος των φεουδαρχών. Οι ιδέες και οι περί ζωής αντιλήψεις που έφερε τότε μαζί της η αστική τάξη ήταν πολύ προοδευτικές. Οι ιδέες αυτές κατεύθυναν την ανθρώπινη σκέψη προς τον υλικό κόσμο και έτσι άνθισαν οι φυσιογνωστικές επιστήμες, που βοήθησαν στην ανάπτυξη της βιομηχανίας, επιβλήθηκαν στην εκπαίδευση και μπήκαν σαν μαθήματα στα πράγματα του σχολείου.

Το σχολείο λοιπόν στην μορφή που το βλέπουμε σήμερα γεννιέται μετά την βιομηχανική επανάσταση, είναι δηλαδή θεσμός της αστικής κοινωνίας. Η αστική κοινωνία είναι η πρώτη που η ιδεολογία της περιείχε την αρχή του δικαιώματος της μόρφωσης, για όλους αναιξερétως. Έτσι δημιουργείται ο εκπαιδευτικός θεσμός, η αρχή της εκπαιδευτικής ισότητας, η υποχρέωση της κρατικής εξουσίας να παρέχει στοιχειώδη εκπαίδευση σε όλους τους πολίτες (Σπυροπούλου, 1996).

2. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΟΤΗΤΑΣ

2.1 ΜΕΣΑΙΩΝΑΣ

Στο Μεσαίωνα οι άνθρωποι προσπαθούσαν να ικανοποιήσουν τις σεξουαλικές τους ανάγκες, για να μην βλάπτεται η υγεία τους. Το άτομο τότε βίωνε τους πόθους του, τις επιθυμίες του, ενώ σήμερα τις απωθεί.

Την σαρκική ηδονή την ένιωθαν και την βίωναν με τρόπο που για εμάς είναι ολότελα άγνωστος. Άγγιζαν ο ένας τον άλλο, χαϊδεύονταν, αγκαλιάζονταν, φιλιούνταν· οι παραμάνες και οι γονείς ανάνιζαν τα παιδιά για να ηρεμήσουν. Οι αυστηρές απαγορεύσεις που διέπουν σήμερα τις σεξουαλικές σχέσεις των ενηλίκων και εφήβων ήταν ανύπαρκτες. Οι προγαμιαίες σχέσεις θεσμοποιούνται, η οικογένεια και οι υπηρέτες κοιμούνται ολόγυμνοι στο ίδιο δωμάτιο. Για τους νέους δεν υπάρχει ανάγκη κατατόπισης.

Ο Έρασμος έχει γράψει πολλά βιβλία για την εποχή αυτή. Στο βιβλίο του “Διάλογοι”, αναφέρει τον τρόπο με τον οποίο πρέπει να διαπαιδαγωγούνται τα παιδιά. Μιλάει για την ηλικία που θα πάει ο νέος στις πόρνες, τι πρέπει να κάνει, τι δεν πρέπει, πώς θα αποφύγει τις ασθένειες της εποχής.

Όλα είναι γραμμένα με διαφορετικό πνεύμα, το οποίο «σοκάρει». Την εποχή εκείνη, η ζωή επέτρεπε στους ανθρώπους να εκφράσουν ελεύθερα τις σεξουαλικές και βιολογικές τους ανάγκες. Στο Μεσαίωνα δεν ήταν μόνο το

ένστικτο της σεξουαλικότητας ανοικτό, αλλά και το ένστικτο της επιθετικότητας. Με πολύ μεγάλη ευκολία ο ένας μπορούσε να σκοτώσει τον άλλο, να επιδωθεί σε λεηλασίες, σε θηριωδίες, πράγμα που σύμφωνα με τον Freud, ήταν μία λύτρωση, γιατί ικανοποιούσε βασικά ένστικτα. (Εταιρεία Οικογενειακού Προγραμματισμού, 1987)

2.2 ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗ

Κατά την περίοδο της Αναγέννησης ο πολιτισμός αλλάζει βαθμιαία και αναγκάζει και τα ήθη και τα έθιμα των ανθρώπων να αλλάξουν μαζί του.

Ο 17^{ος} αιώνας εισάγει τον διαχωρισμό των ηλικιών, την σταδιακή ανάπτυξη της ηλικίας, τις ηλικιακές τάξεις. Ιδρύονται τα πρώτα σχολεία. Αυτή την εποχή η σεξουαλική προσέγγιση είναι εντελώς διαφορετική. Αρχίζει να αναπτύσσεται μια μορφή σεμνοτυφίας. Οι αλλαγές του πολιτισμού, σύμφωνα με τον Freud, αποτελούν πηγή δυστυχίας και αναγκάζουν τον άνθρωπο να καταστείλει τα ένστικτα του.

Η σεμνοτυφία, χαρακτηριστικό της εποχής, οδηγεί στην απόθεση των παρορμήσεων. Η ηδονή αρχίζει να γίνεται μυστικό που δεν πρέπει να φανεί: εγκλωβίζεται και μετατοπίζεται μόνο μέσα στον κύκλο του ζευγαριού. Η οικογένεια παίρνει εντελώς διαφορετική αξία και διαφορετικό νόημα. Είναι αξιόλογη μόνο όταν είναι παιδοποιητική. Το σεξ των ανθρώπων είναι πάντοτε συνδεδεμένο με το συγκινησιακό και κοινωνικό παράγοντα. (Εταιρεία Οικογενειακού Προγραμματισμού, 1987)

2.3 ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ

Στο τέλος του 18^{ου} αιώνα τρεις μεγάλοι ξεκάθαροι κώδικες, πέρα από τις εθιμικές ρυθμίσεις και τους καταναγκασμούς της γνώμης, κυβερνούσαν την σεξουαλική πρακτική: το εκκλησιαστικό δίκαιο, η χριστιανική ποιμαντορία και οι αστικοί νόμοι.

Καθώς μπαίνουμε στον 19^ο αιώνα, αρχίζει να αναπτύσσεται η ιατρική επιστήμη, η οποία αποτελεί μορφή εξουσίας. Η κοινωνία ιατροποιείται και προχωρεί στο θεραπευτικό καθεστώς, όπου ο ιερέας του Μεσαίωνα αντικαθίσταται από τον γιατρό, και ο ιεροεξεταστής από τον σημερινό ψυχίατρο. Οι κατηγορίες του αγνού και του μιαινού υποκαθίστανται από τον υγιή και νοσηρό, του ορθόδοξου και αιρετικού από τις έννοιες του ωρίμου και του ανώριμου και τα θαύματα από τα φάρμακα.

Η ομοφυλοφιλία και ο αυνανισμός θεωρούνται παθολογικές περιπτώσεις και χρειάζονται επέμβαση για να αντιμετωπιστούν. Η στάση απέναντι στον αυνανισμό, που είχε εδραιωθεί στις απόψεις των γιατρών της εποχής στο δυτικό πολιτισμό τρομοκράτησε και ενοχοποίησε γενιές γενεών. Οι ειδικοί θεωρούσαν αποτέλεσμα του αυνανισμού την πνευματική και σωματική καθυστέρηση, την επιληψία, την υστερία, ενώ σήμερα ο αυνανισμός θεωρείται από την ιατρική επιστήμη, σαν προετοιμασία για μία φυσιολογική σεξουαλική ζωή και ακόμα,

σύμφωνα με ορισμένες σχολές, σαν μέθοδος θεραπείας της σεξουαλικής ανικανότητας.

Το κριτήριο της Ηθικής δίνει την θέση του στο κριτήριο της Ιατρικής. Στην εποχή αυτή που ο πολιτισμός φτάνει στο αποκορύφωμα του, οι ομοφυλόφιλοι καταδιώκονται, θεωρούνται παράνομοι, γιατί βρίσκονται έξω από τον χώρο της παραδεκτής ηθικής.

Έργο του πολιτισμού της εποχής, ήταν να κάνει τον άνθρωπο να απωθεί, να καταπνίγει τα ένστικτα του. Η εποχή αυτή χαρακτηρίζεται ως βουβή, απαγορευτική, αλλά και έντονα υποκριτική. Έτσι η σύζευξη των δύο φύλων μπορεί να οδηγήσει στην γονιμοποίηση, αλλά χωρίς αυτό να προϋποθέτει και τη σεξουαλική απόλαυση. (Εταιρεία Οικογενειακού Προγραμματισμού, 1987)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ

1. Η ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΠΑΙΔΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΦΗΒΙΚΗΣ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΟΤΗΤΑΣ

Σύμφωνα με τον Freud, η ψυχαναλυτική θεωρία εισάγει την έννοια της παιδικής σεξουαλικότητας, η οποία εμφανίζεται στην βρεφική ηλικία και συνίσταται από μια σειρά ψυχοσωματικών εκδηλώσεων ερωτικού χαρακτήρα. Οι εκδηλώσεις αυτές δεν αναφέρονται άμεσα στην γενετήσια λειτουργία και το ερωτικό συναίσθημα, αποτελούν ένα είδος χαλάρωσης και αυτοϊκανοποίησης.

Η ανάπτυξη της παιδικής σεξουαλικότητας συντελείται κατά περιόδους – στάδια, στην καθεμία από τις οποίες το παιδί αναζητεί ευχαρίστηση στο διερεθισμό μιας ορισμένης περιοχής του σώματος. Συγκεκριμένα τα στάδια είναι τα εξής:

α. Στοματικό Στάδιο (1^ο έτος της ηλικίας)

Το βρέφος σε αυτό το στάδιο αναζητά την ευχαρίστηση κυρίως στην περιοχή του στόματος, με επίκεντρο στον θηλασμό και την σωματική επαφή με την μητέρα.

β. Πρωκτικό Στάδιο (2^ο και 3^ο έτος της ηλικίας)

Το παιδί σε αυτό το στάδιο αποκτά έλεγχο των σφιγκτήρων και ο πρωκτός γίνεται εστία ψυχικής χαλάρωσης και αίσθησης αυτονομίας.

γ. Φαλλικό Στάδιο (3^ο έως 7^ο έτος της ηλικίας)

Σε αυτό το στάδιο το παιδί αρχίζει να ανακαλύπτει ως ερωτογενή ζώνη την περιοχή των γεννητικών οργάνων και παρατηρεί τις ανατομικές διαφορές της περιοχής αυτής στα δύο φύλλα. Παράλληλα αρχίζει να αναπτύσσεται μια ετερόφυλη διάθεση του παιδιού προς τους γονείς του και ένα περίπλοκο σύμπλεγμα σχέσεων που καθορίζει σε μεγάλο βαθμό την μετέπειτα ψυχοσεξουαλική ανάπτυξη.

Πρόκειται για το λεγόμενο Οιδιπόδειο σύμπλεγμα στο αγόρι και το σύμπλεγμα της Ηλέκτρας στο κορίτσι. Η συναισθηματική διάθεση και προτίμηση του παιδιού προς τον γονέα του αντίθετου φύλου δημιουργεί σε αυτό συγχρόνως ενοχή, από την αίσθηση μιας απαγορευμένης σχέσης και τον φόβο της τιμωρίας. Συγχρόνως προκαλείται αντιζηλία και εχθρότητα προς τον γονέα του ίδιου φύλου. Για να βγει το παιδί από τις πιεστικές αυτές καταστάσεις, ταυτίζεται τελικά με τον γονέα του ίδιου φύλου και στο τέλος του σταδίου επέρχεται η λύση του συμπλέγματος.

Η ταύτιση είναι μια ασυνείδητη διαδικασία, με την οποία τα παιδιά ενσωματώνουν στον ψυχισμό τους τα χαρακτηριστικά του ομόφυλου γονέα τους και διαμορφώνουν το Υπερεγώ τους, σύμφωνα με τους ηθικούς κανόνες και τις αξίες που διέπουν την ζωή και την συμπεριφορά των γονέων τους. Η ταύτιση του παιδιού προς το γονέα του ίδιου φύλου λειτουργεί εξισορροποιακά. Από το ένα μέρος ικανοποιεί έμμεσα την ετερόφυλη διάθεση

τους προς το γονέα του αντίθετου φύλου, αφού ταυτιζόμενο με τον ομόφυλο γονέα και αναπτύσσοντας τα χαρακτηριστικά του (ανδρικά ή γυναικεία), μπορεί να κατακτήσει τον ετερόφυλο γονέα του.

Από το άλλο μέρος η ανάπτυξη στο παιδί της αρρενωπότητας ή της θηλυκότητας, που έρχεται με την ταύτιση, το απαλλάσσει από το συναίσθημα ενοχής και φόβου και δρομολογεί την ανάπτυξη των ψυχολογικών χαρακτηριστικών του φύλου.

δ. Στάδιο Λανθάνουσας Σεξουαλικότητας (7^ο έως 11^ο έτος της ηλικίας)

Πρόκειται για μια αρκετά μεγάλη περίοδο, χωρίς έντονες εκδηλώσεις σεξουαλικής συμπεριφοράς, κατά την οποία το παιδί στρέφεται προς τα πρόσωπα και τα πράγματα του ευρύτερου περιβάλλοντος του και αποκτά γνώσεις.

ε. Στάδιο της Ετερόφυλης Σεξουαλικότητας (11^ο έως 18^ο έτος της ηλικίας)

Πρόκειται για την πιο κρίσιμη φάση της σεξουαλικής ανάπτυξης, κατά την οποία μεταβάλλεται η ορμονική λειτουργία, αναπτύσσονται τα πρωτεύοντα χαρακτηριστικά των φύλων, εμφανίζεται έντονη διάφυλη ερωτική έλξη, ωριμάζει η αναπαραγωγική διαδικασία και οι έφηβοι προσανατολίζονται στην ψυχοκοινωνική τους προετοιμασία, για την συνάντησή τους με το άλλο φύλο.

(Φροϋντ, 1991)

2. ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ

Η σεξουαλική λειτουργία καλύπτει και τα τρία βασικά επίπεδα δράσης του βιοψυχοκοινωνικού ατόμου, δηλαδή το βιολογικό, το κοινωνικό και το ψυχολογικό. Ο διαχωρισμός αυτός στην πραγματικότητα δεν είναι σαφώς καθορισμένος, γιατί οι λειτουργίες αυτές αλληλοεπηρεάζονται και τα όρια τους αλληλοδιαπλέκονται.

- α.** Από βιολογική πλευρά, η σεξουαλική λειτουργία είναι μια φυσική λειτουργία του ανθρώπινου οργανισμού, όπως π.χ. η πέψη του στομαχιού. Αρχίζει κατά την σύλληψη με τον συνδυασμό των χρωμοσωμάτων και περνά από διάφορα στάδια ανάπτυξης, με βασικό σταθμό την εφηβεία. Στην εφηβεία η ραγδαία αύξηση των ορμονών προκαλεί την εμφάνιση των δευτερογενών χαρακτηριστικών του φύλου και θέτει σε λειτουργία την αναπαραγωγική ικανότητα, ολοκληρώνοντας βιολογικά την ενστικτική αυτή λειτουργία.
- β.** Ενώ η φύση (βιολογικά), παράγει άτομα ικανά για την αναπαραγωγική διαδικασία, η κοινωνία διαμορφώνει την σεξουαλική συμπεριφορά, δηλαδή την διαδικασία για την επιτέλεση της αναπαραγωγής, μέσα από την οικογένεια, το σχολείο, τα Μ.Μ.Ε., τους φίλους κ.λ.π.

γ. Τόσο η βιολογική όσο και η κοινωνική παράμετρος δρουν πάνω σε κάθε άνθρωπο, επηρεάζουν την ψυχολογία του και τις ψυχολογικές του ανάγκες, π.χ. συναισθηματικές.

Όλες οι παραπάνω επιδράσεις συγκλίνουν στον καθορισμό της σεξουαλικής ταυτότητας και του ρόλου του φύλου. (Κοσμόπουλος, 1990)

3. ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΦΥΛΟΥ

Το φύλο, αρσενικό ή θηλυκό, αποτελεί την πιο σημαντική ψυχοσωματική διάσταση της προσωπικότητας και την κυριότερη διομαδική διάκριση μεταξύ των ανθρώπων. Είναι το καθοριστικό στοιχείο για την αναπαραγωγή και την διαιώνιση του ανθρώπινου είδους, αλλά και για την ποικιλία και τον εμπλουτισμό της διαφοροποίησης των ατόμων. Συνέπεια του φύλου είναι η ανάπτυξη και διαμόρφωση διαφορετικής συμπεριφοράς, η οποία οφείλεται είτε σε βιολογικούς, είτε σε κοινωνικούς παράγοντες.

α. Βιολογικοί παράγοντες στον καθορισμό του φύλου

Υποστηρίζεται από ορισμένους ότι στην διαμόρφωση των ρόλων και της συμπεριφοράς των φύλων συμμετέχουν κυρίως βιολογικοί παράγοντες. Δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στις γενετικές, ορμονικές και ανατομικές διαφορές μεταξύ των φύλων, στις οποίες αποδίδεται η διαφοροποίηση της συμπεριφοράς. Η διαφοροποίηση αυτή στην συνέχεια προδιαθέτει τα άτομα των δύο φύλων να αναπτύσσουν και να διαμορφώνουν διαφορετικούς ρόλους. Η κοινωνία απλώς ενισχύει και προωθεί τους ρόλους που αντιστοιχούν στην βιολογική δομή των ατόμων των δύο φύλων. (Ruble, 1988)

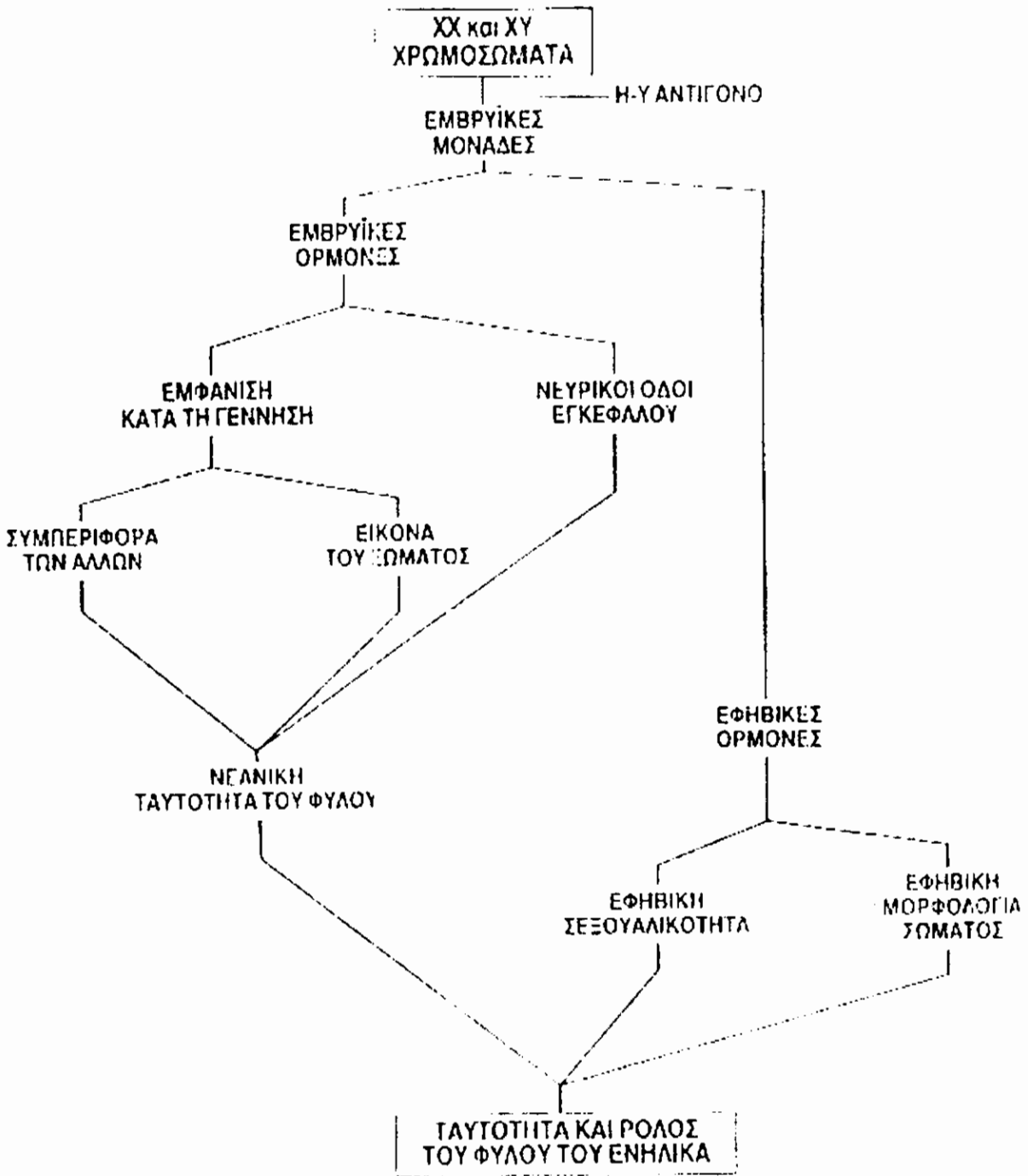
β. Κοινωνικοί παράγοντες στον καθορισμό του φύλου

Υπάρχει η άποψη ότι η διαμόρφωση των ρόλων και της συμπεριφοράς των φύλων, καθορίζεται κυρίως από τις κοινωνικές επιδράσεις που θα έχει το άτομο από την ενδομήτρια ζωή του και ως το τέλος της ζωής του. Συγκεκριμένα υποστηρίζεται ότι η συμπεριφορά των φύλων από τις κοινωνικές επιδράσεις, οφείλεται κυρίως στις αντιλήψεις που επικρατούν σε μια κοινωνία για τα διαφορετικά χαρακτηριστικά που έχουν ή πρέπει να έχουν οι άνδρες και οι γυναίκες.

Αυτές οι κοινωνικές αντιλήψεις, για τα μόνιμα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας και συμπεριφοράς, ονομάζονται κοινωνικά στερεότυπα των δύο φύλων. Ανάλογα με τις κοινωνικές αντιλήψεις που επικρατούν από εποχή σε εποχή και από κοινωνία σε κοινωνία, τα στερεότυπα των φύλων διαφοροποιούνται. (Κακαβούλης, 1995)

Τέλος, σύμφωνα με έρευνες που έχουν γίνει, έχει αποδειχτεί ότι τόσο οι βιολογικοί, όσο και οι κοινωνικοί παράγοντες, είναι εξίσου σημαντικοί και αλληλένδετοι για την ομαλή ανάπτυξη της ταυτότητας του ατόμου.

Στο Σχήμα 1 απεικονίζεται η πολυδιάστατη και διαδοχική ανάπτυξη της ταυτότητας και του ρόλου του φύλου σύμφωνα με τον J. Money.

Σχήμα 1

Ανάπτυξη της ταυτότητας του φύλου κατά J. Money.

4. ΤΑ ΣΤΕΡΕΟΤΥΠΑ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ ΤΟΥ ΦΥΛΟΥ ΣΤΑ ΠΑΙΔΙΑ

4.1 ΤΑ ΑΝΤΡΙΚΑ ΚΑΙ ΓΥΝΑΙΚΕΙΑ ΣΤΕΡΕΟΤΥΠΑ

Το φύλο αποτελεί την πιο σημαντική ψυχοσωματική διάσταση της προσωπικότητας και την κυριότερη διομαδική διάκριση μεταξύ των ανθρώπων. Είναι καθοριστικό για την αναπαραγωγή και διαίωνιση του ανθρώπινου γένους, αλλά και για την ποικιλία και τον εμπλουτισμό της διαφοροποίησης του ατόμου. Συνέπεια του φύλου είναι η ανάπτυξη και η διαμόρφωση διαφορετικής συμπεριφοράς, η οποία οφείλεται είτε σε βιολογικούς παράγοντες, είτε σε κοινωνικούς, είτε σε συνδυασμό αυτών των δύο. Η συμπεριφορά των φύλων που διαμορφώνεται από τις κοινωνικές επιδράσεις, οφείλεται κυρίως στις αντιλήψεις που επικρατούν σε μια κοινωνία για τα διαφορετικά χαρακτηριστικά που έχουν ή πρέπει να έχουν τα άτομα του ανδρικού και του γυναικείου φύλου. Αυτές οι κοινωνικές αντιλήψεις για τα μόνιμα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας και συμπεριφοράς των ανδρών και των γυναικών ονομάζονται στερεότυπα των φύλων. Επειδή οι κοινωνικές αντιλήψεις είναι διαφορετικές από κοινωνία σε κοινωνία και από εποχή σε εποχή, τα στερεότυπα των φύλων διαφοροποιούνται ανάλογα.

Στην εποχή μας, ιδιαίτερα κατά το δεύτερο ήμισυ του 20^{ου} αιώνα, τα στερεότυπα των φύλων έχουν γίνει αντικείμενο συστηματικής έρευνας και έχουν τροποποιηθεί πολλές από τις αντιλήψεις του παρελθόντος. Οι

τροποποιήσεις αυτές αφορούν κυρίως τον υπερτονισμό των διαφορών και την ύπαρξη ανισοτήτων, σε βάρος κυρίως του γυναικείου φύλου. Παρ' όλα αυτά διατηρούνται ακόμα οι αντιλήψεις και οι στάσεις για κοινωνικές διαφορές μεταξύ ανδρών και γυναικών, επειδή αυτές είναι βαθιά ριζωμένες στην κοινωνία και απαιτείται μακροχρόνια προσπάθεια μέσω της παιδείας για να αλλάξουν. (Κακαβούλης, 1995)

4.2 Η ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΣΤΕΡΕΟΤΥΠΙΚΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ ΤΩΝ ΦΥΛΩΝ

“Μια σημαντική πλευρά της ψυχοκοινωνικής ανάπτυξης είναι η διαδικασία με την οποία τα παιδιά, από μικρή ηλικία, απαιτούν και ενσωματώνουν στην προσωπικότητα και την συμπεριφορά τους τα στερεότυπα των φύλων, που επικρατούν στην κοινωνία μέσα στην οποία γεννιούνται και αναπτύσσονται.

Πρόκειται κυρίως για τις σταθερές τυπικές μορφές συμπεριφοράς και δράσης των ατόμων του ανδρικού και γυναικείου φύλου, που πιστεύεται ότι πρέπει να αποκτήσουν τα παιδιά κατά την ανάπτυξη τους. Οι μορφές αυτές συμπεριφοράς διαμορφώνονται από την επίδραση που ασκούν στα παιδιά οι κοινωνικές προσδοκίες και οι στερεοτυπικές αντιλήψεις για τα δύο φύλα. Ονομάζονται ‘ρόλοι των φύλων’.

Οι αντιλήψεις για τις ιδιότητες και τους ρόλους που ταιριάζουν στο ανδρικό ή γυναικείο φύλο, όπως αυτές εκδηλώνονται κυρίως στην οικογένεια, το σχολείο, την ευρύτερη κοινωνία, την ομάδα των ομηλίκων και τα Μ.Μ.Ε., επηρεάζουν ήδη από την βρεφική ηλικία και διαμορφώνουν αντίστοιχα τους ρόλους και την συμπεριφορά τους ως αγόρια ή κορίτσια”. (Κακαβούλης, 1995)

4.2.1 ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΜΕΝΗ ΑΝΑΜΟΝΗ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ

Πριν ακόμα γεννηθεί το παιδί, έχει ήδη διαμορφωθεί ένα διαφορετικό περιβάλλον για αυτό ανάλογα με το φύλο του. Οι αντιλήψεις για τα δύο φύλα που έχουν οι γονείς και οι προτιμήσεις τους ως προς το φύλο του παιδιού που θα αποκτήσουν, διαμορφώνουν το αρχικό ψυχολογικό κλίμα, μέσα στο οποίο θα έρθει στον κόσμο το παιδί. Το ενδιαφέρον των γονέων, για το αν το παιδί που έχει συλληφθεί θα είναι αγόρι ή κορίτσι, είναι ίσως από εκείνα που κυριαρχούν περισσότερο στην αρχή, μαζί με το αν έχει υγεία και αρτιμέλεια το έμβρυο και να υπάρχει καλή έκβαση της κύησης.

Από την στιγμή που γίνεται γνωστό το φύλο του παιδιού, το κλίμα που διαμορφώνεται συγκεκριμενοποιείται από τις προσδοκίες που επενδύουν οι γονείς σε αυτό ανάλογα με το φύλο του, αλλά και από μια σειρά διαφοροποιήσεις ως προς την προετοιμασία του περιβάλλοντος στο οποίο πρόκειται να το υποδεχτούν. (Κακαβούλης, 1995)

Σε σχετικές μελέτες που έχουν γίνει, διαπιστώθηκε αυτό που παρατηρείται κυρίως στις κλινικές, ότι δηλαδή οι γονείς χρησιμοποιούν διαφορετικές λέξεις για να περιγράψουν το νεογέννητο αγόρι ή κορίτσι, π.χ. περιγράφουν το αγόρι ως πίο δυνατό και το κορίτσι ως πίο γλυκό και όμορφο. Όταν το νεογέννητο φτάνει σπίτι του, πολλά στοιχεία από το περιβάλλον του

είναι δηλωτικά του φύλου του (ροζ ή μπλε δωμάτιο, τα ρούχα, το χτένισμα κ.α.). (Κακαβούλης, 1995)

4.2.2 ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΤΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ ΤΩΝ ΔΥΟ ΦΥΛΩΝ ΣΤΗ ΒΡΕΦΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ

“Έχει διαπιστωθεί ότι από την βρεφική ηλικία οι γονείς διαφοροποιούν τον τρόπο που επικοινωνούν με τα παιδιά τους και τη συμπεριφορά που θέλουν να διαμορφώσουν σε αυτά. Τα αγόρια ενθαρρύνονται πίο πολύ σε κινητικές δραστηριότητες και πίο δύσκολες επιδιώξεις, ενώ τα κορίτσια δέχονται πίο πολύ τη γλωσσική επικοινωνία των γονέων μαζί τους.” (Κακαβούλης, 1995)

Κατά τη γέννηση, οι πρώτες εμφανείς διαφορές των δύο φύλων στα παιδιά έχουν σχέση με την γενετήσια ανατομία. Υπάρχουν πολλές βιολογικές διαφορές, όπως π.χ. τα κορίτσια είναι υγιέστερα, είναι πίο ευαίσθητα στον πόνο, λιγότερα μυικά κ.τ.λ.

Εκτός όμως από τις ανατομικές ή βιολογικές διαφορές που παρουσιάζουν τα βρέφη και το διαφορετικό τρόπο αλληλεπίδρασης των γονέων με αυτά, έχουν διαπιστωθεί και διαφορές στη συμπεριφορά του φύλου που οφείλονται σε κοινωνικά στερεότυπα. Πριν ακόμα τα παιδιά αρχίσουν να ονομάζουν ή να περιγράφουν το φύλο τους, έχουν αποκτήσει αίσθηση για τις δραστηριότητες που θεωρούνται κατάλληλες για το φύλο τους. Αυτό είναι ιδιαίτερα εμφανές με την επιλογή των παιχνιδιών τους, από τους γονείς, στην ηλικία του ενάμιση έτους.

Συμπερασματικά, καταλήγουμε ότι παρά τις βιολογικές διαφορές και τις ελάχιστες διαφορές συμπεριφοράς που παρουσιάζουν τα αγόρια και τα κορίτσια στα δύο πρώτα χρόνια της ζωής τους, δεν διαπιστώνονται στερεοτυπικές διαφορές στην συμπεριφορά τους. Η διαφορετική ωστόσο μεταχείριση των

παιδιών από τους γονείς ή άλλα ενήλικα πρόσωπα αυτήν την περίοδο, που έχει οπωσδήποτε κάποιο στερεοτυπικό χαρακτήρα, θέτει τις βάσεις για να αρχίσει το παιδί να αναπτύσει και να εκδηλώνει στερεοτυπική συμπεριφορά αργότερα.

(Κακαβούλης, 1995)

4.2.3 ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΣΤΕΡΕΟΤΥΠΙΚΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ ΤΩΝ ΦΥΛΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΝΗΠΙΑΚΗ ΗΛΙΚΙΑ

Από το δεύτερο έτος και μετά αρχίζουν τα παιδιά να εκδηλώνουν για πρώτη φορά σαφείς διαφορές στην συμπεριφορά και τις δραστηριότητες τους ανάλογα με το φύλο τους. Διαφορές οι οποίες οφείλονται στις επιδράσεις από τα κοινωνικά στερεότυπα των φύλων. Τα παιδιά στην ηλικία αυτή χρησιμοποιούν διαφορετικές λέξεις για τα πρόσωπα του ενός ή του άλλου φύλου και ακόμη ξέρουν να πουν αν ο εαυτός τους είναι αγόρι ή κορίτσι. (Lewis και Brooks-Cunn, 1975)

Κατά την νηπιακή ηλικία παρουσιάζεται για πρώτη φορά ο λεγόμενος “διαχωρισμός των φύλων”, το φαινόμενο κατά το οποίο τα παιδιά παίζουν με ομάδες συνομηλίκων τους, σχεδόν αποκλειστικά του ίδιου φύλου, και αποφεύγουν τη συμμετοχή παιδιών του αντίθετου φύλου στο παιχνίδι. Τα κορίτσια παρουσιάζουν το διαχωρισμό των φύλων νωρίτερα από τα αγόρια. Τα αγόρια παίζουν σε χώρους εκτός του σπιτιού, ενώ τα κορίτσια προτιμούν να βρίσκονται στο σπίτι.

Η διαφοροποίηση μεταξύ αγοριού και κοριτσιού σε αυτή την ηλικία, οφείλεται κυρίως στις κοινωνικές επιδράσεις και όχι τόσο στις βιολογικές. Αυτό δίνει ιδιαίτερη βαρύτητα τόσο στην συμπεριφορά των γονιών, όσο και των νηπιαγωγών απέναντι στα παιδιά. (Κακαβούλης, 1995)

4.2.4 ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΩΝ ΣΤΕΡΕΟΤΥΠΙΚΩΝ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΩΝ ΤΩΝ ΦΥΛΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΑΙΔΙΚΗ ΚΑΙ ΕΦΗΒΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ

Κατά την παιδική και εφηβική ηλικία αναπτύσσονται πió αφηρημένες διαστάσεις των στερεοτυπικών γνωρισμάτων των φύλων, όπως είναι τα χαρακτηριστικά της:

α. Προσωπικότητας

Έχει διαπιστωθεί ότι τα παιδιά πριν ακόμα από την ηλικία των 8 χρόνων, όταν περιγράφουν τον εαυτό τους και τους άλλους, χρησιμοποιούν συγκεκριμένες δραστηριότητες, ενδιαφέροντα και συμπεριφορά που συνδέονται σταθερά με τα πρόσωπα αυτά. Από το 8^ο έτος και μετά αρχίζουν να χρησιμοποιούν και αφηρημένους χαρακτηρισμούς και ψυχολογικά γνωρίσματα των προσώπων. Το ίδιο παρατηρείται και για τη χρήση στερεοτυπικών χαρακτηριστικών του ρόλου και της συμπεριφοράς του φύλου.

Σε έρευνες που έχουν γίνει μέσα από ψυχοτεχνικά τεστ, έχει παρατηρηθεί ότι τα παιδιά αυτής της ηλικίας και της εφηβικής έχουν την ικανότητα να αναγνωρίζουν τα στερεότυπα των φύλων, όσον αφορά την προσωπικότητα του άνδρα και της γυναίκας.

Επιπλέον, η έρευνα έχει δείξει ότι η επίγνωση που έχουν τα παιδιά, για την ύπαρξη των στερεοτυπικών διαφορών, δεν σημαίνει οπωσδήποτε αποδοχή ή υποστήριξη τους. Τα μεγαλύτερα παιδιά, ενώ αναγνωρίζουν ότι πολλά

χαρακτηριστικά της προσωπικότητας συνδέονται με το ένα ή το άλλο φύλο, δεν συμφωνούν ωστόσο πάντοτε με αυτές τις διακρίσεις. (Κακαβούλης, 1995)

β. Στερεότυπα των φύλων ως προς τις επιδόσεις

Από την αρχή σχεδόν της φοίτησης στο δημοτικό σχολείο, τα παιδιά αρχίζουν να διακρίνουν τα μαθήματα και τις δεξιότητες που θεωρούνται ότι ταιριάζουν πολύ στα παιδιά του ενός ή του άλλου φύλου. Σε μια σχετική μελέτη ζητήθηκε από μαθητές ηλικίας 7, 11 και 18 ετών να πουν αν οι δραστηριότητες σε έξι περιοχές επίδοσης ήταν πιο κατάλληλες για τα αγόρια ή για τα κορίτσια. Διαπιστώθηκε ότι τα παιδιά όλων των ηλικιών διέκριναν τα γλωσσικά, τα καλλιτεχνικά και τα κοινωνικά μαθήματα ως περιοχές για επιδόσεις των κοριτσιών, ενώ τα μαθηματικά και η φυσική ως περιοχές για επιδόσεις πιο πολύ των αγοριών.

Παρατηρήθηκε επίσης ότι, ενώ τα στερεότυπα για τις επιδόσεις των φύλων είναι παρόντα από τις πρώτες τάξεις του δημοτικού, αυξάνονται και διευρύνονται με την ηλικία.

Τα ευρήματα αυτά δείχνουν ότι τα παιδιά αρχίζουν την φοίτηση στο σχολείο με κάποια επίγνωση ότι ορισμένες περιοχές μάθησης είναι πιο κατάλληλες για το φύλο τους από ότι άλλες και ότι εκείνο που μαθαίνουν κατά την διάρκεια της φοίτησης στο σχολείο είναι ποιά αντικείμενα να θεωρούν ως κατάλληλα για το ένα ή το άλλο φύλο. (Κακαβούλης, 1995)

γ. Στερεότυπα των φύλων ως προς τις δραστηριότητες και τα επαγγέλματα

Σύμφωνα με έρευνες που έχουν γίνει, κυρίως στο εξωτερικό, έχει αποδειχθεί ότι η επίγνωση των παιδιών για τα στερεότυπα των φύλων αυξάνεται με την ηλικία και ακόμα ότι η εκτίμηση τους για το τι μπορούν ή πρέπει τα μέλη του κάθε φύλου να κάνουν παρουσιάζει μεγάλη ευελιξία και ποικιλία.

Συγκεκριμένα, σε μια μελέτη που έγινε, βρέθηκε ότι η εκτίμηση των παιδιών για τις στερεοτυπικές δραστηριότητες και τα επαγγέλματα των δύο φύλων είναι παράλληλη με την ανάπτυξη της κατανόησης που απαιτούν τα παιδιά για τις κοινωνικές συνήθειες. Η ιδέα δηλαδή των παιδιών ότι οι στερεοτυπικές ασχολίες των φύλων προσδιορίζονται από την κοινωνία και δεν προέρχονται από την φύση του ανθρώπου, αντιστοιχεί προς την εκτίμηση τους ότι και οι κοινωνικές “καλές” συνήθειες δεν είναι νόμοι σταθεροί και αμετάβλητοι, αλλά είναι σχετικές πρακτικές που προέρχονται από την κοινή συμφωνία των μελών της κοινότητας. (Κακαβούλης, 1995)

5. ΤΑ ΣΤΕΡΕΟΤΥΠΑ ΤΟΥ ΦΥΛΟΥ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ

Τα στερεότυπα των φύλων αναπαράγονται μέσα από ολόκληρη την παιδεία, τη λογοτεχνία, τη μουσική, την παραλογοτεχνία και την επίσημη εκπαίδευση. Στην εκπαίδευση έχουν γίνει προσπάθειες, έχουν εκπονηθεί μελέτες, για τον εντοπισμό της αναπαραγωγής της ανισότητας από το σχολείο σε πολλές χώρες.

Στην Ελλάδα έχουν γίνει αρκετές και αξιόλογες αλλαγές. Τα σχολικά βιβλία, όπως π.χ. η γλώσσα, έχει αντικατασταθεί. Δεν υπάρχουν τα παλιά αναγνωστικά που παρουσιάζουν έντονα τα παραδοσιακά στερεότυπα για τον καταμερισμό της εργασίας ανάμεσα στα φύλα ή το ότι ο πατέρας εργάζεται και η μητέρα παραμένει στο σπίτι και άλλα παρόμοια. Σε αυτά τα νέα βιβλία γίνεται μια προσπάθεια εξίσωσης των δύο φύλων που είναι σημαντική. (Εταιρεία Οικογενειακού Προγραμματισμού, 1989)

Παρόλες αυτές τις προσπάθειες, η παλιά παραδοσιακή άποψη για τις διακρίσεις των δύο φύλων στο χώρο της εκπαίδευσης, εξακολουθεί να αποτελεί μια πραγματικότητα. Το παιδί που πηγαίνει για πρώτη φορά στο σχολείο, αντιμετωπίζει καθημερινά αυτή την πραγματικότητα και είναι βέβαιο ότι επηρεάζεται έμμεσα ή άμεσα από αυτήν.

Η άποψη αυτή μπορεί εύκολα να κατανοηθεί και να διασταυρωθεί εάν γίνει μια προσεκτικότερη διερεύνηση των δραστηριοτήτων, του τρόπου που

συνήθως οργανώνεται η τάξη, των παιχνιδιών και των μέσων διδασκαλίας ή των ελεύθερων αναγνωσμάτων που φτάνουν στα χέρια των παιδιών. Ελέγχοντας τα παραπάνω, διαπιστώνουμε ότι οι εμπειρίες των μικρών αγοριών είναι διαφορετικές από αυτές των κοριτσιών, αν και το πρόγραμμα των μαθημάτων είναι το ίδιο. (Παρασκευόπουλος, Μπεζεβέγκης, Γιαννίτσας και Καραθανάση, 1995)

6. Η ΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΣΤΑ ΣΤΕΡΕΟΤΥΠΑ ΤΟΥ ΦΥΛΟΥ

Οι εκπαιδευτικοί έχουν αναμφισβήτητα μεγάλη επίδραση στην συμπεριφορά των παιδιών. Οι πράξεις και τα λόγια τους μπορούν να διαμορφώσουν τον χαρακτήρα και την προσωπικότητα του παιδιού. Είναι λοιπόν απαραίτητο να συνειδητοποιήσουν την σημαντικότητα του ρόλου τους και την ανάγκη προώθησης ιδεών που να συμφωνούν με την ισότητα των δύο φύλων, ανεξάρτητα με τις προσωπικές τους αντιλήψεις.

Παρόλα αυτά δεν εκλείπουν οι περιπτώσεις εκπαιδευτικών που επιτείνουν αυτές τις διαφορές ανάμεσα στα φύλα, είτε με την συμπεριφορά τους, είτε με τον τρόπο που μιλούν. Π.χ.

- Μπορούν να με βοηθήσουν δύο αγόρια να μεταφέρω το τραπέζι,
- Έλα τώρα μην κλαις, τα αγόρια δεν κλαίνε,
- Να αφήσουμε τα κορίτσια να διαλέξουν πρώτα, που κάθονται ήσυχα,
- Ποιό καλό κορίτσι θα μου φέρει την τσάντα μου;

Προκειμένου να αποφεύγονται αυτά τα μηνύματα από την πλευρά των εκπαιδευτικών χρειάζεται:

- α.** Μια συνεχής επιμόρφωση των δασκάλων, καθηγητών και των σχολικών συμβούλων, που θα επιφέρει την ευαισθητοποίηση τους στο θέμα της ισότητας.
- β.** Αποφυγή μετάδοσης προσωπικών προκαταλήψεων και ιδεών, από τους δάσκαλους στα παιδιά. Οι πράξεις και οι απόψεις τους για το θέμα να μεταφέρονται με μεγαλύτερη αντικειμενικότητα και σαφήνεια.
- γ.** Συνεργασία με ειδικούς επιστήμονες και φορείς για την καλύτερη ρύθμιση του θέματος. (Σπυροπούλου, 1996)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ IV

1. ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗΣ ΔΙΑΠΑΙΔΑΓΩΓΗΣΗΣ

Όσο πολυδιάστατη και περίπλοκη είναι η βιοσωματική και ψυχολογική ανάπτυξη των δύο φύλων, καθώς και η ψυχολογία των διαφυλικών σχέσεων, εξίσου δύσκολο είναι και το πρόβλημα της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης. Πολλά ερωτήματα τίθονται στον τομέα αυτό, για τα οποία διατυπώνονται ποικίλες και αλληλοσυγκρουόμενες απόψεις και λύσεις. Το σημείο όπου υπάρχει σχεδόν ομοφωνία, είναι ότι πρόκειται για μια πλευρά της αγωγής που απαιτεί λεπτό χειρισμό, την συνεργασία πολλών παραγόντων και ότι στην εποχή μας η σεξουαλική αγωγή είναι ένα καθολικό αίτημα και η ευθύνη των αρμοδίων είναι τεράστια. (Εταιρεία Οικογενειακού Προγραμματισμού, 1992)

Ειδικότερα, τα βασικά ερωτήματα που θέτει το πρόβλημα της σεξουαλικής αγωγής είναι:

- α.** Ποιοί φορείς είναι οι καταλληλότεροι για την μετάδοση γνώσεων συνδεδεμένων με το θέμα;
- β.** Ποιούς σκοπούς πρέπει να επιδιώκει η σεξουαλική αγωγή κατά ηλικίες και προς ποιο τελικό αποτέλεσμα πρέπει να τείνει;

- γ. Είναι η οικογένεια σε θέση να ασκήσει σωστή σεξουαλική αγωγή σε όλες τις ηλικίες των παιδιών; Ποιές προϋποθέσεις χρειάζεται να υπάρξουν για το σκοπό αυτό και πώς τις εξασφαλίζει η οικογένεια;
- δ. Είναι το σχολείο σε θέση να ασκήσει σωστή σεξουαλική αγωγή, διαθέτει την απαραίτητη ενημέρωση και το ανάλογο παιδαγωγικό κλίμα ώστε να συμβάλλει αποτελεσματικά στην επιτυχία των στόχων της σεξουαλικής αγωγής;
- ε. Ποιά μορφωτικά προσόντα και χαρακτηριστικά προσωπικότητας πρέπει να διαθέτει ο εκπαιδευτικός, ο γονέας ή ο ειδικός για να είναι σε θέση να ασκήσει τον ρόλο του ως προς την σεξουαλική αγωγή;

(Κακαβούλης, 1995)

2. ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ

Η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση δεν θα πρέπει να περιορίζεται στην παροχή πληροφοριών σχετικά με την ανατομία του ανθρώπινου σώματος και την γενετήσια λειτουργία, αλλά θα πρέπει να συνοδεύεται και από αρχές, αξίες και στάσεις που διέπουν την σεξουαλική ζωή και τις διαφυλικές σχέσεις των ανθρώπων.

Ειδικότερα οι διαστάσεις της είναι:

α. Βιολογική

Αφορά την ανατομία και την φυσιολογία της αναπαραγωγικής και σεξουαλικής λειτουργίας.

β. Τεχνική

Είναι η αντισύλληψη που ασχολείται με τον τρόπο ελέγχου της γονιμότητας του ατόμου.

γ. Ηθική και κοινωνική

Είναι οι ηθικές και κοινωνικές αρχές που θα πρέπει να διέπουν την σεξουαλική συμπεριφορά μας, τα αισθήματα και τις ανθρώπινες σχέσεις μας.

δ. Νομική

Αφορά το νομικό πλαίσιο που διέπει την σεξουαλική συμπεριφορά του ατόμου. (Κακαβούλης, 1995)

3. ΗΘΙΚΗ ΚΑΙ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΟΤΗΤΑ

Η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση, όπως γίνεται αντιληπτό, είναι πολυδιάστατη και δημιουργεί πολλά ερωτήματα. Στην διάρκεια των χρόνων, ένα σημαντικό ερώτημα που απασχόλησε τους ειδικούς, είναι η σχέση της ηθικής με την σεξουαλικότητα. (Ρηντ, 1981)

Έχουν διατυπωθεί διάφορες θεωρίες σχετικές με το θέμα, που άλλοτε συμφωνούσαν με τις απόψεις της κοινής γνώμης και άλλοτε προκαλούσαν αναταραχή στους κόλπους της. Αναμφισβήτητα είναι πάντως πως η ηθική, εκφρασμένη είτε μέσα από την θρησκεία, είτε από τους νόμους του κράτους, έχει δημιουργήσει πολλούς προβληματισμούς και αναπάντητα ερωτήματα.

Η σχέση της σεξουαλικότητας και της ηθικής, έχει επηρεάσει και την σχέση της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης και της ηθικής. Η διδασκαλία θεμάτων σεξουαλικότητας στα παιδιά, μέσα από διάφορους φορείς (οικογένεια, οργανώσεις, σχολείο), έχει δημιουργήσει ερωτήματα του τύπου: τι πρέπει να μαθαίνουν τα παιδιά για την σεξουαλικότητα; τι είναι ηθικό και πρέπον; ποιά είναι τα όρια του καθωσπρεπισμού και της αξιοπρέπειας κ.α. Οι απαντήσεις αυτών των ερωτημάτων είναι δύσκολες και πολλές φορές όχι αντικειμενικές.

Η ελληνική κοινωνία τα τελευταία χρόνια, μέσα από αλλαγές στις δομές της (οικογένεια, σχολείο), γίνεται μια προσπάθεια προσπέλασης των ταμπού και των προκαταλήψεων γύρω από τα σεξουαλικά θέματα. Χρειάζεται όμως

περισσότερη πληροφόρηση και ενημέρωση, που θα βοηθήσει στην διερεύνηση των απόψεων και την ελάττωση των ηθικών προκαταλήψεων, μέσα από συντονισμένες προσπάθειες όλων των αρμόδιων φορέων.

4. ΦΟΡΕΙΣ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ

Οι φορείς σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης σύμφωνα με την Κωνσταντέλλου είναι:

- α) Η οικογένεια
- β) Ελεύθερες συζητήσεις
- γ) Διάφορες οργανώσεις
- δ) Μ.Μ.Ε.
- ε) Φίλοι
- στ) Εκκλησία
- η) Σχολείο

4.1 Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

4.1.1 Η ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

Η σημερινή ελληνική οικογένεια έχει την μορφή της πυρηνικής οικογένειας και όχι της εκτεταμένης, που υπήρχε παλιότερα. Παράλληλα, η μετακίνηση του αγροτικού και όχι μόνο πληθυσμού, στις αστικές περιοχές, οδήγησε σε βασικές αλλαγές της δομής και του ρόλου της. Κάποιοι ρόλοι που κατεξοχήν άνηκαν στο οικογενειακό περιβάλλον διαφοροποιήθηκαν και έπαψαν να έχουν την ισχύ που είχαν, ενώ από την άλλη πλευρά το κράτος, με την κοινωνική πολιτική που εφαρμόζει, αναλαμβάνει αυτούς τους ρόλους.

Ωστόσο, παρά τους διαφοροποιημένους ρόλους της, η οικογένεια εξακολουθεί να αποτελεί τον “πυρήνα” που εκπαιδεύει και ενημερώνει τα μέλη της, πάνω σε ποικίλα θέματα. Ένα από αυτά είναι και η σεξουαλική αγωγή. (Ζαφείρης, Ζαφείρη και Μουζακίτης, 1999)

4.1.2 Η ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΔΙΑΠΑΙΔΑΓΩΓΗΣΗ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

α. Κοινωνικές δομές και οικογένεια – Παράγοντες διαμόρφωσης σχέσεων στην οικογένεια

Πολλοί παράγοντες επηρεάζουν την οικογένεια και τις ενδοοικογενειακές σχέσεις και κάθε επίπεδο και μορφή αγωγής, συμπεριλαμβανομένης και της σεξουαλικής. Αρχικά οι παράγοντες αυτοί είναι:

- Κοινωνικοί
- Πολιτιστικοί
- Οικονομικοί
- Γεωγραφικοί - κλιματολογικοί
- Οικολογικοί

Όλοι αυτοί επιδρούν και επηρεάζουν τον άνθρωπο που ζει σε έναν τόπο. Τον επηρεάζουν, είτε ο κάθε παράγοντας ξεχωριστά, είτε παράλληλα η ζεύξη όλων ή μερικών από αυτούς. Ανάλογα με την αλληλεπίδραση τους και την κάθε φορά ιδιαίτερη δομή τους, επιδρούν και διαμορφώνουν τις ανθρώπινες σχέσεις.

Έτσι ο μακροπολιτισμός κάθε κοινωνίας διαμορφώνει, χαράζει, φτιάχνει τη δομή του μικροπολιτισμού της οικογένειας. Κάθε άτομο που δημιουργεί οικογένεια προέρχεται από μία άλλη οικογένεια, με άλλο μικροπολιτισμό, με άλλες επιδράσεις του μακροπολιτισμού της κοινωνίας, μέσα στην οποία στην

οποία αναπτύχθηκε, με άλλες κοινωνικές μαθήσεις, με άλλα βιώματα. Αυτά τα μεταφέρει στην υπό κατασκευήν οικογένεια και τα συνδέει με αυτά που ο σύντροφος του μεταφέρει, δηλαδή με το ψυχοκοινωνικό ιστορικό του άλλου ανθρώπου. Το πως αυτά τα δύο ψυχοκοινωνικά ιστορικά δένουν ή δεν δένουν μεταξύ τους, το πόσο μπορούν να φτάσουν σε θετική ή αρνητική συνύπαρξη στην οικογενειακή ομάδα, είναι τα στοιχεία που θα σφραγίσουν τις ανθρώπινες σχέσεις μέσα σε αυτήν και θα καθορίσουν την διάπλαση του τρίτου μέλους της οικογένειας, του παιδιού. (Ζαφείρης, Ζαφείρη και Μουζακίτης, 1999)

β. Μορφές συμπεριφοράς οικογενειών σχετικά με την σεξουαλική

διαπαιδαγώγηση

Σε μια “υπαρκτή” οικογένεια σε πλήρη σύνθεση, έχουμε τριών ειδών συμπεριφορές των γονιών, απέναντι στο παιδί τους.

- **Πουριτανική συμπεριφορά**

Προέρχεται από τα βιώματα και των δύο γονιών, κυρίως του πατέρα, αν και πολλές φορές η μητέρα έχει ισχυρότερη πουριτανική μορφή συμπεριφοράς. Άλλες οικογένειες φανερά κυριαρχούνται από την προσωπικότητα του πατέρα και άλλες της μητέρας.

Σε αυτές τις οικογένειες δεν συζητείται τίποτα που να έχει σχέση με το σώμα. Οτιδήποτε αναφέρεται στο σώμα ή δεν διευκρινίζεται καθόλου ή αργεί

να εξηγηθεί στο παιδί. Με κρυφούς ή φανερούς τρόπους, οι γονείς εμποδίζουν το παιδί τους να ενημερωθεί έγκαιρα πάνω στην λειτουργία του σώματος και κυρίως των λειτουργιών της σεξουαλικής σφαίρας.

Η ενημέρωση του παιδιού εμποδίζεται να πραγματοποιηθεί, είτε μέσω βιβλίων, είτε μέσω των Μ.Μ.Ε., αλλά κυρίως δεν πραγματοποιείται μέσω της έμμεσης ενημέρωσης που δέχεται το παιδί από την συμπεριφορά των γονιών του. Συγκεκριμένα, οι γονείς κρύβουν το σώμα τους, δεν αφήνουν τα παιδιά τους να τους δουν αγκαλιασμένους, δεν επιτρέπουν γονεϊκές διαχύσεις, δεν επιτρέπουν ούτε σωματική επαφή γονιού – παιδιού, π.χ. φιλιά, αγκαλιές κ.α.

Αποτέλεσμα αυτής της στάσης είναι η έμμεση σεξουαλική διαπαιδαγώγηση μέσα στην οικογένεια να μην υπάρχει και έτσι μυθοποιείται και να παρερμηνεύεται η σεξουαλική συμπεριφορά. (Εταιρεία Οικογενειακού Προγραμματισμού, 1992)

- **Χαλαρή συμπεριφορά**

Η στάση αυτή δέχεται και αναπτύσει την τρυφερότητα μεταξύ γονιών και παιδιών, καθώς και την έμμεση σεξουαλική αγωγή. Οι γονείς που υποστηρίζουν και εφαρμόζουν αυτήν την μορφή συμπεριφοράς δεν θεωρούν κακό να βλέπει το παιδί το σώμα τους, τις διαχύσεις τους, να κάνουν μπάνιο μαζί. Δεν νοιώθουν ενοχές ή ντροπή για αυτές τους τις πράξεις και προσπαθούν να αναπτύξουν στα

παιδιά τους παρόμοια συναισθήματα, έτσι ώστε να μην νοιώθουν ενοχές σε κάθε τους προσπάθεια αναπαραγωγής και ανάπτυξης διανθρωπίνων σχέσεων.

Μέσω της χαλαρής συμπεριφοράς μαθαίνει το παιδί να επιζητά και να ανταποκρίνεται στην τρυφερότητα, να ανταποκρίνεται και να αναπτύσει ευαισθησία, να ανταποκρίνεται στην ανάγκη να αγκαλιάσει κάποιον που αγαπά. Μειώνεται έτσι σύμφωνα με την άποψη των ψυχολόγων, η εξάρτηση που δημιουργείται ανάμεσα στα παιδιά και τους γονείς.

- **Φιλελεύθερη συμπεριφορά**

Είναι η γονεϊκή συμπεριφορά που προσπαθεί να επιβάλλει στο παιδί την μάθηση της σεξουαλικής στάσης και δράσης. Σε αυτόν τον τρόπο αγωγής ο γονίος δεν περιμένει να έρθει το παιδί να ρωτήσει, για κάποιο θέμα που πιθανόν να το απασχολεί, ή για κάποια ανάγκη τους αλλά ο ίδιος προλαβαίνει ερωτήματα και ανάγκες.

Μέσω της φιλελεύθερης συμπεριφοράς το παιδί μπορεί να αποκτήσει πληθώρα γνώσεων, γύρω από την σεξουαλική αγωγή που ίσως μερικές φορές να μην χρειάζεται να ξέρει. Η μετάδοση απείρων γνώσεων εκτός από την πολύτιμη πληροφόρηση που μπορεί να προσφέρει, μπορεί να μπερδέψει και να οδηγήσει σε αρνητικά αποτελέσματα.(Εταιρία Οικογενειακού Προγραμματισμού,Αθήνα 1992)

4.1.3 ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΑΠΟΤΡΟΠΗΣ ΣΥΖΗΤΗΣΗΣ ΓΙΑ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΔΙΑΠΑΙΔΑΓΩΓΗΣΗ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ

Πολλοί είναι οι λόγοι που εμποδίζουν τους γονείς να συζητήσουν με τα παιδιά τους, για θέματα σεξουαλικής αγωγής. Αρκετοί γονείς πιστεύουν ότι η ανθρώπινη σεξουαλικότητα είναι ένα απλό φαινόμενο, που μαθαίνεται τελείως φυσικά. Αυτοί οι γονείς φοβούνται ότι η επιστημονική γνώση καταστρέφει το “μυστήριο” και την ιερότητα του σεξ.

Άλλοι γονείς έχουν συναισθηματικής φύσης αντιρρήσεις. Φοβούνται μήπως παρεξηγηθούν από τα παιδιά τους. Αυτός ο φόβος όμως προϋποθέτει μια δική τους αρνητική συμπεριφορά – στάση, απέναντι στο σεξ και θεωρούν δεδομένο ότι και το παιδί τους θα δει το σεξ σαν κάτι “βρώμικο” και απαγορευμένο.

Άλλοι γονείς, καθώς είναι οι ίδιοι από την αγωγή τους φορτωμένοι με αρνητικά μηνύματα, δεν θέλουν να τα μεταδώσουν στα παιδιά τους. Άλλοι δεν έχουν ξεκαθαρίσει οι ίδιοι την στάση τους γύρω από το σεξ.

Μερικοί γονείς αρνούνται την σεξουαλική διαπαιδαγώγηση λέγοντας ότι: «αν το παιδί μου γνωρίσει πράγματα γύρω από την σεξουαλική λειτουργία, δεν θα θελήσει να πειραματιστεί;»

Υπάρχει βέβαια και μια άλλη μερίδα γονιών που ενώ παραδέχονται την ανάγκη της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης, παρ’ όλα αυτά αισθάνονται απροετοίμαστοι για αυτό τον ρόλο. (Κλάιν, 1991)

4.1.4 ΑΠΑΡΑΙΤΗΤΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΣΩΣΤΗ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΔΙΑΠΑΙΔΑΓΩΓΗΣΗ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ ΤΟΥΣ

Είναι πολύ σημαντικό για τους γονείς να μιλούν, να διαφωτίζουν και να επιμορφώνουν τα παιδιά τους, για θέματα που αφορούν την σεξουαλική αγωγή. Η σημαντικότητα του ρόλου των γονιών, για τα ευαίσθητα αυτά θέματα, είναι πρωταρχική, διότι μπορούν να δημιουργήσουν τις κατάλληλες συνθήκες, έτσι ώστε να περάσουν στα παιδιά τους τα σωστά μηνύματα, που θα τα βοηθήσουν και θα τα προστατέψουν σε ολόκληρη την ζωή τους.

Τα στοιχεία που είναι βοηθητικά και πρέπει να κατέχει ο γονιός, προκειμένου να παρέχει σωστές γνώσεις σε μια συζήτηση είναι:

- Να είναι ο ίδιος ενημερωμένος γύρω από το θέμα.
- Οι ιδέες και οι απόψεις τους να διακρίνονται από αντικειμενικότητα και να έχουν σαν στόχο τους την γνώση και όχι τις συναισθηματικές προκαταλήψεις.
- Πρέπει να ενθαρρύνουν τα παιδιά να κάνουν ερωτήσεις.
- Να επιδιώκουν να διατηρείται μια ήσυχη ατμόσφαιρα, χωρίς διάθεση άσκησης κριτικής.
- Πρέπει να χρησιμοποιούν λέξεις κατανοητές και εύκολες.

- Πρέπει να καταβάλουν προσπάθεια για να κατανοήσουν το επίπεδο γνώσεων και ωρίμανσης του παιδιού. Διαφορετική αντίληψη και απαίτηση λήψης γνώσεων έχει ένα πεντάχρονο παιδί από έναν έφηβο.
- Είναι απαραίτητο κατά την διάρκεια αυτών των συζητήσεων οι γονείς να μην διστάζουν να μιλάνε για τις δικές τους δυσκολίες.
- Πρέπει να υπάρχει ειλικρίνεια στην έκφραση απόψεων του καθενός για θέματα που αφορούν τις αξίες και τις αρχές.
- Είναι σημαντικό να τονίζεται η σημασία των ευθυνών που προκύπτουν από τις επιλογές και τις αποφάσεις τους, αν αποφασίσουν να έχουν σεξουαλική ζωή (εγκυμοσύνη, αφροδίσια νοσήματα, αισθήματα αγάπης κ.λ.π.).

Συμπερασματικά, τονίζουμε ότι η ανάπτυξη ενός ανοικτού, ειλικρινούς και συνεχή διαλόγου μεταξύ γονιών – παιδιών, για θέματα που αφορούν την σεξουαλική σιαιπαιδαγώγηση, μπορεί να αποτελέσει μια ουσιαστική βοήθεια για τα παιδιά και τους νέους, προκειμένου να έχουν θετική και υγιή ενημέρωση. (Κλάιν, 1991)

4.1.5 ΜΕΣΑ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ ΓΟΝΕΩΝ ΣΕ ΘΕΜΑΤΑ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗΣ ΔΙΑΠΑΙΔΑΓΩΓΗΣΗΣ

Τα τελευταία χρόνια μέσα από διάφορες οργανώσεις και συλλογικές ομάδες έχουν δημιουργηθεί διάφορα ενημερωτικά κέντρα, που με την βοήθεια ειδικών επιστημών και μεθόδων, προσπαθούν να βοηθήσουν τους γονείς να ενημερωθούν σωστά και να γίνουν ο αναμεταδότης γνώσεων, σχετικά με την σεξουαλική διαπαιδαγώγηση, στα παιδιά τους.

Ένας τέτοιος φορέας είναι οι σχολές γονέων. Οι σχολές αυτές μέσα από εξειδικευμένα σεμιναριακά μαθήματα και συζητήσεις, μεταξύ ειδικών και γονέων, προσπαθούν να ενημερώσουν τους γονείς για διάφορα θέματα, σχετικά με το παιδί τους.

Η εταιρεία οικογενειακού προγραμματισμού επίσης, μέσα από ημερίδες και σεμινάρια, προσπαθεί να ενημερώσει τους γονείς για παρόμοια θέματα.
(Μόκο, 1997)

4.2 ΕΛΕΥΘΕΡΕΣ ΣΥΖΗΤΗΣΕΙΣ

Τα επιστημονικά συμπόσια, οι διαλέξεις και τα σεμινάρια με τις ανοιχτές συζητήσεις που γίνονται στα πλαίσια τους, αποτελούν διδακτικές μορφές επικοινωνίας, κατάλληλες και για την σεξουαλική διαπαιδαγώγηση.

Στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια υπάρχει αύξηση τέτοιων μορφών πληροφόρησης, που διοργανώνονται από διάφορους φορείς. (Εταιρία Οικογενειακού Προγραμματισμού, Αθήνα 1992)

4.3 ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΟΡΓΑΝΩΣΕΙΣ

Οργανώσεις με σκοπούς εκπολιτιστικούς, σύλλογοι μορφωτικοί, συμβούλια υγιεινής, εταιρείες οικογενειακού προγραμματισμού, σχολές γονέων, ελεύθερα ανοιχτά πανεπιστήμια είναι δυνατόν να διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο στον τομέα της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης. (Εταιρία Οικογενειακού Προγραμματισμού, Αθήνα 1992)

4.4 ΜΕΣΑ ΜΑΖΙΚΗΣ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗΣ

Τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, οπτικοακουστικά και ηλεκτρονικά (τηλεόραση, κινηματογράφος, εφημερίδες), αγγίζουν κάθε νέο άνθρωπο.

Μέσα από την προβολή εικόνων, προγραμμάτων σχετικά με την σεξουαλικότητα, επηρεάζουν τους νέους και όχι μόνο, άλλοτε θετικά και άλλοτε αρνητικά.

Σύμφωνα με την κοινωνιολόγο Desaulniers M.J., τα τελευταία χρόνια τα Μ.Μ.Ε., είναι αποκλειστικά βιομηχανοποιημένα και εμπορικά. Προκειμένου να επιτύχουν το σκοπό τους, που είναι το οικονομικό κέρδος, προβάλλουν μέσα από το θέαμα και την εικόνα, σεξουαλικά μηνύματα που αντικατοπτρίζουν την φθορά της κοινωνίας μας. Οι αφίσες, οι ταινίες με πορνογραφικό υλικό, οι διαφημίσεις στους δρόμους, κρατούν την σεξουαλικότητα σε μια ανώριμη παιδική βαθμίδα. Με αυτό τον τρόπο δεν εμποδίζεται μόνο η χειραφέτηση που συμβάλλει στην ανάπτυξη της συνείδησης αλλά οδηγούμαστε και σε σοβαρές συγκρούσεις. (Εταιρία Οικογενειακού Προγραμματισμού, Αθήνα 1992)

4.5 ΟΙ ΦΙΛΟΙ

Η ομάδα αυτή διαδραματίζει πολύτιμο ρόλο στη σεξουαλική αγωγή και ανάπτυξη του ατόμου. Ανάλογα με τον χαρακτήρα των παιδιών που αποτελούν μια “παρέα”, τον κοινωνικό τους περίγυρο και τον τρόπο που έχουν μεγαλώσει, έχουν κάποιες απόψεις για την σεξουαλικότητα. Οι νέοι εύκολα εμπιστεύονται τους φίλους τους σε θέματα που αφορούν την σεξουαλικότητα. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα άλλοτε να μεταφέρονται θετικά μηνύματα και άλλοτε αρνητικά. (Εταιρία Οικογενειακού Προγραμματισμού, Αθήνα 1992)

4.6 Η ΘΡΗΣΚΕΙΑ

Στο κεφάλαιο αυτό θα αναφερθούμε αποκλειστικά στην Ορθόδοξη Εκκλησία και στις στάσεις της για το θέμα της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης. Αυτό δεν σημαίνει ότι οι αντιλήψεις των άλλων θρησκειών δεν είναι εξίσου σημαντικές, απλώς περιοριζόμαστε στο Ελλαδικό χώρο όπου επίσημη θρησκεία του κράτους είναι η Ορθοδοξία.

Η Εκκλησία στο θέμα της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης, μέσα στο χρόνο, έχει προσπαθήσει να πληροφορήσει – ενημερώσει τον λαό με διάφορους τρόπους. Συγκεκριμένα:

- Έχει κυκλοφορήσει επίσημες εγκυκλίους για το πρόβλημα της τεκνογονίας και τις εκτρώσεις.
- Έχει δώσει οδηγίες στα όργανα της (εφημέριους, ιεροκήρυκες, λαϊκοί θεολόγοι για την διαφώτιση του λαού).
- Έχει κυκλοφορήσει βιβλία μέσα από αδελφότητες θεολόγων, και από το Ινστιτούτο Ιατρικής Ψυχολογίας και Ψυχικής Υγείας.
- Έχει δημοσιεύσει άρθρα σε περιοδικά.
- Έχει οργανώσει σεμινάρια για την επιμόρφωση ειδικών στελεχών.
- Τέλος, έχει ορίσει ειδικά μαθήματα στις δικές της σχολές.

Παρόλες όμως τις προσπάθειες αυτές, είναι ανάγκη να διατυπωθούν συστηματικά ότι έχει λεχθεί και γραφεί σποραδικά, ευκαιριακά και ασυστηματοποίητα. Είναι ανάγκη να διατυπωθούν ευσύνοπτα, με την έννοια της σύγχρονης διατύπωσης και ορολογίας, και όχι της εκκοσμίκευσης, όλοι οι παράμετροι που αφορούν την σεξουαλικότητα, την φυσιολογία και την ανατομία του ανθρώπινου σώματος, τις σχέσεις, την υγιεινή.

Οι πρώτοι άνθρωποι στους οποίους η Εκκλησία θα απευθυνθεί για μια σεξουαλική διαπαιδαγώγηση είναι τα όργανα της. Ιδιαίτερη φροντίδα πρέπει να καταβάλουν οι εφημέριοι, οι ιεροκήρυκες, γιατί καθημερινά έρχονται σε επαφή με μεγάλο πλήθος ατόμων.

Στη συνέχεια η Εκκλησία πρέπει να απευθυνθεί σε όλο τον λαό της. Ακόμα και εκείνοι που λόγω ηλικίας, κατάρτισης ή πνευματικής ωριμότητας δεν έχουν προβλήματα λόγω έλλειψης σεξουαλικής αγωγής, είναι σκόπιμο να πληροφορηθούν.

Ιδιαίτερη σημασία πρέπει να δοθεί στους νέους και στα παιδιά. Οι Εφημέριοι εκπαιδευτικοί, οι θεολόγοι που διδάσκουν στα σχολεία, έχοντας ειδική κατάρτιση για το θέμα, μπορούν να βοηθήσουν τα παιδιά να ξεπεράσουν τα ηθικά διλήματα τους και να αποκτήσουν πολύτιμες γνώσεις για τον εαυτό τους και για τους άλλους. (Φούσκα, 1986)

4.7 ΣΧΟΛΕΙΟ

Για τον ρόλο του σχολείου, ως φορέα σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης, θα γίνει αναφορά στα επόμενα κεφάλαια.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ V

1. ΠΟΡΕΙΑ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗΣ ΔΙΑΠΑΙΔΑΓΩΓΗΣ ΣΤΟΝ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΧΩΡΟ

Η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση στην Ευρώπη πέρασε από μία μακρά περίοδο εξελικτικής διαδικασίας, με πολλές απόψεις, στάσεις, ταμπού που καθόρισαν την σημερινή διάσταση της. (Παρασκευόπουλος, Μπεζεβέλικης, Γιαννίτσας και Καραθανάση, 1995) Η εξέλιξη αυτή ακολούθησε επιγραμματικά τα παρακάτω στάδια:

α. Πρώτο Στάδιο: Η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση με ρόλο συμβουλευτικό -
θεραπευτικό

Στην περίοδο αυτή επικρατούσε στην Ευρώπη ένα καταπιεστικό καθεστώς με πολλά ταμπού, γύρω από την σεξουαλική επικοινωνία. Η κατάσταση αυτή οδηγούσε τα ζευγάρια, και όχι μόνο, να αντιμετωπίζουν σοβαρά σωματικά και συναισθηματικά προβλήματα. Όταν η κατάσταση γινόταν “τραγική” (ανεπιθύμητες εγκυμοσύνες, εκτρώσεις), αναγκάζονταν να καταφεύγουν στους γιατρούς. Ο ρόλος των γιατρών ήταν κυρίως θεραπευτικός παρά προληπτικός – παιδαγωγικός.

B. Δεύτερο Στάδιο: Η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση με σκοπό την πρόληψη των προβλημάτων

Η μορφή αυτή της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης άρχισε με την πρωτοβουλία γονέων και δασκάλων, που φοβήθηκαν ότι οι νέοι μπορεί να εμπλακούν σε προβλήματα λόγω της σεξουαλικής τους δραστηριότητας. Οι γονείς δηλαδή φοβόντουσαν μήπως οι κόρες τους μείνουν έγκυος ή μήπως οι γιοί τους κολλήσουν κάποιο αφροδίσιο νόσημα.

Αν και το κίνητρο αυτό της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης ήταν η πρόληψη της δημιουργίας προβλημάτων, οι μέθοδοι που χρησιμοποιήθηκαν δημιούργησαν περισσότερα προβλήματα. Η ιδέα ήταν να προκαλέσουν φόβο, ο οποίος από παιδαγωγικής πλευράς, θα πρέπει να θεωρείται επιτρεπτός.

Μερικά βέβαια από τα προβλήματα που αποσκοπούσε η μέθοδος να αποτρέψει, πραγματικά αποτράπηκαν, οπωσδήποτε όμως όχι όλα. Τα άτομα που έτυχε να παραβούν τους κώδικες της σεξουαλικής ηθικής, αισθάνονταν ένοχα, γεμάτα ντροπή.

γ. Τρίτο Στάδιο: Η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση σαν γενικό ανθρώπινο δικαίωμα

Η στάση αυτή αφορά γνώσεις σε θέματα σημαντικά για την ατομική υγεία, προσωπική ανάπτυξη και ευημερία. Αυτή η προσέγγιση στη σεξουαλική

διαπαιδαγώγηση είναι τελείως διαφορετική από τις άλλες που αναφέρθηκαν και απέβλεπαν στην θεραπεία αρρώστων και στον εκφοβισμό των νέων.

Η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση θα πρέπει να προσαρμόζεται στις ανάγκες των παιδιών και να επικεντρώνεται και στα δύο φύλα. Σκοπός της είναι να βοηθήσει το άτομο να συμπεριφερθεί λογικά στις σχέσεις του με το άλλο φύλο, να δώσει την δυνατότητα στους νέους να καταλάβουν τι σημαίνει υπευθυνότητα και φροντίδα του ενός για τον άλλο στις σεξουαλικές σχέσεις.

2. ΜΟΝΤΕΛΑ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ

Προτού αναλύσουμε τα μοντέλα σεξουαλικής αγωγής που παρουσιάστηκαν στην Ευρώπη, πρέπει να κάνουμε μερικές διαπιστώσεις (Banks, 1982):

- Στην Ευρώπη υπάρχουν διαφορετικές έννοιες για την σεξουαλική αγωγή. Η έννοια της σεξουαλικής αγωγής αλλάζει από χώρα σε χώρα, με την πάροδο του χρόνου, ακόμα και μέσα στην ίδια χώρα. Αυτό μπορεί να οδηγήσει σε εκπαιδευτικά προγράμματα, τα οποία μπορεί να διαφέρουν σημαντικά όσον αφορά τους σκοπούς, τις μεθόδους και την έκταση.
- Ο όρος σεξουαλική διαπαιδαγώγηση υπάρχει σε όλες τις ευρωπαϊκές γλώσσες, αλλά δεν σημαίνει ότι έχει υποχρεωτικά το ίδιο περιεχόμενο παντού.

Τα μοντέλα που παρουσιάστηκαν στην Ευρώπη είναι:

α. Πληθυσμιακή Αγωγή (population education)

Εστιάζει κυρίως στο πως θα περιοριστούν οι γεννήσεις, δίνοντας έμφαση στον έλεγχο των γεννήσεων και την αντισύλληψη. Αυτό το μοντέλο βέβαια δεν υπάρχει αυτήν την στιγμή στην Ευρώπη, διότι δεν υπάρχει πλέον πρόβλημα υπερπληθυσμού.

β. Σεξουαλική Αγωγή (sex education)

Είναι παραδοσιακό σουηδικό μοντέλο. Εισήχθει το 1942 και επικράτησε μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1960. Σκοπός του παραδοσιακού μοντέλου είναι η προετοιμασία για σεξουαλική ζωή, η οποία μπορεί να υπάρχει αυτόνομα έξω από τον γάμο και την οικογένεια. Να διδάξει αποτελεσματικούς τρόπους, ώστε το άτομο να απολαμβάνει την αισθησιακή ικανοποίηση. Δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στην αντισύλληψη και μεγάλη σημασία στα φυσιολογικά και ψυχολογικά προβλήματα που μπορούν να εμφανιστούν στην σεξουαλική ζωή του ατόμου.

γ. Εκπαίδευση για διαπροσωπικές σχέσεις (education for relationship)

Αποτελεί μια πύο ανθρώπινη διάσταση του παραδοσιακού όρου “σεξουαλική αγωγή”, η οποία προσπαθεί να συνδέσει βασικές πληροφορίες με τις προσωπικές σχέσεις και τη συμπεριφορά προς το αντίθετο φύλο. Αυτό το μοντέλο είναι χαρακτηριστικό της Δανίας, της Φινλανδίας, της Γιουγκοσλαβίας και από την δεκαετία του '70 και μετά και της Σουηδίας.

δ. Εκπαίδευση για την οικογενειακή ζωή (education for marriage and family)

Έχει ως περιεχόμενο του την προετοιμασία για το γάμο και την οικογένεια. Είναι χαρακτηριστικό ορισμένων σοσιαλιστικών χωρών, π.χ. Πολωνίας, Πορτογαλίας. Το μοντέλο αυτό δίνει πιο ευρεία έννοια στη

σεξουαλική αγωγή, την οποία συνδέει με την προετοιμασία για το σεξουαλικό, συζυγικό ή γονεϊκό ρόλο που θα αναλάβει το άτομο. Έτσι, σύμφωνα με αυτό το μοντέλο, η σεξουαλική αγωγή είναι ένα μόνο συστατικό της προετοιμασίας για τη ζωή των ενηλίκων. Ο γάμος και η οικογενειακή ζωή θεωρούνται σαν κάτι περισσότερο από απλή σεξουαλική συμβίωση δύο ατόμων. Σε αυτή τη μορφή εκπαίδευσης, η μητρότητα και η πατρότητα, θεωρούνται ως αξία και σκοπός κάθε ανθρώπου.

Τα χαρακτηριστικά αυτών των μοντέλων είναι τα ακόλουθα (Banks, 1982):

- Το πρώτο μοντέλο ανήκει στα περιοριστικά μοντέλα. Σκοπός του είναι να παρέχει στο παιδί τόσες πληροφορίες όσες νομίζουν οι αρμόδιοι πως πρέπει να πάρει.
- Το δεύτερο και το τέταρτο μοντέλο ανήκουν στα ανεκτικά, τα φιλελεύθερα μοντέλα. Σκοπός αυτών των μοντέλων είναι να παρέχουν στο παιδί όλες τις πληροφορίες που μπορεί να αφομοιώσει.
- Το τρίτο μοντέλο είναι το μοντέλο της χρυσής τομής, της μέσης οδού. Σκοπός του είναι να δωθούν στο παιδί επιλεγμένες πληροφορίες, τόσες όσες αυτό χρειάζεται.

3. ΠΡΟΤΥΠΑ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ

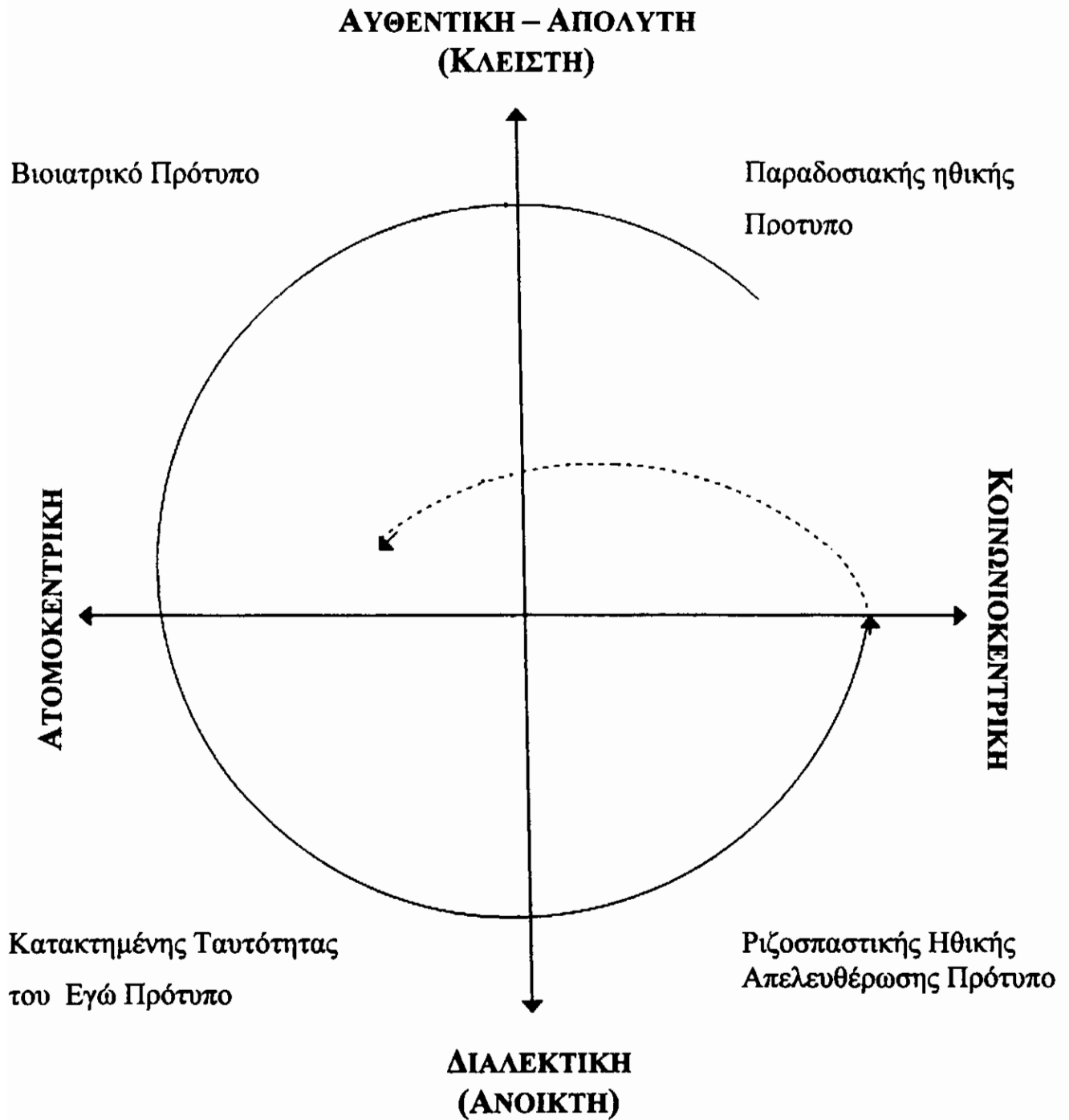
Τις τελευταίες δεκαετίες στον ευρωπαϊκό χώρο, αναφορικά με το θεωρητικό – φιλοσοφικό πλαίσιο, έχουν υπάρξει τέσσερα πρότυπα σεξουαλικής αγωγής (Σχήμα 2).

- α.** Το πρότυπο της παραδοσιακής ηθικής, το οποίο θέλει την σεξουαλική αγωγή να στοχεύει στην διαφύλαξη της θρησκευτικής κατήχησης (“θα σου κάνω διαφυλική αγωγή, για να μην αμαρτήσεις”).
- β.** Το βιο-ιατρικό πρότυπο, το οποίο θέλει την σεξουαλική αγωγή να στοχεύει στην προστασία της υγείας και να παίρνει την μορφή αγωγής υγείας (“θα σου κάνω διαφυλική αγωγή, για να μην αρρωστήσεις”).
- γ.** Το πρότυπο της κατακτημένης ταυτότητας του ρόλου του φύλου, το οποίο θέλει την διαφυλική αγωγή να στοχεύει στην βαθύτερη αυτογνωσία (γνωριμία με το σώμα μας και τις λειτουργίες του, τις ερωτικές μας ανάγκες και επιθυμίες, τις προσωπικές μας αξίες και κανόνες συμπεριφοράς) και στην διαμόρφωση της προσωπικής μας στάσης απέναντι στο άλλο φύλο, μέσω μιας διαδικασίας που εξασφαλίζει την πολύπλευρη γνώση και την ενεργό σύγκριση όλων των διαφόρων παραλλαγών του φαινομένου. Το πρότυπο

αυτό κυριάρχησε την δεκαετία του '70, κάτω από την πίεση των κηρυγμάτων του ουμανισμού – ανθρωπισμού.

δ. Το πρότυπο ριζοσπαστικής ηθικής απελευθέρωσης, το οποίο θέλει την διαφυλική αγωγή να στοχεύει στην διασφάλιση της ισότητας και των ίσων ευκαιριών μεταξύ των δύο φύλων, καθώς και του σεβασμού του δικαιώματος της “διαφοράς” (ομοφυλοφιλίας, μονογονεϊκές οικογένειες κ.α.). Το πρότυπο αυτό κυριάρχησε την δεκαετία του '80, κάτω από την πίεση των γυναικείων και άλλων κοινωνικών κινημάτων.

Κάτω από την απειλή του AIDS επανέρχεται το βιο-ιατρικό πρότυπο (Σχημα 2).
(Meredith, 1989)

Σχήμα 2

Πρότυπα σεξουαλικής αγωγής. (Meredith. 1989)

4. ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗΣ ΔΙΑΠΑΙΔΑΓΩΓΗΣ ΣΕ ΔΥΟ ΕΥΡΩΠΑΙΚΕΣ ΧΩΡΕΣ: ΟΛΛΑΝΔΙΑ ΚΑΙ ΣΟΥΗΔΙΑ

4.1 ΟΛΛΑΝΔΙΑ

Σύμφωνα με τον Doortje Braeken, όπως αναφέρεται στο βιβλίο της Εταιρείας Οικογενειακού Προγραμματισμού (1992), στην Ολλανδία η σεξουαλική αγωγή δεν είναι υποχρεωτική στα σχολεία. Το 1985 πέρασε ο νόμος ο οποίος άνοιξε τον δρόμο για την εισαγωγή της Υγιεινής στα δημοτικά σχολεία. Μέσα στο μάθημα αυτό, εντάσσονται η σεξουαλική αγωγή και ο οικογενειακός προγραμματισμός. Η αντίδραση από το κοινό δεν ήταν αρνητική, αλλά δεν μπορεί να λεχθεί ότι η σεξουαλική αγωγή έχει ενταχθεί ολοκληρωμένα στο σχολικό πρόγραμμα.

Παράλληλα, αναπτύχθηκε ένα κλίμα πληροφόρησης και δραστηριοτήτων σχετικά με το θέμα, ιδιαίτερα για τους εφήβους. Πραγματοποιήθηκαν μια σειρά ερευνών στο πεδίο της σεξουαλικότητας και της σεξουαλικής συμπεριφοράς, καθώς και στρατηγικές για τρόπους ενημέρωσης.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ ΣΤΑ ΟΛΛΑΝΔΙΚΑ ΣΧΟΛΕΙΑ

Οι δραστηριότητες και οι στρατηγικές της σεξουαλικής αγωγής μέσα στο σχολικό πρόγραμμα παρουσιάζουν τρεις σημαντικές πλευρές:

- α. Ανάπτυξη επιμορφωτικού υλικού,
- β. Εκπαίδευση παιδαγωγών,
- γ. Πρακτική εφαρμογή

Η σεξουαλική αγωγή αρχίζει από την πρωτοβάθμια εκπαίδευση και συνεχίζεται σε όλες τις βαθμίδες της υποχρεωτικής εκπαίδευσης. (Εταιρία Οικογενειακού Προγραμματισμού, Αθήνα 1992)

α. Υλικά και μέθοδοι

Τα τελευταία χρόνια δημιουργήθηκαν πολλά είδη επιμορφωτικού υλικού, που απευθύνονται σε μαθητές, ανάλογα όμως με την θρησκευτική τους υπόσταση. Υπάρχει υλικό που απευθύνεται σε Καθολικούς, Προτεστάντες και άθεους μαθητές. Σε γενικές γραμμές δεν υπάρχουν σημαντικές διαφορές στο υλικό.

Το υλικό που χρησιμοποιούν οι δάσκαλοι και οι καθηγητές στα σχολεία περιληπτικά είναι το εξής:

- **Κουίζ**

Επιτρέπει τον έλεγχο του γνωστικού επιπέδου, της ενημέρωσης και της πληροφόρησης των συμμετεχόντων. Τα κουίζ μπορεί να έχουν τη μορφή ενός τέστ, αλλά επίσης να συνεισφέρουν στο μοίρασμα της εμπειρίας.

- **Θέατρο/Παίξιμο ρόλων**

Βοηθάει τους μαθητές να εξερευνήσουν τα συναισθήματα τους και τις απόψεις τους. Το θέατρο και το παίξιμο ρόλων είναι ένας ισχυρός τρόπος βοήθειας μιας ομάδας, να επικοινωνήσει και να μοιραστεί αισθήματα και γνώμες. Βοηθάει επίσης στην εξάσκηση της ικανότητας για επικοινωνία: το να μιλάς για σεξουαλικά αισθήματα, να συνδιαλέγεσαι σε θέματα αντισύλληψης και ασγφαλούς σεξ, να μάθεις τον τρόπο χρήσης των προφυλακτικών κ.α.

- **Ομαδική δουλειά/συζητήσεις**

Όταν ο στόχος είναι η διεξαγωγή συζητήσεων, σχεδόν πάντα αυτό γίνεται καλύτερα με μικρές ομάδες, γιατί οι μαθητές μπορούν να μιλήσουν ευκολότερα. Η διευθέτηση των συζητήσεων γίνεται άλλοτε από τον δάσκαλο και άλλοτε από τους μαθητές.

- **Αποσαφήνιση αξιών**

Ένα ζωτικό σημείο της αγωγής, σε θέματα σχέσεων και σεξουαλικότητας, είναι η ενθάρρυνση των νέων να ανακαλύψουν τις δικές τους αξίες και τις αξίες των άλλων.

Η μελέτη και ανάλυση συγκεκριμένων περιπτώσεων, οι φωτογραφίες, σκίτσα, μπορούν να αποτελέσουν το έναυσμα για τέτοιες συζητήσεις.

- **Ταινίες και βιντεοταινίες**

Μπορούν να είναι ταυτόχρονα ψυχαγωγικές και εναύσματα. Πρόσφατα έχουν γυριστεί διάφορες βιντεοταινίες και οι περισσότερες θίγουν το θέμα του AIDS, το ασφαλές σεξ και τη χρήση προφυλακτικών και συνοδεύονται από βιβλίο ή φυλλάδιο για τους μαθητές και οδηγό για τους καθηγητές.

Ταυτόχρονα με το παραπάνω υλικό και μεθόδους τα περισσότερα σχολεία χρησιμοποιούν μεθόδους που δεν είναι ειδικά αναπτυγμένες για το επιμορφωτικό πλαίσιο. (Εταιρία Οικογενειακού Προγραμματισμού, Αθήνα 1992)

β. Εκπαίδευση καθηγητών και δασκάλων

Σύμφωνα με τον Doortje Braeken, όπως αναφέρει το βιβλίο της Εταιρείας Οικογενειακού Προγραμματισμού (1992), στα πανεπιστήμια της Ολλανδίας υπάρχουν ειδικά εκπαιδευτικά τμήματα για δάσκαλους και καθηγητές. Οι στόχοι των τμημάτων αυτών είναι:

- Αύξηση της γνώσης για την σεξουαλικότητα και την σεξουαλική αγωγή.
- Εξερεύνηση των αξιών και στάσεων απέναντι στην σεξουαλικότητα, ιδιαίτερα των νέων.
- Συζήτηση των εμπειριών των δασκάλων και των καθηγητών μέσα στο τμήμα.
- Εξάσκηση των πρακτικών μεθόδων ή μεθόδων συμμετοχής.
- Ανακάλυψη των υπάρχοντων ή πιθανών εμποδίων στο ξεκίνημα, εισαγωγή της σεξουαλικής αγωγής.

γ. Πρακτική Εφαρμογή

Η ανάπτυξη κατάλληλων επιμορφωτικών μεθόδων αγωγής και εκπαίδευσης των εκπαιδευτικών, αποτελεί απαραίτητο συστατικό μιας συνολικής στρατηγικής σεξουαλικής αγωγής. Άλλο σημαντικό στοιχείο είναι η ανάπτυξη ή χρήση αλληλοεπιδρώντων κοινωνικών συστημάτων διοχέτευσης πληροφοριών και συνεργασίας διαφόρων εκπαιδευτικών. Εξίσου σημαντική

είναι η συμμετοχή των γονιών και των ίδιων των παιδιών. Η εργασία μέσω δικτύου είναι ένα σημαντικό εργαλείο που μπορεί να κινητοποιήσει τις ειδικές γνώσεις, τα μέσα και το ενδιαφέρον των επαγγελματιών, αλλά και να παροτρύνουν τα άτομα. (Εταιρία Οικογενειακού Προγραμματισμού, Αθήνα 1992)

4.2 ΣΟΥΗΔΙΑ

Το 1942 η κυβέρνηση της Σουηδίας έκανε σύσταση ότι η σεξουαλική αγωγή θα έπρεπε να εισαχθεί συνολικά στο σχολείο, ξεκινώντας από την πρώτη τάξη. Η σεξουαλική αγωγή έγινε αποδεκτή επίσημα. Το 1956 έγινε υποχρεωτική και το 1970 ο στόχος είχε επιτευχθεί: όλα τα παιδιά και οι έφηβοι ήταν ουσιαστικά σε θέση να λάβουν σεξουαλική αγωγή.

Το πρώτο πρόβλημα, που χρειάστηκε να επιλύσουν οι αρχές μετά το 1942, ήταν η επαγγελματική εκπαίδευση των ίδιων των δασκάλων. Το Συμβούλιο Παιδείας συγκρότησε μια μικρή, πολύ συντηρητική επιτροπή στην οποία ανατέθηκε το έργο της συγγραφής του εγχειριδίου των καθηγητών. Με την έκδοση του φάνηκε να περιείχε ηθικά κατακριτέες δηλώσεις για τις προγαμιαίες σχέσεις. Αυτή ήταν η αιτία για μια από τις πιο φορτισμένες διαμάχες που έγιναν στην Σουηδία, για την σεξουαλική διαπαιδαγώγηση. Τελικά το Συμβούλιο Παιδείας εξαίρεσε όλες τις καταδίκες των προγαμιαίων σχέσεων των ενηλίκων.

Το εγχειρίδιο εκδόθηκε το 1945 και αποτελεί έναν επίσημο οδηγό σεξουαλικής αγωγής. Υπήρξαν βέβαια κριτικές ενάντια στο εγχειρίδιο που οδήγησαν σε νέες έρευνες, από ομάδα ειδικών και τελικά το εγχειρίδιο αναδιαμορφώθηκε και έγινε πιο ρεαλιστικό, σε ότι αφορά την πραγματική κατάσταση των νέων σήμερα.

Αρχή του νέου εγχειριδίου για την ηθική στην σεξουαλική αγωγή είναι η ακόλουθη: υπάρχουν αμφιλεγόμενα ηθικά ερωτήματα, όπου το σχολείο δεν επιτρέπεται να υποδείξει ένα συγκεκριμένο τρόπο θεώρησης σαν σωστό και τον αντίθετο του σαν λανθασμένο. Ο δάσκαλος έχει για παράδειγμα υποχρέωση να παραθέσει και τους δύο τρόπους θεώρησης της άμβλωσης, εκείνον που την αποδέχεται και εκείνον που την απορρίπτει.

Τα βασικά σημεία του εγχειριδίου περιληπτικά είναι:

- Κανείς δεν δικαιούται να θεωρεί και να αντιμετωπίζει έναν άλλο άνθρωπο σαν μέσο για προσωπική ικανοποίηση.
- Η πνευματική καταπίεση και η σωματική βία αποτελούν πάντα καταστρατήγηση της ατομικής ελευθερίας.
- Η σεξουαλικότητα, σαν μέρος μιας προσωπικής σχέσης, έχει να προσφέρει περισσότερα από το περιστασιακό σεξ για αυτό αξίζει να την επιδιώκουμε.
- Σχεδόν όλοι οι άνθρωποι αντιμετωπίζουν την πίστη προς ένα άτομο με το οποίο έχουν σταθερή σχέση σαν υποχρέωση. Τα σχολεία πρέπει να ενθαρρύνουν αυτή την πεποίθηση.
- Δεν πρέπει να υπάρχει αποδοχή φυλετικών διακρίσεων στην στάση απέναντι στις σεξουαλικές σχέσεις.
- Οι ομοφυλόφιλοι αντιμετωπίζονται με αποδοχή και τα σχολεία πρέπει να συνεισφέρουν σε αυτό.

- Υπάρχουν παλαιομοδίτικες προκαταλήψεις, σύμφωνα με τις οποίες οι σεξουαλικές σχέσεις δεν επιτρέπονται σε φυσικώς ή πνευματικώς ανάπηρους ή σε περιπτώσεις ανθρώπων κλεισμένων σε ιδρύματα. Τα σχολεία πρέπει να αντιπαρατεθούν σε αυτές τις προκαταλήψεις.
- Τα σχολεία πρέπει να δείξουν ανεκτικότητα, αλλά οι μαθητές πρέπει να συνειδητοποιούν ότι υπάρχουν όρια.

Τα προβλήματα που αντιμετωπίζει το εκπαιδευτικό σύστημα στην Σουηδία είναι τα ακόλουθα:

- Υπάρχει ακόμα μια μειοψηφία δασκάλων, που αισθάνονται αμήχανα με την σεξουαλική αγωγή, για αυτό και ορισμένες φορές αποτυχαίνουν στο έργο τους.
- Οι έφηβοι συχνά λένε ότι η σεξουαλική αγωγή παρέχει μια καλή γνώση των γεγονότων, αλλά παραμελεί ζητήματα σχέσεων, ηθικής, συναισθημάτων και προβλημάτων.

Τέλος, σύμφωνα με έρευνες που έχουν γίνει στην Σουηδία, το ποσοστό των εκτρώσεων και των ανεπιθύμητων εγκυμοσύνων, καθώς και τα αφροδίσια νοσήματα, έχουν μειωθεί. Η σεξουαλική αγωγή που προσφέρεται σε όλα τα παιδιά και τους έφηβους έχει συμβάλει στα μέγιστα για αυτούς. (Εταιρία Οικογενειακού Προγραμματισμού, Αθήνα 1992)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ VI

1. Η ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΔΙΑΠΑΙΔΑΓΩΓΗΣΗ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΧΩΡΟ

Η Ελλάδα είναι από τις λίγες ευρωπαϊκές χώρες που δεν έχει συγκεκριμένη πολιτική στο θέμα της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης. Το μάθημα της σεξουαλικής αγωγής, χωρίς να είναι απαγορευμένο, πρακτικά δεν γίνεται. Στις παρυφές κάποιων μαθημάτων (Βιολογία, Ανθρωπολογία, Θρησκευτικά), υπάρχουν κάποια στοιχεία πάνω στο θέμα, αλλά είναι κυρίως στο τέλος των βιβλίων και πολλές φορές δεν διδάσκονται. Σε διάφορες περιόδους διατίθενται ενημερωτικά φυλλάδια για επίκαιρα θέματα από το Υπουργείο Υγείας, π.χ. το AIDS. (Σπυροπούλου, 1996)

Η δυνατότητα σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης παρέχεται μέσα από θεσμοθετημένα προγράμματα υγείας, που αναπτύσσονται κυρίως εκτός ωρολογίου προγράμματος. Το αποτέλεσμα είναι ο αριθμός των παιδιών που συμμετέχουν να είναι περιορισμένος σε μηδαμινά επίπεδα.

Η εκπαίδευση των στελεχών που θα μπορούσαν να πραγματοποιήσουν αυτά τα προγράμματα είναι ελλιπής. Τα νέα εκπαιδευτικά παιδαγωγικά τμήματα των πανεπιστημίων έχουν μαθήματα πάνω στο θέμα, αλλά ο μεγαλύτερος όγκος των εκπαιδευτικών δεν ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις ενός προγράμματος σεξουαλικής αγωγής.

Τέλος, γίνεται μια προσπάθεια μέσω σεμιναρίων των Περιφερειακών Επιμορφωτικών Κέντρων (Π.Ε.Κ.) και κάποιες διημερίδες διαφόρων φορέων, για απόκτηση γνώσεων, από την πλευρά των εκπαιδευτικών που έχουν όμως περιορισμένη εμβέλεια. (Σπυροπούλου, 1996)

2. ΣΚΟΠΟΙ ΤΗΣ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗΣ ΔΙΑΠΑΙΔΑΓΩΓΗΣΗΣ

Οι στόχοι της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης, σύμφωνα με τον Γ. Κίνητη, αναφέρονται στο βιβλίο “Διαφυλικές σχέσεις”, τόμος α' είναι:

- Να καταστήσει άτομα ικανά για καλύτερες διαπροσωπικές σχέσεις και ομαλή συμβίωση.
- Τα άτομα να μπορούν να απολαμβάνουν την ερωτική λειτουργία, απαλλαγμένα από προκαταλήψεις και άγχος.
- Να προφυλάξει τα άτομα από ψυχοτραυματισμούς γύρω από την σεξουαλική λειτουργία, που μπορούν να ακολουθούν τα άτομα στην υπόλοιπη ζωή τους.
- Να μειώσει σημαντικά τα σεξουαλικά προβλήματα.
- Να περιορίσει τη συχνότητα της εφηβικής εγκυμοσύνης.
- Να περιορίσει την συχνότητα των αφροδίσιων νοσημάτων.

Συνοψίζοντας τα παραπάνω καταλήγουμε πως:

Ο σκοπός της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης στο σχολείο είναι να βοηθήσει τα παιδιά να αντιληφθούν τη σχέση μεταξύ σεξουαλικής ζωής, έρωτα και ανθρωπίνων σχέσεων και να τα απελευθερώσει από φόβους, ντροπές και ενοχές.

3. Η ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΑΓΩΓΗ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΑ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Όπως αναφέρει η Εταιρεία Οικογενειακού Προγραμματισμού, το 1992 πραγματοποιήθηκε από τους Βιδαλάκη Μ., ψυχολόγο, Λάγιου Α., επισκέπτρια υγείας, Σουρτζή Π., νοσηλεύτρια και Φρισήρα Σ., γιατρό, μια συστηματική μελέτη των βιβλίων του Οργανισμού Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων (Ο.Ε.Δ.Β.). Σκοπός της ήταν ο εντοπισμός των στοιχείων σεξουαλικής αγωγής που εμφανίζονται στα σχολικά βιβλία και η αξιολόγηση των μηνυμάτων που διοχετεύονται έμμεσα ή άμεσα. Η μελέτη πραγματοποιήθηκε τόσο στα βιβλία της Πρωτοβάθμιας, όσο και της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, καθώς επίσης και στους διδακτικούς οδηγούς που καθορίζουν τις κατευθυντήριες γραμμές των εκπαιδευτικών και αναφέρονται στην σωστή προσέγγιση των θεμάτων που πραγματεύονται τα αντίστοιχα βιβλία.

Τα στοιχεία που αναζητήθηκαν αφορούσαν την ανατομία και την φυσιολογία του αναπαραγωγικού συστήματος, τη σεξουαλικότητα, τις σχέσεις μεταξύ των φύλων, καθώς και τα μοντέλα παρουσίασης της οικογένειας.

Από το σύνολο των βιβλίων του Δημοτικού και του Γυμνασίου – Λυκείου, αυτά που περιλάμβαναν κεφάλαια για την σεξουαλική αγωγή είναι για το:

Δημοτικό

- Τα βιβλία της γλώσσας όλων των τάξεων.
- Το “Εμείς και ο Κόσμος”, των τεσσάρων πρώτων τάξεων.
- Το “Ερευνώ και Ανακαλύπτω” της Ε’ και ΣΤ’ τάξης.
- Την “Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή”

Γυμνάσιο - Λύκειο

- Ανθρωπολογία
- Βιολογία
- Οικιακή Οικονομία
- Ψυχολογία

Στην μελέτη αρχικά διερευνήθηκε το πώς παρουσιάζεται η οικογένεια, μέσα από τα παραπάνω σχολικά βιβλία. Συγκεκριμένα τέθηκαν τα εξής ερωτήματα:

- Πώς παρουσιάζονται στο παιδί οι ενδοοικογενειακές σχέσεις, μέσα από τα βιβλία;
- Τι μοντέλα οικογένειας παρουσιάζονται;
- Πόσα και ποιά μέλη παρουσιάζονται;
- Ποιός είναι ο ρόλος και η θέση του πατέρα και της μητέρας μέσα στην οικογένεια;

- Ποιός είναι ο ρόλος και η θέση τους σαν άντρας και γυναίκα στη στενή ομάδα της οικογένειας, αλλά και πώς παρουσιάζονται τα δύο φύλα στην ευρύτερη κοινωνική ομάδα;

Αναφορικά με το θέμα της ισότητας των δύο φύλων, διαπιστώνουμε ότι έχει γίνει μια σημαντική προσπάθεια στον τρόπο που παρουσιάζονται. Στο βιβλίο της “Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής” της Ε’ Δημοτικού, γίνεται αναφορά στο φεμινιστικό κίνημα καθώς και στον ισότιμο ρόλο των μελών στα πλαίσια της οικογένειας. Στο επίπεδο π.χ. της συνεισφοράς στις οικιακές εργασίες, παρουσιάζεται μια σύγχρονη ισότιμη κατάσταση, μετά από μια ιστορική αναδρομή, όπου ο άντρας παρουσιάζεται στο παρελθόν ως αρχηγός της οικογένειας, αμέτοχος σε τέτοιες ασχολίες, ενώ η γυναίκα αποκλειστικά υπεύθυνη για τις δουλειές του σπιτιού (σελίδα 33). Αντίστοιχα μηνύματα υπάρχουν στο βιβλίο “Η Γλώσσα μου” στο Α’ και Β’ τεύχος της Α’ Δημοτικού και επισημαίνονται και στο βιβλίο του δασκάλου. Το ίδιο πνεύμα συνεχίζεται και στις επόμενες τάξεις.

Εκτός όμως από την προσπάθεια ανάδειξης της ισότητας των δύο φύλων, διαπιστώσαμε και μια ευρύτερη τάση ανάδειξης της συμμετοχής της γυναίκας στην παραγωγή. Αυτό το συναντάμε κυρίως στα βιβλία “Εμείς και ο Κόσμος” από την Α’ μέχρι την Δ’ Δημοτικού.

Σχετικά με τη μορφή οικογένειας, στον οδηγό των δασκάλων, υπογραμμίζεται η αναγκαιότητα αναφοράς και της οικογένειας όπου υπάρχει μόνο ο πατέρας ή η μητέρα. Αντίθετα, στα σχολικά βιβλία του μαθητή υπάρχουν εικόνες αποκλειστικά και με τους δύο γονείς ή και με την γιαγιά (“Εμείς και ο Κοσμος”, Β’ Δημοτικού, σελ. 14), ενώ σε άλλα σημεία παρουσιάζεται και ο παππούς που συνοδεύει π.χ. το παιδί στο σχολείο (“Εμείς και ο Κοσμος”, Α’ Δημοτικού, σελ. 22).

Στις ελάχιστες περιπτώσεις που απεικονίζεται μόνο ένας γονιός, είναι η μητέρα π.χ. που περιποιείται το παιδί όταν είναι άρρωστο, που αγοράζει δώρα κ.λ.π. (“Εμείς και ο Κοσμος”, Α’ Δημοτικού, σελ. 22). Σε αυτές τις περιπτώσεις ο πατέρας δεν εμφανίζεται, και αυτό ενισχύει την αντίληψη ότι η μητέρα είναι αυτή που καλύπτει αυτό το κομμάτι της σχέσης με το παιδί.

Σε άλλα σημεία η απουσία του πατέρα εξηγείται με κοινωνικούς ή επαγγελματικούς λόγους: στο βιβλίο “Η γλώσσα μου” αναφέρεται η περίπτωση του πατέρα ναυτικού ή μετανάστη, που είναι όμως παρών στην δομή της οικογένειας. Η απουσία της μητέρας για αντίστοιχους λόγους δεν αναφέρεται καθόλου. Η μόνη περίπτωση απουσίας που αναφέρεται είναι ο θάνατος. Η απουσία αυτή δεν συνοδεύεται από διαδικασία πένθους, ούτε έχει σαν πιθανή συνέπεια να ζήσει το παιδί με τον πατέρα του. Ο πατέρας ξαναπαντρεύεται μια άλλη γυναίκα, η οποία φαίνεται να αγαπάει τα παιδιά (“Η Γλώσσα μου”, Δ’ Δημοτικού, Α’ Τεύχος). Η ταχύτατη αυτή αντικατάσταση του απόντος μέλους,

αποφεύγει την αναφορά στην μονογονεϊκή οικογένεια. Αυτή η πλήρης έλλειψη αναφοράς της σαν μοντέλο οικογένειας αποτελεί μια παράδοξη αντίφαση όταν στο μάθημα “Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή”, της Ε’ Δημοτικού, υπάρχουν στοιχεία οικογενειακού δικαίου που αναφέρονται στις νομοθετικές μεταρρυθμίσεις, όπως π.χ. ο πολιτικός γάμος, η προστασία της μητρότητας κ.α.

Όσον αφορά τις περιπτώσεις που ένα παιδί ζει με τον ένα γονιό, που είναι ανύπαντρος, διαζευγμένος ή χήρος ή που ζει και με τους δύο γονείς χωρίς να έχει υπάρξει ο θεσμός του γάμου, δεν υπάρχει καμία αναφορά.

Στο θέμα του διαζυγίου γίνεται αναφορά στο βιβλίο της “Οικιακής Οικονομίας”, όπου παρουσιάζεται μία εικόνα όπου ένας άντρας και μια γυναίκα έχουν γυρίσει ο ένας την πλάτη στον άλλο και ανάμεσα τους είναι ζωγραφισμένος ένας κεραυνός. Δεν υπάρχει καμμία αναφορά στο συναινετικό διαζύγιο, ούτε στην πιθανότητα να μείνει το παιδί μόνο με ένα γονιό.

Στα θέματα αναπαραγωγής και σεξουαλικότητας, ο δάσκαλος πρέπει να δίνει ιδιαίτερη σημασία στην απλότητα και την αλήθεια. Στο βιβλίο “Εμείς και ο Κόσμος”, της Β’ Δημοτικού (σελ. 138), στο κεφάλαιο “Έτσι γεννήθηκαν”, δίνεται μια εξήγηση για την γέννηση μέσα από τρεις διαδοχικές εικόνες. Στην πρώτη μία γυναίκα και ένας άντρας κάθονται ντυμένοι ο ένας δίπλα στον άλλο, στην επόμενη απεικονίζεται η εγκυμοσύνη και στην Τρίτη η μητέρα κρατάει το μωρό στην αγκαλιά της. Υπάρχει έλλειψη πληροφοριών, τόσο για την σύλληψη, όσο και για τον τοκετό.

Σχετικά με την αναπαραγωγή, οι αναφορές αρχίζουν με τις λειτουργίες του σώματος και την αναπαραγωγή των ζώων στο βιβλίο “Εμείς και ο κόσμος”, της Α’ Δημοτικού, δεν γίνεται όμως καμία αναφορά στον άνθρωπο. Τον επόμενο χρόνο, το ίδιο βιβλίο της Β’ Δημοτικού, αναφέρει το ανθρώπινο σώμα, χωρίς καμία αναφορά στην περιοχή των γεννητικών οργάνων. Στην Γ’ Δημοτικού υπάρχει μια φωτογραφία ολόκληρου του σώματος ενός μικρού αγοριού και ενός μικρού κοριτσιού. Στην εικόνα γίνεται περιγραφή των σημείων του σώματος, εκτός της περιοχής των γεννητικών οργάνων.

Τέλος στα βιβλία του Γυμνασίου και του Λυκείου η ύλη και η γνώση περιορίζονται σε στοιχεία ανατομίας και φυσιολογίας. Δεν αναφέρεται η σεξουαλική σχέση, δεν υπάρχει αναφορά στα εξωτερικά γεννητικά όργανα (π.χ. στα γυναικεία αναφέρεται μόνο η μήτρα). Η κατάληξη είναι μία αναπαράσταση του σώματος χωρίς αναφορά στην σεξουαλικότητα, στην σεξουαλική σχέση και στην αναζήτηση ευχαρίστησης σε σχέση με το σώμα και την σεξουαλικότητα.

4. Η ΘΕΣΗ ΚΑΙ Η ΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ

Σύμφωνα με έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί, αποδεικνύεται ότι το σχολείο δεν είναι σε θέση να αντιμετωπίσει τις ελλείψεις της κοινωνικοποίησης των παιδιών, καθώς και να απαντήσει στις ερωτήσεις και στις απορίες τους.

Όπως αναφέρει ο Grossman, στο βιβλίο του Ζωγράφου, 1993, οι ελλείψεις δεν μπόρεσαν να καλυφθούν από τους θεσμούς παιδείας και μόρφωσης, με αποτέλεσμα να αμφισβητείται ο ρόλος του εκπαιδευτικού. Έτσι ο εκπαιδευτικός αποτελεί αντικείμενο δημόσιας πίεσης και κριτικής. Η πληθώρα των ρόλων και προσδοκιών που απαιτούν από τον παιδαγωγό ο μαθητής, οι γονείς, η σχολική γραφειοκρατία κ.τ.λ., φαίνεται από τα παρακάτω καθήκοντα του δασκάλου:

- Ο δάσκαλος ως μεταδότης μορφωτικών αγαθών.
- Ο δάσκαλος ως μεταδότης των κοινωνικών αξιών, αντιλήψεων και κανόνων συμπεριφοράς.
- Ο δάσκαλος ως διοργανωτής και πρωτοπόρος διαδικασιών διδασκαλίας και μάθησης.
- Ο δάσκαλος ως αρχή επιλογής, συγκαθορίζει με την βαθμολογία, την συμβούλευση με συστάσεις, ενθαρρύνει ή αποθαρρύνει αποφασιστικά την μελλοντική θέση και το κοινωνικό κύρος του μαθητή.
- Ο δάσκαλος ως υπάλληλος διδασκαλίας.

Από τα παραπάνω αποδεικνύεται ότι ο ρόλος του δασκάλου είναι πολύπλευρος. Εάν σε αυτή την πολυπλοκότητα του ρόλου, προστεθεί η έλλειψη γνώσεων για ειδικά θέματα και η έλλειψη χρόνου για την ανάπτυξη ειδικών θεμάτων στην τάξη, εύκολα συμπεραίνεται ότι δεν μπορούν να υλοποιηθούν στο έπακρο οι παραπάνω αρμοδιότητές του. Επίσης, αν λάβουμε υπόψη την τελευταία αρμοδιότητα του εκπαιδευτικού ως δημοσίου υπαλλήλου, ο οποίος «πιέζεται» να καλύψει συγκεκριμένη ύλη σε συγκεκριμένο χρόνο, διαπιστώνουμε ότι βρίσκεται σε μεγάλη αντίφαση με τους στόχους της εκπαίδευσης για κριτική χειραφέτηση και αυτονομία του μαθητή. (Ζωγράφου, 1993)

Αυτό σημαίνει ότι ο μαθητής αποχωρεί από το σχολείο έχοντας άλυτους προβληματισμούς, που αναφέρονται σε προσωπικά, συναισθηματικά ή κοινωνικά θέματα, όπως θέματα φιλίας, σχέσεων, συμπεριφοράς, επαγγελματικής κατάρτισης και σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ VII

1. Η ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΑΓΩΓΗ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ – ΞΕΧΩΡΙΣΤΟ ΜΑΘΗΜΑ Ή ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΑ ΔΙΑΦΟΡΑ ΜΑΘΗΜΑΤΑ

“Στην Ελλάδα, όπως αναφέραμε, δεν διδάσκεται η σεξουαλική αγωγή σαν ξεχωριστό μάθημα. Υπάρχουν ορισμένα κεφάλαια στα περιεχόμενα άλλων μαθημάτων (Βιολογία, Ανθρωπολογία κ.τ.λ.), μέσα από τα οποία γίνονται αναφορές στην σεξουαλική αγωγή. Οι αναφορές αυτές είναι περιληπτικές και αναφέρονται σε βιολογικά στοιχεία, κυρίως της σεξουαλικής αγωγής.

Τα τελευταία χρόνια έχουν γίνει διάφορες έρευνες επιστημών για την σεξουαλική αγωγή και για το αν θα πρέπει να διδάσκεται ως ξεχωριστό μάθημα. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα των ερευνών, που διεξήχθησαν σε δασκάλους, καθηγητές, μαθητές και γονείς, υπάρχει ποικιλία απόψεων. Οι δάσκαλοι υποστηρίζουν ότι η σεξουαλική αγωγή στο δημοτικό σχολείο πρέπει να παρέχεται μέσα από άλλα μαθήματα. Αντίθετα οι καθηγητές έχουν την γνώμη ότι η σεξουαλική αγωγή στην δευτεροβάθμια εκπαίδευση πρέπει να παρέχεται ως ξεχωριστό μάθημα. Τέλος, οι γονείς και οι μαθητές κατά πλειοψηφία, υποστηρίζουν ότι η σεξουαλική αγωγή πρέπει να διδάσκεται σαν ξεχωριστό μάθημα.” (Κακαβούλης, 1995, σελ. 143)

Η απόφαση εισαγωγής οποιουδήποτε μαθήματος στα πλαίσια της διδακτέας ύλης, στο πρόγραμμα του σχολείου, ανήκει στο Υπουργείο Παιδείας. Προκειμένου όμως η οποιαδήποτε απόφαση στο θέμα να έχει θετικά αποτελέσματα, θα πρέπει να είναι απόρροια μιας σειράς εμπειριστατωμένων ερευνών, σε όλους τους αρμόδιους φορείς.

Ασφαλώς θα πρέπει επιπλέον να ληφθεί υπόψη η ευρωπαϊκή εμπειρία στο θέμα, χωρίς όμως αυτό να σημαίνει έναν άκριτο μιμητισμό ενός ξένου βιβλίου, που ουσιαστικά δεν θα ταίριαζε στα ελληνικά δεδομένα.

2. ΗΛΙΚΙΑ ΕΝΑΡΞΗΣ ΜΑΘΗΜΑΤΩΝ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗΣ ΔΙΑΠΑΙΔΑΓΩΓΗΣ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ

Η σεξουαλική αγωγή αρχίζει από την περίοδο της εγκυμοσύνης, με την διαπαιδαγώγηση των γονιών, εστιάζοντας όμως στον χώρο της εκπαίδευσης η καταλληλότερη ηλικία έναρξης μαθημάτων, είναι στο νηπιαγωγείο. Η άποψη αυτή είναι απόρροια των αποτελεσμάτων μιας σειράς ερευνών που έχουν γίνει στον ελληνικό και όχι μόνο χώρο, από διάφορους φορείς και οργανώσεις. Αυτό γιατί το παιδί σε αυτή την ηλικία δεν έχει ωριμάσει και δεν συμμετέχει ενεργά σε θέματα σεξουαλικά, δίνοντας την δυνατότητα στους παιδαγωγούς να μεταφέρουν ευκολότερα ιδέες και γνώσεις. (Κόντι, 1980)

3. ΑΛΛΑ ΜΕΣΑ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΚΑΙ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗΣ ΓΙΑ ΤΟ ΜΑΘΗΜΑ ΤΗΣ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ

Το βιβλίο όπως αναφέρθηκε είναι η πιο σημαντική πηγή, από την οποία το παιδί θα πάρει τα στοιχεία που χρειάζεται. Εκτός όμως από το βιβλίο υπάρχουν και άλλα μέσα που βοηθούν την διαδικασία της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης στην εκπαίδευση.

Τα περιοδικά και ο έντυπος τύπος, μπορούν να χρησιμοποιηθούν από τους παιδαγωγούς, προκειμένου να ενημερώσουν τα παιδιά. Η χρησιμοποίησή τους όμως, πρέπει να γίνεται με διακριτικότητα και να εξυπηρετεί τις ανάγκες του σχολείου, χωρίς να παραβιάζει τα όρια του.

Η τηλεόραση και ο κινηματογράφος βοηθούν θετικά, γιατί κεντρίζουν το ενδιαφέρον για αναζήτηση πληροφοριών. Ορισμένες φορές όμως, όταν οι ταινίες που προβάλλονται δεν είναι σωστά μελετημένες, δημιουργούν ερωτηματικά, τα οποία προβληματίζουν τα παιδιά.

Κατάλληλη μέθοδος διδασκαλίας του μαθήματος, θεωρείται η προβολή μιας αξιόλογης κινηματογραφικής ταινίας ή ταινίας video και στην συνέχεια η συζήτηση του θέματος. Προϋπόθεση όμως για αυτό είναι η ολοκλήρωση μιας σειράς μαθημάτων σε βασικά θέματα σεξουαλικής αγωγής, έτσι ώστε να μην δημιουργούνται παρανοήσεις.

Εκτός από τα παραπάνω, στο σχολείο πρέπει να χρησιμοποιούνται ειδικές εικόνες, σχεδιαγράμματα, χάρτες, προπλάσματα και διαφάνειες για την κατανόηση του μαθήματος. (Εταιρία Οικογενειακού Προγραμματισμού, 1987)

4. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΚΑΙ ΤΩΝ ΑΛΛΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

Ο εκπαιδευτικός είτε αυτός είναι δάσκαλος, είτε καθηγητής, είναι ο άνθρωπος που μεταβιβάζει γνώσεις. Ένα από τα θέματα που μπορεί να προσφέρει τις γνώσεις του είναι η σεξουαλική αγωγή.

Ο ρόλος του είναι σημαντικός όχι γιατί αποτελεί φορέα παροχής γνώσεων, αλλά και γιατί είναι σε θέση να επηρεάσει τον χαρακτήρα και την προσωπικότητα του κάθε μαθητή. (Σπυροπούλου, 1996)

Προκειμένου ο παιδαγωγός να μπορέσει να ανταποκριθεί στο έργο του και να αποτελέσει φορέα σεξουαλικής αγωγής, πρέπει αρχικά να διαθέτει ο ίδιος την απαραίτητη μόρφωση για το θέμα. Αυτό επιτυγχάνεται με την συνεχή επιμόρφωση, έτσι ώστε να νοιώθει σίγουρος για τον εαυτό του και ότι είναι έτοιμος να απαντήσει σε οποιαδήποτε ερώτηση των παιδιών.

Δεύτερο βασικό στοιχείο είναι να έχει ο ίδιος συνειδητοποιημένη και σαφή γνώμη για τον εαυτό του. Να μην έχει ταμπού και προκαταλήψεις για την σεξουαλικότητα και να προσπαθεί να είναι αντικειμενικός και ρεαλιστικός στις απόψεις του.

Τρίτο στοιχείο απαραίτητο είναι η δημιουργία ενός κλίματος εμπιστοσύνης μέσα στην τάξη. Να νοιώθουν τα παιδιά άνετα να συζητήσουν μαζί του για οποιοδήποτε θέμα και φυσικά τα θέματα να συμβαδίζουν με τους στόχους του σχολείου.

Τέταρτο στοιχείο, εξίσου σημαντικό, είναι η συνεργασία του εκπαιδευτικού με ειδικούς επιστήμονες που έχουν πλήρη γνώση του θέματος. Οι γιατροί, οι ψυχολόγοι, οι κοινωνικοί λειτουργοί μπορούν να βοηθήσουν στην πληροφόρηση των μαθητών, μέσα από ένα οργανωμένο πρόγραμμα σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης στο σχολείο. (Εταιρία Οικογενειακού Προγραμματισμού, 1992)

5. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΛΕΙΤΟΥΡΓΟΥ

5.1 Η ΣΧΟΛΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Στην Ελλάδα η Σχολική Κοινωνική Εργασία απουσιάζει παντελώς από την Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση. Η εφαρμογή κάποιων πιλοτικών προγραμμάτων από τα Τεχνολογικά Ιδρύματα των τριών σχολών κοινωνικής εργασίας, με την τοποθέτηση σπουδαστών στα σχολεία, παρόλο που απέδωσε θετικές εμπειρίες, δεν θεωρήθηκε ικανή να δημιουργήσει οργανικές θέσεις στα σχολεία.

Η νομοθεσία “Περί καθορισμού του αντικειμένου εργασίας των κοινωνικών λειτουργών” (Ν.Δ. 195/1974 και Π.Δ. 891/1978), η οποία παραμένει μέχρι σήμερα ανενεργή, στο άρθρο 6 αναφέρει:

- Ο κοινωνικός λειτουργός στον τομέα της εκπαίδευσης συμβάλλει στην πρόληψη συναισθηματικών ή κοινωνικοοικονομικών προβλημάτων μαθητών και σπουδαστών, που υπό την πίεση δυσμενών οικονομικών, οικογενειακών συνθηκών ή καταστάσεων, ή άλλων κοινωνικών αιτιών, αδυνατούν να προσαρμοστούν στον εκπαιδευτικό χώρο και να αξιοποιήσουν τα εκπαιδευτικά προγράμματα.
- Το έργο του κοινωνικού λειτουργού στον τομέα της εκπαίδευσης, συνίσταται στην διερεύνηση των συνθηκών που αποτελούν τις αιτίες των προβλημάτων,

που αναφέρθηκαν στην προηγούμενη παράγραφο, στην εκτίμηση των αναγκών των ατόμων και στην παροχή προς αυτά τα άτομα και το περιβάλλον τους, συνεργασία με το εκπαιδευτικό προσωπικό, τις ειδικές υπηρεσίες παροχής βοήθειας, ώστε μέσα από την εκπαίδευση να αναπτύξουν επικοινωνιακές σχέσεις.

- Η δραστηριότητα του κοινωνικού λειτουργού στον τομέα της εκπαίδευσης αναπτύσσεται εντός πλαισίου οργανωμένης κοινωνικής υπηρεσίας, οποιασδήποτε βαθμίδας. (Παπαϊωάννου, 2000)

5.2 ΑΡΜΟΔΙΟΤΗΤΕΣ ΤΟΥ ΣΧΟΛΙΚΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΛΕΙΤΟΥΡΓΟΥ

Η θεραπευτική παρέμβαση του κοινωνικού λειτουργού στο σχολείο επικεντρώνεται στην έγκυρη επισήμανση δυσλειτουργικών ψυχοκοινωνικών παραγόντων και σε μια συνεχή φροντιδά για ουσιαστική αντιμετώπιση τους και παράλληλα την βελτίωση των περιβαντολλογικών συνθηκών, με την επαρκή παροχή κοινωνικών και λοιπών υπηρεσιών. Κύριος σκοπός είναι η επιστράτευση κάθε δυνατού μέσου, για την δημιουργία ενός σταθερού συναισθηματικού και κοινωνικού περιβάλλοντος του παιδιού.

Για τον λόγο αυτό, οι αρμοδιότητες του σχολικού κοινωνικού λειτουργού είναι ποικίλες και απευθύνονται σε όλους τους τομείς της κοινωνικής εργασίας.

Συγκεκριμένα:

α. Κοινωνική Εργασία με Άτομα

Η κοινωνική εργασία με άτομα εφαρμόζεται ή με τον μαθητή ή με τον γονέα. Ο κοινωνικός λειτουργός συνεργάζεται με τον μαθητή για την αντιμετώπιση των προβλημάτων του, που μπορεί να είναι η χαμηλή σχολική επίδοση, αντικοινωνική συμπεριφορά, απουσίες στο σχολείο, συγκρούσεις με το σπουδαστικό προσωπικό, ψυχοσωματικά συμπτώματα.

β. Κοινωνική Εργασία με τους Γονείς

Ο κοινωνικός λειτουργός είναι στην διάθεση όλων των γονέων και κυρίως των γονιών που αντιμετωπίζουν προβλήματα, είτε οι ίδιοι, είτε τα παιδιά τους, έξω και μέσα στο σχολείο. Μεταφέρει τις πληροφορίες από τις σχολικές και εκπαιδευτικές αρχές στους γονείς και τους ενθαρρύνει για άμεση επαφή με το σχολικό προσωπικό.

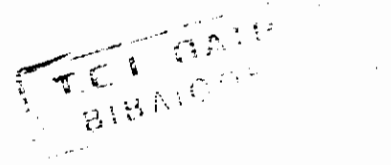
γ. Ανάπτυξη Προγραμμάτων

Μια άλλη αρμοδιότητα του κοινωνικού λειτουργού είναι η ανάπτυξη προγραμμάτων, τα οποία αναφέρονται σε μαθητές, γονείς, εκπαιδευτικό και επιστημονικό προσωπικό. Τα προγράμματα αυτά μπορούν να πάρουν οποιαδήποτε μορφή.

δ. Κοινωνική Εργασία με Ομάδες

Ο κοινωνικός λειτουργός μπορεί να δημιουργήσει ομάδα γονέων ή ομάδα μαθητών. Στην πρώτη περίπτωση κατευθύνει και ευαισθητοποιεί τους γονείς, για την συμμετοχή τους στην βελτίωση των εκπαιδευτικών προγραμμάτων, τους ενημερώνει για θέματα άγνωστα και τους ενθαρρύνει στην ανταλλαγή απόψεων σε θέματα που αφορούν την αγωγή της παιδικής και εφηβικής ηλικίας και της εκπαίδευσης των παιδιών.

Στην δεύτερη περίπτωση ο κοινωνικός λειτουργός προσφέρει στους μαθητές μια διέξοδο της ενεργητικότητάς τους και την ευκαιρία να αποκτήσει την εμπειρία της ομαδικής ζωής.

5.3 ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΔΙΑΠΑΙΔΑΓΩΓΗΣΗ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Εφόσον η νομοθεσία για την πρόσληψη κοινωνικών λειτουργών στο σχολείο τεθεί σε πλήρη ισχύ, η συμβολή του κοινωνικού λειτουργού στον τομέα της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης μπορεί να καταστεί πολύτιμη. Οι κοινωνικοί λειτουργοί που θα αναλάβουν να ενημερώσουν τους μαθητές για το θέμα, θα πρέπει οι ίδιοι να έχουν ειδική μόρφωση και να αναπτύξουν ένα κλίμα εμπιστοσύνης.

Η ενημέρωση δεν μπορεί να περιορίζεται μόνο σε μαθητές, αλλά επιβάλλεται να επεκτείνεται στους γονείς και στο υπόλοιπο προσωπικό του σχολείου, είτε αυτοί είναι παιδαγωγοί, είτε ειδικοί που συνεργάζονται με το σχολείο. Στόχος του κοινωνικού λειτουργού πρέπει να είναι η πλήρης διαφώτιση τους, για τους σκοπούς της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης.

Η δημιουργία ομάδων παιδιών, ομάδων γονέων, μέσα από την χρήση του κατάλληλου υλικού (βιβλίο, βιντεοταινίες, ενημερωτικά φυλλάδια, θέατρο κ.τ.λ.) και την πρόσκληση συζητήσεων, σχετικών με το θέμα, μπορούν να προσφέρουν γνώσεις. Εξίσου σημαντική είναι η συνεργασία με ειδικούς επιστήμονες (γιατρούς – σεξολόγους).

Η διαδικασία ενημέρωσης και πληροφόρησης πρέπει να ανταποκρίνεται στο επίπεδο ωρίμανσης των παιδιών και να βασίζεται σε μια οργανωμένη εφαρμογή ενός προγράμματος σεξουαλικής αγωγής.

Τέλος, μη ξεχνώντας ότι το θέμα της σεξουαλικής αγωγής εξακολουθεί να αποτελεί ταμπού, στην ελληνική κοινωνία, θα μπορούσε ο κοινωνικός λειτουργός, μέσα από την διοργάνωση ειδικών ημερίδων – σεμιναρίων, είτε εντός του χώρου του σχολείου, είτε εκτός να ευαισθητοποιήσει τους αρμόδιους ή όχι φορείς και να δημιουργήσει κατάλληλες συνθήκες για την προσπέλαση των προκαταλήψεων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ VIII

1. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

1.1 ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΙΚΕΣ ΚΑΙ ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΙΚΕΣ ΔΥΣΚΟΛΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΕΝΟΣ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗΣ ΔΙΑΠΑΙΔΑΓΩΓΗΣ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ

α. Αντικειμενικές Δυσκολίες

Στην εφαρμογή ενός προγράμματος σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης, από ένα μόνο θεσμό, την εκπαίδευση, υπάρχουν πολλές αντικειμενικές δυσκολίες. Το Υπουργείο Παιδείας παρόλο που σε συνεργασία με άλλους οργανισμούς, όπως την Εταιρεία Οικογενειακού Προγραμματισμού, έχει διεξάγει κάποιες έρευνες στο θέμα, δεν υπάρχει ένα συστηματικά εκπονημένο αναλυτικό πρόγραμμα για την διδασκαλία μιας τέτοιας ύλης.

Ο εκπαιδευτικός που μπορεί να αναλάβει την πρωτοβουλία να θίξει τέτοια θέματα, κινδυνεύει να παρεξηγηθεί από τους μαθητές, από τους γονείς, από τους συναδέλφους, από το Υπουργείο, για την στάση του.

Εκτός όμως από την έλλειψη επίσημων προγραμμάτων σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης, δεν έχει προηγηθεί συγκεκριμένος πειραματισμός για την εφαρμογή τέτοιων προγραμμάτων. Η έλλειψη του πειραματισμού δεν μας δίνει την δυνατότητα να παρατηρήσουμε τις αντιδράσεις των παιδιών και του περιβάλλοντος τους. Η αντίδραση αυτή είναι απαραίτητη για την εκπόνηση πύ

ολοκληρωμένων προγραμμάτων. Ο πειραματισμός θα ήταν χρήσιμος και σε προγράμματα διαπαιδαγώγησης των γονιών.

Άλλη δυσκολία είναι η έλλειψη κατάλληλης προπαρασκευής των Ελλήνων εκπαιδευτικών, αλλά και των γιατρών, των κοινωνικών λειτουργών ή των κληρικών, για να αναλάβουν μια τέτοια αποστολή. Στα επίσημα προγράμματα των παιδαγωγικών ακαδημιών, ιερατικών και κοινωνικών σχολών, μόλις τα τελευταία χρόνια αρχίζουν να εισάγονται μαθήματα σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης και γίνεται μια προσπάθεια να καταπολεμηθούν τα ταμπού και οι προκαταλήψεις, γύρω από το θέμα. Οι δάσκαλοι και οι καθηγητές που ήδη διδάσκουν στα σχολεία δεν έχουν την κατάλληλη εκπαίδευση για να διδάξουν το μάθημα αν χρειαστεί.

β. Υποκειμενικές Δυσκολίες

Οι υποκειμενικές, προσωπικές δυσκολίες αποτελούν πρόβλημα στην ανάληψη της παιδευτικής πρωτοβουλίας, όπως είναι η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση. Οι δυσκολίες αυτές αναφέρονται στην στάση των ενηλίκων απέναντι στην δική τους σεξουαλική ζωή: τις φοβίες και τα άγχη, στις προβολές που οι ίδιοι κάνουν σε σχέση με την σεξουαλική ζωή των παιδιών και των μαθητών τους.

Ένα πολύ σημαντικό βήμα για τον παιδαγωγό είναι να συνειδητοποιήσει που και πως ζει το δικό του πρόβλημα, το προσωπικό. Έχοντας

συνειδητοποιήσει την κατάσταση του εαυτού του και τις απόψεις του στο θέμα, θα μπορέσει να μεταφέρει όσο πιο αντικειμενικά γίνεται, γνώσεις για την σεξουαλική διαπαιδαγώγηση.

Ιδιαίτερη βαρύτητα δίνεται και στην επιμόρφωση των υπευθύνων και στην υπέρβαση των αναστολών που έχουν. Η επιμόρφωση δεν θα πρέπει να στηρίζεται στην μετάδοση ξερών γνώσεων. Στόχος της θα πρέπει να είναι η αυτογνωσία και η ελεύθερη στάση της ψυχοσωματικής οντότητας του ανθρώπου. Αυτού του τύπου η αγωγή των υπευθύνων μπορεί να αποτελέσει εγγύηση για την επιτυχία ενός προγράμματος, τόσο βασικής εκπαίδευσης, όσο και επιμόρφωσης σε όλα τα επίπεδα εκπαίδευσης. (Παρασκευόπουλος, Μπεζεβέγκης, Γιαννίτσας και Καραθανάση, 1995)

1.2 ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΕΙΨΗΣ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ

Η έλλειψη σεξουαλικής αγωγής δημιουργεί ποικίλα προβλήματα. Αυτά χωρίζονται σε δύο κατηγορίες: α. Ιατροκοινωνικά προβλήματα

β. Συναισθηματικά – ψυχολογικά προβλήματα

α. Ιατροκοινωνικά προβλήματα

- Εγκυμοσύνη: Η ύπαρξη εγκυμοσύνης στην εφηβεία, παρουσιάζει περισσότερους κινδύνους από την εγκυμοσύνη σε μεγαλύτερη ηλικία. Περικλείει κινδύνους και για το παιδί και για την μέλλουσα μητέρα. Η σωστή σεξουαλική αγωγή, στο αντικείμενο της οποίας εντάσσεται και η αντισύλληψη, θα μπορούσε να αποτρέψει ανεπιθύμητες εγκυμοσύνες.
- Εκτρώσεις: Η Ελλάδα έχει να επιδείξει τον μεγαλύτερο αριθμό εκτρώσεων σε όλη την Ευρώπη. Το χρόνο γίνονται περίπου 200.000 εκτρώσεις, ενώ στην Αγγλία με 60.000.000 πληθυσμό γύρω στις 150.000 και στην Σουηδία περίπου 20.000.
- Σεξουαλικά μεταδιδόμενα νοσήματα: Τα τελευταία χρόνια, όλο και περισσότερα άτομα προσβάλλονται από σεξουαλικά μεταδιδόμενα νοσήματα, που άλλοτε μπορούν να απειλήσουν την ζωής τους και άλλοτε είναι μικρότερης σοβαρότητας, αλλά εξίσου μεγάλης σημαντικότητας.

Ανεξάρτητα όμως από την σοβαρότητα του κάθε προβλήματος, η αντιμετώπιση τους είναι απαραίτητη και θα πρέπει να αποτελεί απόρροια μιας ιατρικής και ψυχοκοινωνικής θεραπείας και πρόβλεψης, μέσω μία ομάδα ειδικών επιστημόνων, εκπαιδευμένων σε θέματα σεξουαλικής αγωγής.

- Σεξουαλικά προβλήματα: Η ύπαρξη σεξουαλικών προβλημάτων (σεξουαλική ανικανότητα – ψυχολογικής, ανατομικής ή άλλης φύσεως –, ανικανότητα κ.α.) απασχολεί μια μεγάλη ομάδα ατόμων. Δεν θα πρέπει να παρουσιάζεται σαν επιχείρημα για την εισαγωγή του μαθήματος της σεξουαλικής αγωγής. Δεν είναι κατακριτέο να αντιμετωπίζει κάποιος ένα σεξουαλικό πρόβλημα. Θα πρέπει όμως να μην αντιμετωπίζεται σαν ταμπού και να οδηγεί τον άνθρωπο εκτός ορίων. Υπάρχουν αναρίθμητα παραδείγματα ανθρώπων που έφτασαν ακόμα και να διαλύσουν τον γάμο τους, προκειμένου να μην εκμυστηρευθούν το πρόβλημα τους.

Η σεξουαλική αγωγή πρέπει να τεθεί σαν ανθρώπινο δικαίωμα, γιατί προετοιμάζει το άτομο για την ανάπτυξη της προσωπικότητας του, τις σχέσεις του με το άλλο φύλο και την επιτυχία ανάληψης του ρόλου του σαν γονεϊκό, συζυγικό και σεξουαλικό πρόσωπο. (Εταιρεία Οικογενειακού Προγραμματισμού)

β. Συναισθηματικά – Ψυχολογικά προβλήματα

- Σεξουαλική κακοποίηση: Η συχνότητα της σεξουαλικής κακοποίησης παιδιών ή ενηλίκων, παρόλο που πολλές φορές δεν έρχονται στην επιφάνεια, είναι υψηλή. Σύμφωνα με έρευνες που έχουν γίνει, μόνο το 10 % των περιπτώσεων καταλήγουν στο φως και παίρνουν την δικαστική οδό. Τα υπόλοιπα, είναι “τα μυστικά που μπορεί να γνωρίζει η γειτονιά”, αλλά κανείς να μην μιλά.
- Διαζύγιο: Είναι γενικά αποδεδειγμένο ότι τα διαζύγια αυξάνονται χρόνο με τον χρόνο στην Ελλάδα. Οι αιτίες των διαζυγίων είναι διάφορες και πολλές φορές είναι μια σύνθεση πολλών αιτιών. Μια από αυτές μπορεί να είναι η μη ύπαρξη σεξουαλικής επικοινωνίας και ικανοποίησης, κάτι που οδηγεί σε χάσμα. Η ύπαρξη σεξουαλικής αγωγής ασφαλώς δεν μπορεί να προεξοφλήσει την έλλειψη των διαζυγίων, αλλά μπορεί να οδηγήσει σε μια υγιή συναισθηματική, σεξουαλική σχέση.

1.3 Το Οφέλος της Σεξουαλικής Διαπαιδαγώγησης στα Παιδιά Μέσα Απο την Εκπαιδευτική Διαδικασία

Η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση όταν παρέχεται μέσα από ένα οργανωμένο πρόγραμμα σεξουαλικής αγωγής, καταρτισμένο από ειδικούς επιστήμονες και παιδαγωγούς, επηρεάζει την ομαλή: α. Ιατροκοινωνική, β. Ψυχολογική και γ. Συναισθηματική ανάπτυξη του παιδιού.

α. Ιατροκοινωνική ανάπτυξη του παιδιού

Η ενημέρωση του παιδιού σε θέματα σεξουαλικής δραστηριότητας εμποδίζει την ύπαρξη δυσάρεστων προβλημάτων ιατρικών, όπως π.χ. φλεγμονές των γεννητικών οργάνων, εκτρώσεις, ψυχικές διαταραχές κ.α. Παράλληλα, το παιδί μαθαίνει για το σώμα του, την ανατομία και την φυσιολογία του, έτσι ώστε να μπορεί να εντοπίζει ορισμένες παθολογικές καταστάσεις και να συμβουλευέται έγκαιρα τους γονείς του και τον γιατρό.

β. Ψυχολογική ανάπτυξη του παιδιού

Η γνώση της ανατομίας και της φυσιολογίας του σώματος του παιδιού, καθώς και ο καθορισμός της ταυτότητας και του ρόλου του φύλου του, βοηθούν το παιδί να διαμορφώσει μία άριστη σχέση με τον εαυτό του και κατ' επέκταση

και με τους άλλους. Η κατάκτηση των γνώσεων αυτών βοηθούν το παιδί να αποκτήσει ψυχική ισορροπία.

γ. Συναισθηματική ανάπτυξη του παιδιού

Η γνώση της ανάπτυξης, τόσο των βιολογικών, όσο και των ψυχολογικών χαρακτηριστικών των αντρών και των γυναικών, από το παιδί αποτελούν ενισχυτικά στοιχεία στην οικοδόμηση υγιών συναισθηματικών σχέσεων σε ομόφυλους και αλλόφυλους. Οι υγιείς συναισθηματικές σχέσεις, είναι αποτέλεσμα σωστής ανάπτυξης των συναισθημάτων του παιδιού. (Εταιρεία Οικογενειακού Προγραμματισμού, 1992)

2. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Από την όλη παρουσίαση του θέματος καταφαίνεται η σπουδαιότητα για το σχολείο, την οικογένεια, την πολιτεία, τους κοινωνικούς φορείς και το ίδιο το άτομο.

Φτάνοντας στο τέλος της εργασίας, κρίνεται σκόπιμο να κατατεθούν προτάσεις, προκειμένου να αντιμετωπιστεί δημιουργικά το θέμα:

- Αρχικά το Υπουργείο Παιδείας είναι αναγκαίο να δρομολογήσει ένα οργανωμένο πρόγραμμα σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης, τόσο στο αναλυτικό πρόγραμμα, όσο και σε ανάλογα βιβλία, όλων των βαθμίδων της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης. (Βλέπε Παράρτηματα I και II)
- Η δημιουργία ενός ολοκληρωμένου προγράμματος σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης για να λειτουργήσει και να έχει επιτυχία, προϋποθετεί τα εκτελεστικά όργανα του (παιδαγωγοί, γιατροί, κοινωνικοί λειτουργοί, ψυχολόγοι) να είναι καταρτισμένα πλήρως. Αυτό απαιτεί την εισαγωγή μαθημάτων σεξουαλικής αγωγής στα ανώτατα ιδρύματα της χώρας.
- Ένα ακόμη στοιχείο που χρειάζεται ιδιαίτερη μέριμνα είναι οι οργανωμένοι φορείς (πολιτιστικοί σύλλογοι, Εκκλησία), να αναλάβουν πρωτοβουλίες ενημέρωσης των μελών τους, αλλά και όσων κινούνται στο δικό τους χώρο.

- Η δημιουργία Σχολών Γονέων υπό την επίβλεψη του σχολείου, είναι σε θέση να διαδραματίσει ενημερωτικό ρόλο. Μέσα από διαλέξεις, έντυπο υλικό, κινηματογραφικές ταινίες και βιντεοταινίες, μπορεί να παράσχει μία σωστή ενημέρωση στους γονείς.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗΣ ΔΙΑΠΑΙΔΑΓΩΓΗΣ ΣΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΣΧΟΛΕΙΑ

ΔΙΑΦΥΛΙΚΗ ΑΓΩΓΗ: ΕΝΑ ΜΟΝΤΕΛΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΤΗΣ ΣΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ

I.N. Παρασκευόπουλου

Ο όρος "διαφυλική αγωγή" προτείνεται να χρησιμοποιείται, ως γλωσσικά και πραγματολογικά ευστοχότερος, αντί των όρων "σεξουαλική διαπαιδαγώγηση", "ερωτική αγωγή", "γενετήσια αγωγή", "διανθρώπινες σχέσεις" κ.τ.ό. Η διαφυλική αγωγή έχει ως επίκεντρο την ερωτική ορμή και την ανθρώπινη σεξουαλικότητα και περιλαμβάνει όλες τις διάφορες παραμέτρους – βιολογικές, ηθικές, ψυχολογικές και κοινωνικές – που διέπουν τις σχέσεις των δύο φύλων.

Η διαφυλική συμπεριφορά αποτελεί κυρίαρχο στοιχείο της ανθρώπινης προσωπικότητας και η ορθή αγωγή της είναι βασική προϋπόθεση για την προσωπική ολοκλήρωση. Η ερωτική ορμή είναι μεν βιολογικά δοσμένη, όμως, στον άνθρωπο, το πώς θα εκδηλωθεί σε διαπροσωπική συμπεριφορά είναι θέμα εξωγενών παραγόντων· είναι θέμα μάθησης. Η ανθρώπινη σεξουαλικότητα δεν είναι, απλά, μια βιολογική ορμή με προδιαγεγραμμένη πορεία και που βρίσκει, στις διανθρώπινες σχέσεις, μόνη της τον δρόμο. Είναι πιο πολύ φαινόμενο πολιτισμικό παρά βιολογικό και, για να έχουμε την επιθυμητή της έκφραση σε διαπροσωπική συμπεριφορά, απαιτεί ορθή συστηματική αγωγή.

Ενώ λοιπόν η διαφυλική αγωγή θα έπρεπε, όπως συμβαίνει και σε άλλες προηγμένες χώρες, να αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της συστηματικής αγωγικής φροντίδας του παιδιού και του εφήβου, δυστυχώς, στη χώρα μας, παρά τις κατά καιρούς επίσημες διακηρύξεις και προσπάθειες, παραμένει, ουσιαστικά, "εκτός των τειχών" του σχολείου. Το θέμα της ενημέρωσης των νέων μας για την ερωτική συμπεριφορά έχει αφεθεί στους αυτοδίδακτους γονείς, στους κακοδίδακτους συνομηλίκους, στα "γαργαλιστικά" πρότυπα που τόσο επιδέξια μας "σερβίρουν" τα μέσα μαζικής ενημέρωσης και οι εμπορικές διαφημίσεις, στις παραμορφωτικές στρεβλώσεις της πορνογραφίας των περιπτέρων κ.τ.ό.

Η αλήθεια είναι ότι το θέμα της εισαγωγής της διαφυλικής αγωγής στα σχολεία μας έχει τεθεί και συζητείται εντόνως εδώ και πολλές δεκαετίες. Όμως, ακόμη, δεν έχει υπάρξει ουσιαστικό πρακτικό αποτέλεσμα.

Τριάντα χρόνια πριν, ο τότε Γενικός Γραμματέας του Υπουργείου Παιδείας Ευάγγελος Παπανούτσος, σε συνέντευξή του σε ευρείας κυκλοφορίας ημερήσια εφημερίδα,¹ δήλωνε ότι "Το θέμα της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης δεν έχει μέχρι σήμερα τεθεί επίσημα. Δεν υπάρχουν σχέδια, δεν υπάρχει πρόγραμμα, υπάρχει όμως η βεβαιότητα πως το ζήτημα θα απασχολήσει σύντομα (η υπογράμμιση δική μας) και το Υπουργείο Παιδείας". Σήμερα, μετά από τριάντα χρόνια, αν κληθεί ο σημερινός υπεύθυνος αξιωματούχος της Πολιτείας να μας πει τι έχει γίνει στον τομέα της διαφυλικής αγωγής, η απάντησή του θα είναι, πάλι, λεκτικές διακηρύξεις για την αναγκαιότητα της άμεσης εισαγωγής του θεσμού στα σχολεία και αοριστόλογες διαβεβαιώσεις για σχέδια που εκπονούνται και που σύντομα θα εφαρμοστούν.

1. Βλέπε *Εφημερίδα Το Βήμα*, 1.11.64.

Όλα αυτά τα χρόνια έχει παρατηρηθεί, από όλες τις κυβερνήσεις, μια διστακτικότητα, μια αναβλητικότητα, στο θέμα της εισαγωγής της διαφυλικής αγωγής στα σχολεία μας. Μια πρώτη προσπάθεια¹ έγινε μετά τη μεταπολίτευση, το 1978, και άρχισε να εφαρμόζεται το 1982, στα πλαίσια του γενικότερου εκσυγχρονισμού του αναλυτικού προγράμματος και της συγγραφής νέων διδακτικών βιβλίων. Τότε, καταβλήθηκε συνειδητή προσπάθεια να εισαχθούν "στοιχεία" σεξουαλικής αγωγής στα διδακτικά βιβλία ορισμένων μαθημάτων, κυρίως του δημοτικού. Η αξιολογή, για την εποχή της, αυτή πρώτη προσπάθεια, άτολμη και ελλειμματική από πολλές απόψεις,² παρέμεινε, δυστυχώς, χωρίς συνέχεια.

Η παρατεταμένη αυτή διστακτικότητα και αναβλητικότητα της Ελληνικής Πολιτείας για την εισαγωγή της διαφυλικής αγωγής στα σχολεία μας οφείλεται, βέβαια, στο γεγονός ότι η διαφυλική αγωγή είναι ένας ευαίσθητος τομέας με πολλές προκαταλήψεις και θυμικές φορτίσεις. Όμως, ο κυριότερος λόγος, για τη συνεχιζόμενη αυτή διστακτικότητα και αναβλητικότητα, πιστεύουμε ότι είναι το γεγονός ότι υπάρχει μεγάλη σύγχυση για το τι είναι, ως σχολική μάθηση, αυτή η διαφυλική αγωγή· η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση, όπως συνηθίζεται να αποκαλείται. Ποιοι είναι οι διδακτικοί σκοποί που πρέπει να επιδιώκονται; Ποια είναι η ύλη που πρέπει να διδάσκεται; Ποιες είναι οι διδακτικές μέθοδοι και τα διδακτικά μέσα που πρέπει να χρησιμοποιούνται; Θα είναι η διαφυλική αγωγή χωριστό μάθημα; Ποιος θα την διδάσκει; Πόσες ώρες εβδομαδιαίως θα διδάσκεται; Από ποια τάξη θα αρχίζει η διδασκαλία της; Θα υπάρχει χωριστό διδακτικό βιβλίο-βοήθημα για τον μαθητή; κ.τ.ό. Για τα θέματα-ερωτήματα αυτά λέγονται και ακούγονται από διάφορους, ειδικούς και μη, διάφορα, μεταξύ αυτών και πολλά, άλλοτε, σοβαροφανή κινδυνόλογα και, άλλοτε, σκωπτικά χυδαιόλογα.

Ενώ λοιπόν γενικώς αναγνωρίζεται η χρησιμότητα-αναγκαιότητα της έγκαιρης και υπεύθυνης ενημέρωσης των παιδιών και των νέων μας για τα θέματα της ερωτικής ορμής και των διαφυλικών σχέσεων, όμως το ΠΩΣ η μαθησιακή αυτή διαδικασία θα εισαχθεί στο επίσημο σχολικό πρόγραμμα παραμένει ακόμη ασαφές και αμφιλεγόμενο. Και τούτο, γιατί δεν έχει ακόμη στη χώρα μας καθοριστεί ένα γενικό ψυχοπαιδαγωγικό πλαίσιο, ορθολογικά οργανωμένο, επάνω στο οποίο να οικοδομηθεί με σταθερά βήματα το ευαίσθητο αυτό είδος της σχολικής αγωγής. Δεν έχει ακόμη προσδιοριστεί ένα πλαίσιο-μοντέλο εκπαιδευτικής δράσης, το οποίο να εξυπηρετεί τις μορφωτικές ανάγκες των σημερινών νέων, αλλά και συγχρόνως να στοιχεί-να ταιριάζει στα ιδιαίτερα κοινωνικά και πολιτιστικά δεδομένα της ελληνικής κοινωνίας.

Αμέσως παρακάτω θα προσπαθήσω να σας περιγράψω ένα τέτοιο γενικό ψυχοπαιδαγωγικό πλαίσιο-μοντέλο, το οποίο, πιστεύουμε, μπορεί να αποτελέσει τη βάση για ένα ορθολογικό και ολοκληρωμένο – επομένως, και με μεγαλύτερη πιθανότητα να γίνει ΚΟΙΝΩΣ ΑΠΟΔΕΚΤΟ – πρόγραμμα δράσης για την άμεση εισαγωγή της διαφυλικής αγωγής στο ελληνικό σχολείο. Θα αναφερθώ, ειδικότερα, στη "φιλοσοφία" που πρέπει να διέπει τη διαφυλική αγωγή και τους σκοπούς που

1. Βλέπε: Χριστιάς, Ι. (1989). Η σεξουαλική αγωγή στην ελληνική εκπαίδευση σήμερα. Εταιρεία Οικογενειακού Προγραμματισμού. *Πρακτικά 1ου Συνεδρίου: Σεξουαλική αγωγή και υγεία*. Αθήνα, σελ. 297-302.

2. Εκτενής κριτική αξιολόγηση της μεταρρυθμιστικής αυτής προσπάθειας γίνεται στη μελέτη: Βιδαλάκη, Μ. και συνεργάτες (1992). Η σεξουαλική αγωγή μέσα από τα εκπαιδευτικά συγγράμματα. Εταιρεία Οικογενειακού Προγραμματισμού. *Πρακτικά 2ου Συνεδρίου: Σεξουαλική αγωγή και υγεία*. Αθήνα, σελ. 223-230.

πρέπει να επιδιώκει, στην επιλογή και διάταξη της διδακτέας ύλης, στα υποστηρικτικά μέσα της διδασκαλίας κ.τ.ό.

Θέλω να τονίσω ότι το προτεινόμενο πλαίσιο-μοντέλο είναι το καταστάλαγμα της εμπειρίας που μας προσπόρισε η ενασχόλησή μας, τα τελευταία χρόνια, στον Τομέα Ψυχολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, με τα θέματα των διαφυλικών σχέσεων. Στα πλαίσια των δραστηριοτήτων αυτών του Τομέα Ψυχολογίας, έχουμε οργανώσει και λειτουργήσει μια σειρά από εκπαιδευτικά και ερευνητικά προγράμματα για τα θέματα της διαφυλικής αγωγής, όπως είναι: Η διεξαγωγή ταχύρρυθμου σεμιναρίου κατάρτισης ειδικών-εκπαιδευτικών στα θέματα των διαφυλικών σχέσεων (610 εκπαιδευτικοί, διαφόρων ειδικοτήτων, παρακολούθησαν επιτυχώς το σεμινάριο αυτό)· η οργάνωση 2ήμερου ανοικτού-κοινοτικού συμποσίου διαφυλικών σχέσεων στο κτήριο της Φιλοσοφικής Σχολής (περιλάμβανε ποικίλες ενημερωτικές εκδηλώσεις-διαλέξεις, εκθέσεις έντυπου υλικού, προβολή βιντεοταινιών, συζητήσεις - και απευθυνόταν σε όλους τους ενδιαφερομένους της τοπικής κοινωνίας - γονείς, εκπαιδευτικούς, μαθητές των σχολείων της περιοχής, δημοτικούς άρχοντες)· η αποδελτίωση της ελληνικής βιβλιογραφίας για τα θέματα της διαφυλικής αγωγής και η έκδοση βιβλιογραφικού δελτίου· η εκπόνηση διπλωματικών εργασιών και διδακτορικών διατριβών με θέμα τις διαφυλικές σχέσεις· η ένταξη στο πρόγραμμα σπουδών των φοιτητών της Φιλοσοφικής Σχολής αυτοτελούς μαθήματος με θέμα τις διαφυλικές σχέσεις κ.ά. Για το λόγο αυτόν, η πρόταση του πλαισίου-μοντέλου αυτού έχει, στο παρόν εγχειρίδιο, τη θέση "ΕΠΙΛΟΓΟΥ".

"ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ" ΚΑΙ ΣΚΟΠΟΙ ΤΗΣ ΔΙΑΦΥΛΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ

Σε κάθε πρόγραμμα εκπαιδευτικής δράσης, το πρώτο που πρέπει να προσδιοριστεί είναι οι επιδιωκόμενοι στόχοι. Πρώτα, λοιπόν, από όλα, θα πρέπει να αποσαφηνιστεί η "φιλοσοφία" της διαφυλικής αγωγής και το τελικό επιδιωκόμενο αγωγικό αποτέλεσμα σε όρους: γνώσεων, στάσεων, συναισθημάτων, αξιών, κανόνων διαπροσωπικής συμπεριφοράς κ.τ.ό.

Αν ρίξουμε μια ματιά στο τι έχει ισχύσει τις τελευταίες δεκαετίες στον ευρωπαϊκό χώρο, αναφορικά με το θεωρητικό-φιλοσοφικό πλαίσιο (επομένως και με το είδος της παρεχόμενης διαφυλικής αγωγής), θα διαπιστώσουμε ότι έχουν προταθεί και χρησιμοποιηθεί τέσσερα θεωρητικά πρότυπα (βλέπε Σχ. 1).¹

- Το πρότυπο της παραδοσιακής ηθικής, το οποίο θέλει τη διαφυλική αγωγή να στοχεύει στη διαφύλαξη της θρησκευτικής παράδοσης και να παίρνει τη μορφή ηθικής κατάρτισης ("Θα σου κάνω διαφυλική αγωγή, για να μην αμαρτήσεις").

- Το βιο-ιατρικό πρότυπο, το οποίο θέλει τη διαφυλική αγωγή να στοχεύει στην προστασία της υγείας και να παίρνει τη μορφή αγωγής υγείας ("Θα σου κάνω διαφυλική αγωγή, για να μην αρρωστήσεις").

- Το πρότυπο της κατακτημένης ταυτότητας του ρόλου του φύλου, το οποίο πρότυπο θέλει τη διαφυλική αγωγή να στοχεύει στη βαθύτερη αυτογνωσία (γνωριμία με το σώμα μας και τις λειτουργίες του, τις ερωτικές μας ανάγκες και επιθυμίες, τις

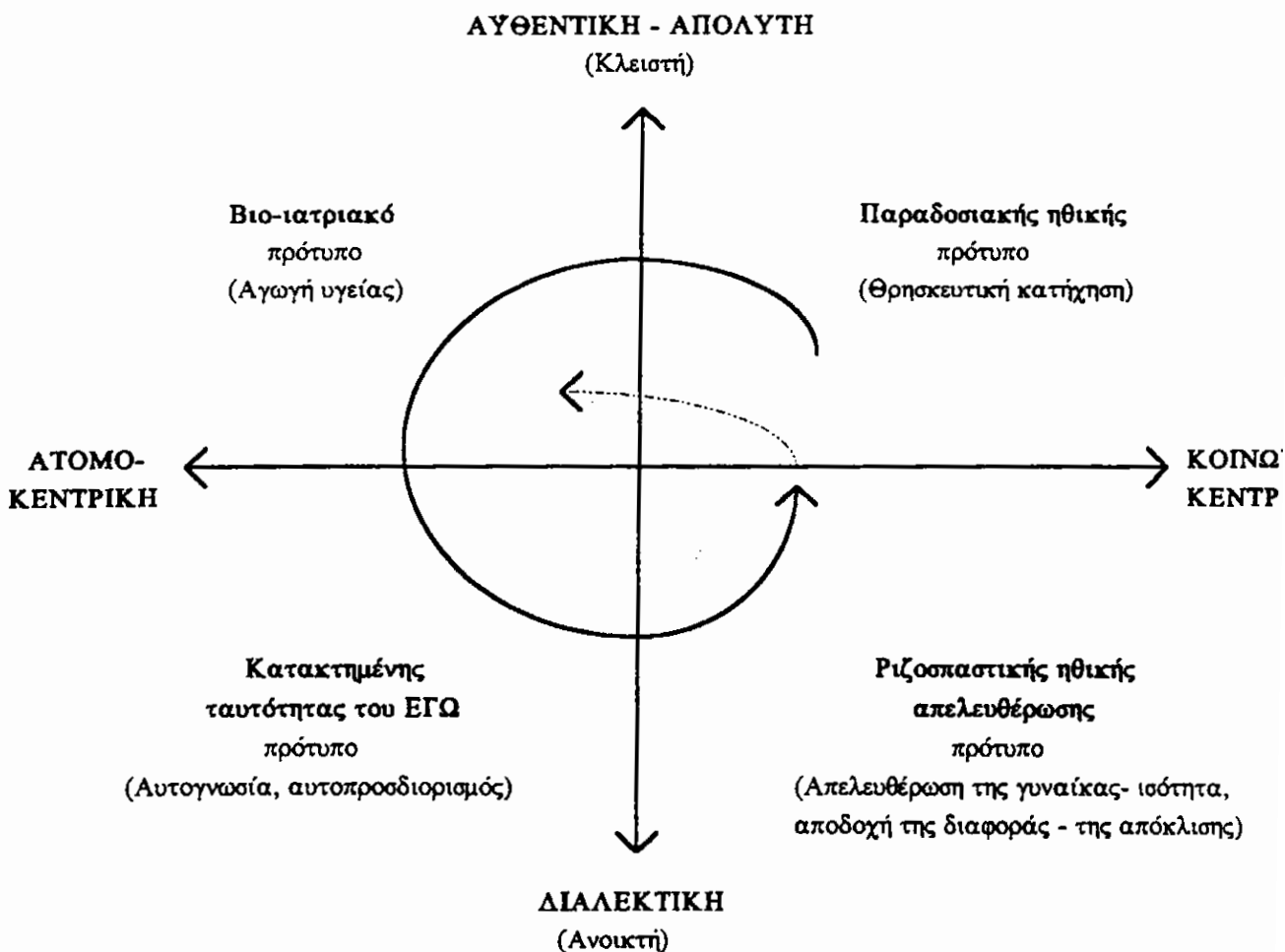
1. Για περισσότερες πληροφορίες, βλέπε σύγγραμμα: Meredith, P. (1989). *European strategies for school sex education*. London: International Planned Parenthood Federation, σελ. 35-56.

προσωπικές μας αξίες και κανόνες συμπεριφοράς) και στη διαμόρφωση της προσωπικής μας στάσης απέναντι στο άλλο φύλο, μέσω μιας διαδικασίας που εξασφαλίζει την πολύπλευρη γνώση και την ενεργό σύγκριση όλων των διαφόρων παραλλαγών του φαινομένου. Το πρότυπο αυτό κυριάρχησε τη δεκαετία του '70 κάτω από την πίεση των κηρυγμάτων του ουμανισμού-ανθρωπισμού της εποχής εκείνης.

- Το πρότυπο ριζοσπαστικής ηθικής απελευθέρωσης, το οποίο θέλει τη διαφυλική αγωγή να στοχεύει στη διασφάλιση της ισότητας και των ίσων ευκαιριών μεταξύ των δύο φύλων, καθώς και του σεβασμού του δικαιώματος της "διαφοράς" (ομοφυλοφιλίας, μονογονεϊκής οικογένειας κ.τ.ό.). Το πρότυπο αυτό κυριάρχησε τη δεκαετία του '80 κάτω από την πίεση των γυναικείων και άλλων κοινωνικών κινημάτων.

Πρόσφατα, κάτω από την απειλή του AIDS, επανέρχεται, όπως δείχνει και το Σχ. 1, το βιο-ιατρικό πρότυπο, με αποτέλεσμα η διαφυλική αγωγή να ταυτίζεται, περιοριστικά, με την κινδυνολογία αγωγή υγείας ("Θα σου κάνω διαφυλική αγωγή, για να μην πεθάνεις").

Από τα παραπάνω τέσσερα προταθέντα και χρησιμοποιηθέντα πρότυπα διαφυλικής αγωγής, το περισσότερο λειτουργικό για την προσωπική ολοκλήρωση και ευτυ-

Σχ. 1. Πρότυπα διαφυλικής αγωγής που έχουν προταθεί και χρησιμοποιηθεί τις τελευταίες δεκαετίες στον ευρωπαϊκό χώρο.

χία του ατόμου είναι το πρότυπο της κατακτημένης ταυτότητας του ρόλου του φύλου, όχι όμως του ανοικτού πεδίου εναλλακτικών επιλογών, όπως προτάθηκε και εφαρμόστηκε σε άλλες χώρες, αλλά του κλειστού πεδίου εναλλακτικών επιλογών, ώστε να ταιριάζει περισσότερο στις δικές μας κοινωνικο-πολιτιστικές συνθήκες.

Τι είναι η κατακτημένη, κλειστού πεδίου, ταυτότητα του ρόλου του φύλου;

Ας δούμε, πρώτα, τι είναι η ταυτότητα του Εγώ και, ειδικότερα, η αποκαλούμενη κατακτημένη, κλειστού πεδίου, ταυτότητα του ρόλου του φύλου, την οποία προτείνουμε να αποτελέσει τον σκοπό της διαφυλικής αγωγής στη χώρα μας.

Ταυτότητα του Εγώ είναι η εσωτερική εικόνα που έχει διαμορφώσει το άτομο για το πρόσωπό του: Για το ποιος είναι και για το τι πρεσβεύει, για το τι πιστεύει. Είναι η ιδέα που έχει το άτομο για τον εαυτό του, ως ξεχωριστό πρόσωπο, και για τον ρόλο που θέλει να διαδραματίσει μέσα στην κοινωνία. Είναι η "φιλοσοφία" που έχει διαμορφώσει το άτομο για τη ζωή, η ιεράρχηση που έχει κάνει των αξιών και των σκοπών της ζωής. Είναι επίσης η αφοσίωση και η προσήλωση που νιώθει το άτομο για τις επιλογές του αυτές και η δέσμευση που νιώθει για να τις επιδιώξει και για να αγωνιστεί για την πραγμάτωσή τους.

Η απόκτηση ταυτότητας του Εγώ είναι μια αναπτυξιακή ανάγκη που κορυφώνεται κατά την εφηβική ηλικία και που νιώθουν οι νέοι όλων των εποχών. Ο παμπάλαιος μύθος του Πρωτοδίκου, που θέλει τον νεαρό Ηρακλή μπροστά στο σταυροδρόμι της Αρετής και της Κακίας για να επιλέξει, δείχνει την καθολικότητα της ανάγκης αυτής. Είναι λοιπόν υποχρέωση όλων των παραγόντων της αγωγής να δώσουν κάθε βοήθεια, ώστε το άτομο, ενηλικιούμενο, να έχει μια σαφή και ολοκληρωμένη εσωτερική εικόνα για το τι θέλει να κάνει στη ζωή του και για το πώς θα "πολιτευθεί".

Σπεύδουμε να τονίσουμε ότι, δυστυχώς, υπάρχουν άτομα που παραμένουν, και πέραν της εφηβείας, χωρίς ένα αποσαφηνισμένο αξιολογικό σύστημα και σχέδιο δράσης. Μερικά από τα άτομα αυτά δεν μπόρεσαν να θέσουν και να δώσουν μια ικανοποιητική απάντηση στα υπαρξιακά αυτά προβλήματα. Τα άτομα αυτά βιώνουν μια σύγχυση ρόλων, όπως λέγεται. Άλλα, έχουν μεν θέσει και προσπαθούν να επιλύσουν τα θέματα ταυτότητας, αλλά αναβάλλουν συνεχώς-εξακολουθητικώς τη λήψη αποφάσεων. Τα άτομα αυτά βιώνουν ένα παρατεταμένο μορατόριουμ, όπως λέγεται. Οι δύο αυτές μορφές έλλειψης ξεκάθαρης ταυτότητας του Εγώ, η σύγχυση ρόλων και το παρατεταμένο μορατόριουμ, αφήνουν το άτομο έρμαιο των παλιών του συνηθειών, των στιγμιαίων του παρορμήσεων ή/και των "αλλότριων" κελευσμάτων. Παραμένει το άτομο, όπως λέμε, "κάλαμος υπό ανέμου σαλευόμενος".

Ας επανέλθουμε τώρα στα άτομα που, όπως αναφέραμε παραπάνω, έχουν διαμορφωμένη ταυτότητα του Εγώ, για να δούμε διαφορές μεταξύ τους ως προς τη διαδικασία διαμόρφωσης της ταυτότητάς τους αυτής.¹

1. Περισσότερες πληροφορίες για την έννοια της ταυτότητας του Εγώ και για τις διάφορες παραλλαγές της δίνονται στο σύγγραμμα: Παρασκευόπουλος, Ι.Ν. (1985). *Εξελικτική ψυχολογία*. Αθήνα: Βιβλιοπωλείο Γρηγόρη, τόμ. Δ', σελ. 163-173.

Μια πρώτη σημαντική διάκριση-παραλλαγή της ταυτότητας του Εγώ είναι η **κατακτημένη** ταυτότητα σε αντίθεση προς τη **δοτή** (ή **πρόωρα σχηματισμένη**) ταυτότητα, όπως λέγονται. Η διάκριση αυτή γίνεται με βάση τη διαδικασία που έχει ακολουθηθεί στη διαμόρφωση της ταυτότητας.

α) Η **κατακτημένη** ταυτότητα προκύπτει στις περιπτώσεις που παρέχονται στο άτομο ευκαιρίες να γνωρίσει ποικίλες εναλλακτικές λύσεις, να εξετάσει τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα καθεμιάς και να επιλέξει το ίδιο τη δική του λύση.

β) Η **δοτή** ή **πρόωρα σχηματισμένη** ταυτότητα προκύπτει στις περιπτώσεις που το άτομο έχει δεσμευθεί και αφοσιωθεί σε σκοπούς και επιδιώξεις που του έχουν υποδειχθεί από άλλους, χωρίς προηγουμένως να έχει γνωρίσει και να έχει συγκρίνει τις διάφορες πιθανές εναλλακτικές δυνατότητες.

Η κατακτημένη, δηλαδή, ταυτότητα είναι αποτέλεσμα μιας ενεργητικής και συγκριτικής θεώρησης, από το ίδιο το αναπτυσσόμενο άτομο, των διαφόρων προβαλλόμενων εναλλακτικών λύσεων. Ακόμη και στις περιπτώσεις που οι απόψεις του νέου συμπίπτουν με τις απόψεις κάποιων σημαντικών προσώπων στη ζωή του (π.χ. των γονέων, των δασκάλων, κάποιας "επίσημης"- "κυρίαρχης" άποψης), οι απόψεις αυτές, στην κατακτημένη ταυτότητα, είναι αποτέλεσμα ενσυνείδητης επιλογής που έχει γίνει με κριτήρια που έχει θέσει το ίδιο το αναπτυσσόμενο άτομο και αφού προηγουμένως έχει λάβει υπόψη του τις ποικίλες εναλλακτικές δυνατότητες. Αντίθετα, η δοτή ταυτότητα είναι η **παθητική αποδοχή** από το άτομο μίας, προβαλλόμενης από άλλους, άποψης· προβαλλόμενης, συνήθως, ως της μόνης αυθεντικής λύσης, ως της μόνης "αλήθειας".

Έρευνες¹ έχουν δείξει ότι η κατακτημένη ταυτότητα είναι η θετικότερη μορφή ταυτότητας του Εγώ. Τα άτομα με κατακτημένη ταυτότητα διαθέτουν μεγάλη αυτοπεποίθηση, επιδεικνύουν ανοχή και σεβασμό για τις αντίθετες απόψεις, δείχνουν αφοσίωση και επιμονή – ακόμη και όταν παρεμβάλλονται σοβαρές δυσκολίες – στις επιδιώξεις τους και στην πραγμάτωση των σκοπών τους, δημιουργούν στενές φιλικές-κοινωνικές σχέσεις με άτομα και των δύο φύλων κ.τ.ό. Αντίθετα, τα άτομα που έχουν δοτή ταυτότητα είναι αυταρχικά, έχουν διογκωμένο αυτοσυναίσθημα, θέτουν εξωπραγματικούς στόχους για τον εαυτό τους, οι σχέσεις τους με τα άλλα πρόσωπα είναι επιφανειακές και οι απόψεις τους στερεοτυπικές, ταχύτατα αναδιπλώνονται – όταν υπάρξει αμφισβήτηση και πρόκληση για τις ιδέες τους και τα πιστεύω τους – και βιώνουν άγχος, παρουσιάζουν καθυστερημένη "ιδεολογική λιποταξία" κ.τ.ό.

Π.χ. αν ένα άτομο με δοτή ταυτότητα ερωτηθεί "Ποια είναι η γνώμη σου για τις γυναίκες;", η απάντησή του, κάλλιστα, μπορεί να είναι μία και μόνη φράση, στερεοτυπική βέβαια, όπως: "Πυρ, γυνή και θάλασσα!". Ομοίως, εύκολα, ένα άτομο με δοτή και πρόωρα σχηματισμένη ταυτότητα μπορεί να ανακαλύψει, σε μια προχωρημένη ηλικία (στα 40 του ή στα 45 του χρόνια, οπότε έχουν δημιουργηθεί διανθρώπινες καταστάσεις-δεσμεύσεις δύσκολα αναστρέψιμες), ότι η "επιλογή" του στο θέμα του σιζυγικού συντρόφου, αφού ήταν "δοτή", του αφήνει ψυχολογικά "κενά", με αποτέλεσμα να προβαίνει σε όψιμες-λιποτακτικές "αναζητήσεις" για να αναπληρώσει το "έλλειμμα" που του άφησε η διαδικασία απόκτησης της ταυτότητάς του κατά τα χρόνια της ανάπτυξης (παιδική ηλικία, εφηβική ηλικία).

1. Βλέπε μελέτη: Marcia, J.C. και συνεργάτες του (1967). Ego identity status: Relationships to change in self-esteem, general maladjustment and authoritarianism, *Journal of Personality*, 35, 119-133.

Μια δεύτερη διάκριση-παραλλαγή της ταυτότητας του Εγώ – της κατακτημένης μορφής – είναι το εύρος των εναλλακτικών λύσεων που έχει στη διάθεσή του το άτομο για συγκριτική συνεξέταση. Με βάση τη διάσταση αυτή, διακρίνουμε δύο μορφές κατακτημένης ταυτότητας:

α) Την ταυτότητα ανοικτού πεδίου εναλλακτικών επιλογών, η οποία προκύπτει στις περιπτώσεις που η επιλογή γίνεται ανάμεσα σε έναν μεγάλο αριθμό εναλλακτικών λύσεων και δυνατοτήτων.

β) Την ταυτότητα κλειστού πεδίου εναλλακτικών επιλογών, η οποία προκύπτει στις περιπτώσεις που, για λόγους ατομικούς ή κοινωνικούς, η επιλογή γίνεται ανάμεσα σε περιορισμένο αριθμό διαφορετικών εναλλακτικών λύσεων.

*

Συναφώς με τα όσα είπαμε παραπάνω για τα διάφορα πρότυπα διαφυλικής αγωγής που έχουν προταθεί και χρησιμοποιηθεί τις τελευταίες δεκαετίες στον ευρωπαϊκό χώρο, καθώς και για την έννοια της ταυτότητας του Εγώ και για τις διάφορες παραλλαγές της, θέλουμε να υπογραμμίσουμε τα ακόλουθα:

α) Ο ρόλος του φύλου είναι ένα βασικό δομικό στοιχείο της όλης ταυτότητας του Εγώ του ατόμου· της όλης προσωπικότητάς του. Συμπλέκεται και διαπλέκεται με όλες τις διάφορες πλευρές της γενικότερης ιδεολογίας του ατόμου: τις αντιλήψεις του, τις πεποιθήσεις του, τις στάσεις του, την ιεράρχηση των αξιών, το πρόγραμμα ζωής του.

Ο ρόλος του φύλου, ως γνωστόν,¹ περιλαμβάνει δύο όψεις: τον βιολογικό ρόλο του φύλου και τον κοινωνικό ρόλο του φύλου.

i) Ο βιολογικός ρόλος του φύλου αναφέρεται στις εκδηλώσεις της ερωτικής συμπεριφοράς υπό τη στενότερη έννοια της βιολογίας και της φυσιολογίας της γενετικής λειτουργίας.

ii) Ο κοινωνικός ρόλος του φύλου αναφέρεται στις εκδηλώσεις της ερωτικής συμπεριφοράς υπό την ευρύτερη έννοια των κοινωνικών προτύπων (υπό την έννοια της γενικευμένης εικόνας του "ιδανικού άνδρα" και της "ιδανικής γυναίκας"), τα οποία προβάλλονται μέσα σε μια κοινωνική ομάδα και προς τα οποία, πρότυπα, καλείται κάθε μέλος της ομάδας να στοιχήσει-να εναρμονίσει τη συμπεριφορά του.

Η βοήθεια λοιπόν που θα δοθεί στο νέο άτομο θα πρέπει να περιλαμβάνει και τις δύο αυτές όψεις της ταυτότητας του ρόλου του φύλου: τον βιολογικό ρόλο του φύλου και τον κοινωνικό ρόλο του φύλου.

Η διαφυλική λοιπόν αγωγή δεν είναι μόνον θέμα γνώσεων και τεχνικών ανατομίας και φυσιολογίας του γεννητικού συστήματος (αντισύλληψη, κίνδυνοι για την υγεία και για τη ζωή, προφύλαξη κ.τ.ό.), αλλά και γνώσεων που προέρχονται από τις κοινωνικές επιστήμες: την κοινωνιολογία, την ψυχολογία, την ανθρωπολογία, τη νομική. Πολύ περισσότερο, πέραν των οποιωνδήποτε γνώσεων, είναι αγωγή που βοηθάει το άτομο να αποκτήσει μια σωστή αυτογνωσία και να διαμορφώσει κανόνες και αρχές ζωής στη διαφυλική συμπεριφορά, όπως είναι: η υπευθυνότητα, ο αμοιβαίος σεβασμός, η κριτική στάση και η ενσυνείδητη συμπεριφορά, η ανοχή της διαφο-

1. Περισσότερες πληροφορίες για τον βιολογικό και τον κοινωνικό ρόλο του φύλου δίνονται στο σύγγραμμα: Παρασκευόπουλος, Ι.Ν. (1985). *Εξελικτική Ψυχολογία*. Αθήνα: Βιβλιοπωλείο Γρηγόρη, τόμ. Β', σελ. 96-105.

ρετικότητας κ.τ.ό. Δεν πρόκειται μόνον για αγωγή υγείας, όπως θα προτιμούσε το βιο-ιατρικό πρότυπο διαφυλικής αγωγής (βλέπε Σχ. 1). Η Αγωγή Υγείας είναι ένα, μικρό μόνον, μέρος της διαφυλικής αγωγής.

β) Τα παραδοσιακά πρότυπα διαφυλικής αγωγής (βλέπε Σχ. 1) θέτουν ως σκοπό την απόκτηση **δοτής** (ή **πρόωρα σχηματισμένης**) ταυτότητας του ρόλου του φύλου. Θέλουν η όλη αγωγική διαδικασία να αποβλέπει στην αποδοχή της **μίας**, της "επίσημης", της κοινωνικά αποδεκτής λύσης, χωρίς να αφήνει περιθώρια ανοχής των διαφοροποιήσεων. Μια τέτοια λύση, όπως είπαμε και παραπάνω, ενώ φαίνεται να εξυπηρετεί όχι μόνον την κοινωνία, αλλά και το ίδιο το άτομο, όμως, όποια πλεονεκτήματα και αν έχει, ακόμη και για το άτομο, είναι **βραχυπρόθεσμα**. Συχνά, υπάρχει "αφύπνιση" και άκαιρη-καθυστερημένη "ιδεολογική λιποταξία", όπως είπαμε παραπάνω, με σοβαρές συνέπειες τόσο για το άτομο όσο και για το κοινωνικό σύνολο. Αντίθετα, η κατακτημένη ταυτότητα εξασφαλίζει στις διανθρώπινες σχέσεις μεγαλύτερη σταθερότητα, βάθος και διάρκεια και συμβάλλει περισσότερο στην προσπάθεια του ατόμου για αυτοπραγμάτωση. Η όλη προοπτική της είναι **ανθρωποκεντρική-ανθρωπιστική**.

Θεωρούμε λοιπόν ότι το αγωγικό ζητούμενο της διδακτικής παρέμβασης του ελληνικού σχολείου στον τομέα των διαφυλικών σχέσεων πρέπει να είναι η διαμόρφωση κατακτημένης ταυτότητας του ρόλου του φύλου, όχι όμως όπως τόσο φιλελεύθερα εφασμόστηκε στις άλλες χώρες τη δεκαετία του '70. Τότε, επιδιώχθηκε μια φιλελεύθερη διαφυλική αγωγή ανοικτού πεδίου εναλλακτικών επιλογών, η οποία κατέληξε σε έναν απόλυτο **ηθικό σχετικισμό** ('Όλα επιτρέπονται! Εσύ κρίνεις! Εσύ επιλέγεις! Εσύ αποφασίζεις!). Για να έχει μεγαλύτερη πιθανότητα να επιτύχει ένα πρόγραμμα διαφυλικής αγωγής στο ελληνικό σχολείο, θα πρέπει να εφαρμόσουμε το πρότυπο της κατακτημένης ταυτότητας, αλλά **κλειστού πεδίου εναλλακτικών επιλογών**. Αν θέλουμε να μην έχουμε υπονομευτικές αντιδράσεις και ακυρωτικές παλινδρομήσεις, θα πρέπει να επιδιώξουμε μια διαφυλική αγωγή που να ταιριάζει τόσο στα δικά μας **κοινωνικά δεδομένα** (στις "τρέχουσες" ηθικές αξίες και σεξουαλική συμπεριφορά των Ελλήνων πολιτών) όσο και στη δική μας **πολιτισμική παράδοση** (στις "επίσημες" ηθικές αξίες και διακηρυγμένα-προβαλλόμενα πρότυπα σεξουαλικής συμπεριφοράς). Πρέπει να δείξουμε την αναγκαία ευαισθησία προς τις επιταγές της **τρέχουσας κοινωνικής πραγματικότητας** και τις **μορφωτικές ανάγκες των σημερινών παιδιών και νέων**, αλλά, ταυτόχρονα, θα πρέπει να δείξουμε και την ανάλογη ευαισθησία στις **πολιτιστικές παραδόσεις** μας .

Πρέπει, για άλλη μια φορά, να τονιστεί ότι η διάκριση μεταξύ κατακτημένης και δοτής ταυτότητας δείχνει τη διαφορά στη **διαδικασία διαμόρφωσης της ταυτότητας και όχι στο αποτέλεσμα**. Το τελικό περιεχόμενο της ταυτότητας, τα "πιστεύω" του ατόμου, μπορεί να είναι ίδια και στις δύο παραλλαγές, αλλά διαφέρει η διαδικασία κατάκτησής τους. Επίσης, πρέπει να τονιστεί ότι, και στις δύο μορφές κατακτημένης ταυτότητας (κλειστού πεδίου ή ανοικτού πεδίου), υπάρχει η δυνατότητα συγκριτικής επιλογής, όμως στην κλειστού πεδίου κατακτημένη ταυτότητα οι εναλλακτικές επιλογές κινούνται μέσα στα όρια της πολιτιστικής παράδοσης της κάθε κοινωνίας.

γ) Τα ριζοσπαστικής ηθικής απελευθέρωσης πρότυπα (βλέπε Σχ. 1) θέτουν ως σκοπό της διαφυλικής αγωγής τη σεξουαλική απελευθέρωση του ατόμου, το ενωρίτερο δυνατό, από τα διάφορα καταστροφικά για το άτομο, όπως τα αποκαλούν, κοινωνικά πρότυπα σεξουαλικής-διαπροσωπικής συμπεριφοράς και τον **πλήρη σεξουαλικό αυτο-προσδιορισμό**. Οι διακηρύξεις και επιδιώξεις αυτές των ριζοσπα-

στών (φεμινιστικό κίνημα, κίνημα ομοφυλοφίλων), μέσα στις ακρότητές τους, μας έκαναν να συνειδητοποιήσουμε τις, πολλές και ποικίλες, διάφορες ανισότητες και αποκλεισμούς, που οι κοινωνίες, συνειδητά ή ασυνείδητα, έχουν επιβάλει εις βάρος διαφόρων ομάδων του πληθυσμού.

Ένα πρόγραμμα λοιπόν διαφυλικής αγωγής θα πρέπει να συμβάλει στην εξάλειψη των ποικιλώνυμων, άμεσων και έμμεσων, κοινωνικών διακρίσεων και αποκλεισμών. Θα πρέπει να έχει, ως έναν από τους κύριους σκοποθετικούς άξονές του, την ύπαρξη, και στην πράξη, όχι μόνον στα λόγια, ισοτιμίας και ισονομίας για όλους.

Ποιος πρέπει να είναι ο σκοπός της διαφυλικής αγωγής στο ελληνικό σχολείο;

Ανακεφαλαιώνοντας τα όσα είπαμε για τη "φιλοσοφία" και τους σκοπούς της διαφυλικής αγωγής στο ελληνικό σχολείο, προτείνουμε τα ακόλουθα:

Να υιοθετηθεί το πρότυπο της κατακτημένης (και όχι της δοτής, όπως απαιτεί το παραδοσιακής ηθικής πρότυπο) ταυτότητας του ρόλου του φύλου, όχι όμως με ανοικτού πεδίου εναλλακτικές επιλογές, όπως αυτό εφαρμόστηκε τη δεκαετία του '70, γιατί οδηγεί σε άκρατο ηθικό σχετικισμό, αλλά με κλειστού πεδίου εναλλακτικές επιλογές (πρόκειται για υποχωρητική σύγκλιση προς τις απαιτήσεις του παραδοσιακού προτύπου). Η ταυτότητα αυτή θα περιλαμβάνει τόσο τον βιολογικό, όπως απαιτεί το ιατρο-βιολογικό πρότυπο, όσο και τον ψυχοκοινωνικό ρόλο του φύλου, όπως απαιτεί το ατομοκεντρικό-ανθρωπιστικό πρότυπο, και θα έχει ως "καμβά", για να συνυφάνεται, την ισότητα των φύλων, χωρίς κοινωνικούς αποκλεισμούς ομάδων (πρόκειται για υποχωρητική σύγκλιση προς τις απαιτήσεις του ριζοσπαστικής ηθικής απελευθέρωσης προτύπου).

Το προτεινόμενο αυτό πρότυπο διαφυλικής αγωγής εξασφαλίζει έναν εξισορροπητικό συνδυασμό των διαφόρων τάσεων που έχουν κατά καιρούς προβληθεί και υποστηριχθεί, ο οποίος συνδυασμός, πιστεύουμε, ικανοποιεί τις δύο απαιτήσεις: Να ταιριάζει στα σημερινά δικά μας κοινωνικο-πολιτιστικά δεδομένα και να καλύπτει τις μορφωτικές ανάγκες των σημερινών νέων μας.

Τα χαρακτηριστικά του προτεινόμενου προτύπου είναι τα ακόλουθα:

- Έχει στοιχεία από το παραδοσιακό πρότυπο, μέσω της υιοθέτησης του κλειστού πεδίου εναλλακτικών επιλογών, όμως επιτρέπει την εξέταση πολλαπλών εναλλακτικών πιθανών λύσεων και την προσωπική προτίμηση, χωρίς να οδηγεί σε άκρατο ηθικό σχετικισμό.

- Έχει στοιχεία ιατρο-βιολογικά, όμως δεν ταυτίζει τη διαφυλική αγωγή με τον προστατευτισμό της αγωγής υγείας.

- Δεν προσεγγίζει τη διαφυλική αγωγή αρνητικά, με την κινδυνολογία, είτε την ιατρική ("Θα αρρωστήσεις!", "Θα πεθάνεις!") είτε την εσχατολογική ("Θα αμαρτήσεις!", "Θα πας στην κόλαση!"), αλλά θετικά, με την προετοιμασία του ατόμου για μια πληρέστερη-ευτυχέστερη ζωή, όπως απαιτεί μια παιδοκεντρική-ανθρωπιστική εκπαίδευση.

- Ενώ είναι κλειστού πεδίου εναλλακτικών επιλογών, όμως, με την ανοχή που καλλιεργεί προς τη διαφορετικότητα, μειώνει τις κοινωνικές ανισότητες και τους κοινωνικούς αποκλεισμούς.

Για όλους τους παραπάνω λόγους, πιστεύουμε ότι το προτεινόμενο αυτό πρότυπο έχει μεγαλύτερη πιθανότητα να τύχει μιας γενικότερης αποδοχής και επιτυχίας στην εφαρμογή του.

ΕΠΙΛΟΓΗ ΚΑΙ ΔΙΑΤΑΞΗ ΤΗΣ ΔΙΔΑΚΤΕΑΣ ΥΛΗΣ

Η διδακτέα ύλη της διαφυλικής αγωγής θα πρέπει να καλύπτει όλες τις πλευρές των διαφυλικών σχέσεων: βιολογική-ιατρική, κοινωνική-νομική, ψυχολογική-θυμική, διαπροσωπική-ηθική. Θα πρέπει να αντληθεί τόσο από τη βιολογία και την υγιεινή όσο και από τις κοινωνικές επιστήμες: ψυχολογία, κοινωνιολογία, δίκαιο και ανθρωπολογία.

Η πρώτη μας λοιπόν φροντίδα θα πρέπει να είναι η αποδελτίωση και η κωδικοποίηση της σχετικής με τις διαφυλικές σχέσεις επιστημονικής γνώσης από όλους τους παραπάνω γνωστικούς τομείς. Η κωδικοποιημένη αυτή, επιστημονικώς τεκμηριωμένη, γνώση, θα αποτελέσει το ευρύτερο γνωστικό σύνολο, από το οποίο θα επιλεγούν οι ενότητες που κρίνονται απαραίτητες-αναγκαίες, για να εξασφαλιστεί στους σημερινούς νέους μας μια πλήρης και ολόπλευρη έγκυρη πληροφόρηση. Οι ενότητες αυτές θα αναφέρονται τόσο σε γνώσεις και τεχνικές όσο και σε στάσεις, συναισθήματα, αξίες, κανόνες διαπροσωπικής συμπεριφοράς κ.τ.ό.

Χωρισμός της διδακτέας ύλης σε δύο κύκλους: τον κοινό-υποχρεωτικό και τον κυμαινόμενο-προαιρετικό

Η επιλεγείσα, όπως είπαμε παραπάνω, με βάση τις απαιτήσεις της επιστήμης και τις μορφωτικές ανάγκες των σημερινών νέων μας, διδακτέα ύλη θα πρέπει, στη συνέχεια, να χωριστεί, με βάση τα δεδομένα της κοινωνιολογικής έρευνας για τις "τρέχουσες" ηθικές αξίες, νόρμες και κανόνες σεξουαλικής-διαφυλικής συμπεριφοράς των Ελλήνων πολιτών, σε δύο κύκλους: α) τον κοινό-υποχρεωτικό και β) τον κυμαινόμενο-προαιρετικό (βλέπε Σχ. 2).

Ας δούμε πώς και γιατί πρέπει να γίνει ο χωρισμός της διδακτέας ύλης σε κοινό-υποχρεωτικό κύκλο και σε κυμαινόμενο-προαιρετικό κύκλο.

α) Ο κοινός-υποχρεωτικός κύκλος διαφυλικής αγωγής

Ο κοινός-υποχρεωτικός κύκλος θα περιλαμβάνει το μέρος εκείνο της ύλης που έχει επιλεγεί με βάση τις επιστημονικές απαιτήσεις και τις μορφωτικές ανάγκες των νέων μας, το οποίο η κοινωνιολογική έρευνα θα δείξει ότι τυγχάνει της γενικής αποδοχής των γονέων και των άλλων ενδιαφερόμενων φορέων. Πρέπει, εδώ, να τονίσουμε, πάλι, ότι η διαφυλική αγωγή είναι ένας ευαίσθητος τομέας, με πολλές προκαταλήψεις και θυμικές φορτίσεις. Δεν είναι λοιπόν καθόλου σωστή εκπαιδευτική πολιτική να υποχρεώσουμε το παιδί του άλλου να διδάσκεται στο σχολείο και να το αναγκάσουμε να μαθαίνει πράγματα που η κοινή γνώμη δεν είναι έτοιμη να αποδεχθεί, όσο και αν αυτά, από την πλευρά της επιστήμης, θεωρούνται έγκυρα και, από την πλευρά των μορφωτικών αναγκών των νέων, ουσιώδη. Θα πρέπει να καθορίσουμε, μέσω της κοινωνιολογικής έρευνας, τι θεωρούν οι ενδιαφερόμενοι (γονείς και μαθητές), όπως απαραίτητο να περιληφθεί στο σχολικό πρόγραμμα και, έτσι, να προσδιοριστεί το ελάχιστο, κοινά αποδεκτό, σύνολο της διδακτέας ύλης. Η ύλη αυτή θα είναι υποχρεωτική για όλα τα παιδιά και θα διδάσκεται σε εθνική κλίμακα.

Επιδιώξή μας θα πρέπει να είναι ο μεγαλύτερος όγκος του συνόλου της διδακτέας ύλης της διαφυλικής να περιληφθεί στον κοινό-υποχρεωτικό κύκλο.

Η διδακτέα ύλη του κοινού-υποχρεωτικού κύκλου θα ενσωματωθεί στη διδασκόμενη ύλη όλων των διδασκόμενων μαθημάτων – όχι μόνον στη βιολογία και στα φυσιογνωστικά μαθήματα, αλλά και στη γλώσσα και λογοτεχνία, στην τέχνη και αισθητική αγωγή, στις κοινωνικές σπουδές, στα θρησκευτικά, στη σωματική αγωγή, στα μαθηματικά κ.τ.λ. – και, έτσι, θα διδάσκεται από όλο το διδακτικό προσωπικό του σχολείου. Οι οδηγίες, για τις συγκεκριμένες διαφυλικές αναφορές που πρέπει να κάνει κάθε φορά ο εκπαιδευτικός μέσα από το δικό του το μάθημα, θα δίνονται στο "Βιβλίο του διδάσκοντος".

Η διάταξη της διδακτέας ύλης, στις διάφορες εκπαιδευτικές βαθμίδες και σχολικές τάξεις, γίνεται σε σπειροειδή μορφή – καθ' ομοκέντρους κύκλους – από το νηπιαγωγείο έως και το λύκειο, με βάση τις αρχές της εξελικτικής ψυχολογίας. Δηλαδή, μια διδακτική ενότητα εντάσσεται στο αναλυτικό πρόγραμμα, για να εξεταστεί, σε περισσότερες της μίας σχολικές τάξεις (ακόμη και σε όλες), κάθε φορά όμως η επεξεργασία γίνεται σε έκταση και βάθος που είναι σύστοιχα προς το επίπεδο ψυχοκοινωνικής ωριμότητας των μαθητών. Σε κάθε επόμενη βαθμίδα, τα θέματα που είχαν εξεταστεί στην προηγούμενη βαθμίδα επανεξετάζονται, διευρυνόμενα σταδιακά τόσο ως προς το ποσό όσο και ως προς το είδος της διδακτικής-μαθησιακής επεξεργασίας τους.

ΔΙΔΑΚΤΕΑ ΥΛΗ

ΚΟΙΝΟΣ -ΥΠΟΧΡΕΩΤΙΚΟΣ ΚΥΚΛΟΣ

- Περιλαμβάνει, από τη διδακτέα ύλη, μόνον τις ενότητες που, με βάση την κοινωνιολογική έρευνα, είναι γενικής αποδοχής.
- Ενσωματώνεται στην ύλη των άλλων διδασκόμενων μαθημάτων.
- Διδάσκεται από όλους τους διδάσκοντες, με βάση συγκεκριμένες οδηγίες που περιέχονται στο "Βιβλίο του διδάσκοντος" κάθε μαθήματος.
- Η διδασκαλία του αρχίζει από το νηπιαγωγείο και καλύπτει όλες τις βαθμίδες της γενικής εκπαίδευσης.
- Η διάταξη της ύλης ακολουθεί τη σπειροειδή μορφή, "καθ' ομοκέντρους κύκλους".
- Είναι υποχρεωτικός για όλα τα παιδιά.

ΚΥΜΑΙΝΟΜΕΝΟΣ-ΠΡΟΑΙΡΕΤΙΚΟΣ ΚΥΚΛΟΣ

- Η ύλη καθορίζεται με βάση τις τοπικές ανάγκες και δυνατότητες.
- Οργανώνεται από την Ομάδα Πρωτοβουλίας Διαφυλικής Αγωγής του σχολείου.
- Η διδακτική εργασία παίρνει διάφορες μορφές: διαλέξεις, συζητήσεις, προβολές ταινιών, εκθέσεις έντυπου υλικού, σεμινάρια, ανοικτά-κοινωνικά συμπόσια.
- Απευθύνεται σε διάφορες ομάδες ενδιαφερομένων: μαθητές, γονείς, εκπαιδευτικούς κ.ά.
- Διδάσκουν επιστήμονες διάφορων ειδικοτήτων: λειτουργοί υγείας, παιδαγωγοί, ψυχολόγοι, κοινωνικοί λειτουργοί, νομικοί κ.ά.
- Είναι προαιρετικός. Απαιτείται η συναίνεση των γονέων.
- Γίνεται εκτός ωραρίου λειτουργίας του σχολείου σε χώρο μέσα στο σχολείο ή/και αλλού.

Σχ. 2. Οι δύο κύκλοι, ο κοινός-υποχρεωτικός και ο κυμαινόμενος-προαιρετικός του αναλυτικού προγράμματος της διαφυλικής αγωγής.

Για να γίνει σαφέστερη η έννοια της σπειροειδούς, καθ' ομοκέντρους κύκλους, διάταξη της ύλης, παραθέτουμε, ως παράδειγμα, το σχέδιο αναλυτικού προγράμματος διαφυλικής αγωγής που κατήρτισε η Γενική Γραμματεία Ισότητας και υπέβαλε στο Υπουργείο Παιδείας για εφαρμογή στα σχολεία (βλέπε Πίν. 1).¹

β) Ο κυμαινόμενος-προαιρετικός κύκλος διαφυλικής αγωγής

Ο κυμαινόμενος-προαιρετικός κύκλος θα περιλαμβάνει την υπόλοιπη επιλεγείσα διδακτέα ύλη – όση απομένει, μετά την αφαίρεση, από το ευρύτερο γνωστικό σύνολο που έχει επιλεγεί με βάση τις επιστημονικές απαιτήσεις, της ύλης του κοινού-υποχρεωτικού κύκλου και θα αποτελεί αντικείμενο σχολικής μάθησης που θα παρέχεται με όρους και τρόπους, οι οποίοι θα στοιχούν στις δυνατότητες και στις ανάγκες της τοπικής κοινωνίας. Ο κύκλος, δηλαδή, αυτός, ενώ έχει σαφώς καθορισμένες διδακτικές ενότητες, μπορεί να διαφέρει, από περιοχή σε περιοχή και από σχολείο σε σχολείο στην ίδια περιοχή, τόσο ως προς ποιες από τις καθορισμένες ενότητες θα εξεταστούν όσο και ως προς τον τρόπο που θα αναλυθούν, με βάση τις δυνατότητες και τις ανάγκες της τοπικής κοινωνίας.

Π.χ. άλλες είναι οι δυνατότητες σε μια πρωτεύουσα Νομού, όπου υπάρχουν διάφορες κρατικές υπηρεσίες και επιστημονικοί φορείς, και άλλες σε μια κωμόπολη ή ένα χωριό, όπου υπάρχουν μόνον ένα αγροτικό ιατρείο και κάποιες κινητές-διερχόμενες κοινωνικές υπηρεσίες. Επίσης, άλλες είναι οι ανάγκες διαφυλικής αγωγής στους νέους στα σχολεία μιας αστικής περιοχής ή ενός κοσμοπολίτικου νησιού (π.χ. της Αθήνας, της Ρόδου) και άλλες οι ανάγκες στους νέους στα σχολεία μιας ορεινής επαρχίας (π.χ. του Καρπενησίου, της Δημητσάνας). Επίσης, διαφορετικό είναι και το επίπεδο ευαισθητοποίησης των κατοίκων στις διάφορες περιοχές της χώρας – επομένως, διαφορετικό είναι και το τι μπορεί να αποδεχθεί η τοπική κοινή γνώμη. Ο κύκλος αυτός θα είναι προαιρετικός και κυμαινόμενος υπό την έννοια ότι θα εξαντλείται σε όποιον βαθμό επιτρέπουν οι τοπικές δυνατότητες και οι τοπικές ανάγκες-συνθήκες.

Ο κυμαινόμενος-προαιρετικός κύκλος οργανώνεται και λειτουργεί σε κάθε σχολείο (ή σε περισσότερα γειτονικά σχολεία μαζί) με ευθύνη Ομάδας Πρωτοβουλίας Διαφυλικής Αγωγής, η οποία αποτελείται από εκπαιδευτικούς, γονείς και εκπροσώπους ενδιαφερόμενων τοπικών φορέων.

Η διδακτική εργασία στον κυμαινόμενο-προαιρετικό κύκλο μπορεί να πάρει διάφορες μορφές: περιλαμβάνει διαλέξεις, συζητήσεις, προβολές ταινιών, εκθέσεις έντυπου υλικού, σεμινάρια, ανοικτά-κοινωνικά συμπόσια κ.τ.ό. Μπορεί να κληθούν επιστήμονες, διαφόρων ειδικοτήτων (γιατροί, ψυχολόγοι, ψυχίατροι, κοινωνικοί λειτουργοί, νομικοί, κληρικοί κ.ά.) να αναπτύξουν θέματα του προγράμματος, ο καθένας από τη σκοπιά της ειδικότητάς του. Μπορεί να γίνει προβολή ταινιών διαφυλικού περιεχομένου και συζήτηση για το περιεχόμενο της ταινίας με τη συμμετοχή του κοινού. Μπορεί να γίνουν εκθέσεις φωτογραφικού και έντυπου υλικού για τις διαφυλικές σχέσεις κ.τ.ό.

Οι διάφορες διδακτικές εκδηλώσεις μέσα στα πλαίσια του κυμαινόμενου-προαιρετικού κύκλου μπορεί να έχουν κάθε φορά διαφορετικούς αποδέκτες. Μπορεί να

1. Βλέπε 11σέλιδη δακτυλογραφημένη πρόταση της Γενικής Γραμματείας Ισότητας προς το Υπουργείο Παιδείας, με θέμα "Σεξουαλική διαπαιδαγώγηση" (Αθήνα 27-1-1987).

Πίν. 1. Σχέδιο αναλυτικού προγράμματος διαφυλικής αγωγής που καταρτίστηκε από τη Γενική Γραμματεία Ισότητας και που υποβλήθηκε στο Υπουργείο Παιδείας για εφαρμογή στα σχολεία

ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ

Στο νηπιαγωγείο όπου ο/η νηπιαγωγός είναι το ίδιο πρόσωπο, στοιχεία του περιεχομένου [της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης] μπορούν να περιλαμβάνονται στις διηγήσεις ιστοριών, στα ομαδικά παιχνίδια ή να συζητούνται με την ευκαιρία ερωτήσεων που υποβάλλονται από τα παιδιά.

Το περιεχόμενο στη βαθμίδα αυτή της εκπαίδευσης περιλαμβάνει:

- Περιγραφή οικογενειών κάθε μορφής και μεγέθους, ώστε τα παιδιά να αναγνωρίζουν τη δική τους κατάσταση, αλλά και να εξοικειώνονται με αυτή των άλλων παιδιών. Αλλαγές στην οικογενειακή ζωή (γέννηση αδελφού/ αδελφής, θάνατος γονιών/ παππούδων κ.λπ.).
- Περιγραφή των φύλων και των διαφορών τους σε βάση ισότητας, με έμφαση στην ανάληψη ευθύνης για τις πράξεις του καθενός, στον σεβασμό του άλλου, αλλά και στον αυτοσεβασμό, καθώς και στην προπαιδεία στη φιλία.
- Παροχή, απλώς, πληροφοριών για την αναπαραγωγή ζώων και φυτών, καθώς και για τη σύλληψη και γέννηση του ανθρώπου.
- Παροχή βασικών πληροφοριών για την υγιεινή του σώματος και την καθαριότητα.

ΔΗΜΟΤΙΚΟ

Στο Δημοτικό, όπου, όπως και στο νηπιαγωγείο, ο/η δάσκαλος/α είναι το ίδιο πρόσωπο, το περιεχόμενο μπορεί, κατά την κρίση του διδάσκοντος, να ενσωματωθεί στην ύλη διδασκαλίας της σπουδής περιβάλλοντος, της γλώσσας, της ιστορίας, της υγιεινής ή άλλων δευτερευόντων μαθημάτων.

Το περιεχόμενο, στις τρεις πρώτες τάξεις του Δημοτικού, μπορεί να περιλαμβάνει:

- Περισσότερο επεξεργασμένα τα θέματα γύρω από τις μορφές και μεγέθη των οικογενειών, την ομαδική συνύπαρξη και συνεργασία των μελών, την έκφραση συναισθημάτων.
- Περισσότερο επεξεργασμένα τα θέματα που αφορούν στις ομοιότητες και διαφορές των δύο φύλων, τη σχέση ισοτιμίας και την αποδοχή των διαφορετικών απόψεων και αξιών των άλλων, την ανάπτυξη προσωπικής ευθύνης απέναντι στη ζωή, τη φιλία κ.λπ.
- Περισσότερο επεξεργασμένη πληροφόρηση (ανάλογα με την τάξη) για το αναπαραγωγικό σύστημα (ανατομία, φυσιολογία) και τη λειτουργία της σεξουαλικής σχέσης των ατόμων.
- Αναφορά στην προσωπική ασφάλεια και στο δικαίωμα άρνησης στη σεξουαλική ενόχληση ή κακοποίηση, μέσα από κατάλληλη ευαισθητοποίηση στα αγγίγματα από άσχετους άλλους.
- Παροχή περισσότερων πληροφοριών για την υγιεινή του σώματος, την ατομική και περιβαλλοντική καθαριότητα.
- Ανάπτυξη κριτικής στάσης απέναντι στις διαφημίσεις και στα μηνύματα των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης, γύρω από τους ρόλους των δύο φύλων και τις ανθρωπίνες σχέσεις.

Στις τελευταίες τάξεις του Δημοτικού, το περιεχόμενο θα περιλαμβάνει μεθόδους προσέγγισης των ιδιαίτερων προβλημάτων της προεφηβείας και εφηβείας, όπως τις ξαφνικές βιοψυχολογικές αλλαγές, τις σχέσεις με τους γονείς, τον ρόλο της ομάδας των συνομηλίκων κ.λπ.

ΓΥΜΝΑΣΙΟ - ΛΥΚΕΙΟ

Στο Γυμνάσιο και Λύκειο η παρουσία πολλών εκπαιδευτικών διαφοροποιεί τη μορφή και τον τρόπο ένταξης του περιεχομένου, τα οποία θα υποστούν καθοριστική επίδραση από την προσωπικότητα και την ειδικότητα των επιλεγμένων εκπαιδευτικών*. Επιθυμητό θα ήταν να παρουσιαστούν ως συνεχή και αλληλοεξαρτώμενα τα θέματα που αφορούν τις διανθρώπινες σχέσεις, την προετοιμασία για τη συμβίωση και την οικογενειακή ζωή και τη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση, με έμφαση στο ότι η σεξουαλικότητα είναι αναπόσπαστο μέρος της προσωπικότητας, αλλά και των σχέσεων των ανθρώπων μεταξύ τους.

Τα θέματα του περιεχομένου, σε δύο κύκλους (Γυμνάσιο-Λύκειο) και προσαρμοσμένα στην ηλικία των μαθητών και μαθητριών, θα είναι ενδεικτικά τα ακόλουθα:

- Μορφές και εξέλιξη κοινωνιών (μητριαρχία - πατριαρχία).
- Αλλαγές στη μορφή της οικογένειας (εκτεταμένη, πυρηνική, μονογονεϊκή, αγροτική, αστική).
- Αλλαγές και επιδράσεις σε άλλους κοινωνικούς θεσμούς και παραδοσιακές αξίες (γάμος, μονογαμία, παρθενιά, προίκα).
- Εξέλιξη των ρόλων των δύο φύλων, διεθνές γυναικείο κίνημα, ισότητα στις σχέσεις των φύλων, νέο οικογενειακό δίκαιο, εργασία της γυναίκας κ.λπ.
- Επικοινωνία, συντροφικότητα, συναδελφικότητα και αλληλοσεβασμός στη συμβίωση.
- Φάσεις στη ζωή της οικογένειας (γεννήσεις, αποβολές, διαζύγιο, θάνατος).
- Κρίσεις στη συμβίωση και στην οικογένεια (ασθένειες, ανεργία, εθιστικές ουσίες και άλλες).
- Βιοψυχοκοινωνικά χαρακτηριστικά της εφηβείας (σχέσεις με γονείς, σχέσεις με συνομηλίκους κ.λπ.)
- Έμφαση στην προσωπική ευθύνη για τη σεξουαλική δραστηριότητα (ετερόφυλη και ομόφυλη σχέση) και την επιλογή των ενήλικων ρόλων της πατρότητας, μητρότητας κ.ά.).
- Ενημέρωση για τη σεξουαλική παρενόχληση, εκμετάλλευση και κακοποίηση και για το δικαίωμα της άρνησης και καταγγελίας του υπευθύνου.
- Ανατομία και φυσιολογία του γεννητικού συστήματος του άνδρα και της γυναίκας.
- Υγιεινή γεννητικών οργάνων.
- Λειτουργία της ερωτικής σχέσης, γονιμοποίηση, διαφοροποίηση του φύλου.
- Η έμμηνη ρύση και οι διαταραχές της - Κύηση και τοκετός.
- Διαταραχή της γονιμότητας - Στείρωση - Εξωσωματική γονιμοποίηση.
- Ήβη, κλιμακτήριος, εμμηνοπαυση.
- Οικογενειακός προγραμματισμός (αντισύλληψη, προκλητή έκτρωση).
- Σεξουαλική δραστηριότητα στην εφηβεία - Αυνανισμός. Προβλήματα (κύηση στην εφηβεία, επιπλοκές, αντισύλληψη στην εφηβεία).
- Σεξουαλικά μεταδιδόμενα νοσήματα (σύφιλη, βλενόρροια, AIDS κ.ά.) - Πρόληψη.
- Συμπτώματα που χρειάζονται ιατρική διερεύνηση και αντιμετώπιση.
- Διαταραχές της σεξουαλικής συμπεριφοράς.

Για την πιο αποτελεσματική αφομοίωση του παραπάνω περιεχομένου, προτείνεται η παράλληλη χρήση ειδικά μελετημένου έντυπου υλικού που θα περιλαμβάνει ζωγραφιές, εικόνες, κείμενα, καθώς και η χρήση διαφόρων οπτικοακουστικών μέσων (διαφάνειες, κινηματογραφικές ταινίες κ.λπ.).

* Η Επιτροπή εισηγείται η διδασκαλία να γίνεται από επιλεγμένους εκπαιδευτικούς, οι οποίοι θα τύχουν, προηγουμένως, ειδικής κατάρτισης.

απευθύνονται **μόνον** στους μαθητές: στους μαθητές μίας μόνο ή περισσότερων σχολικών τάξεων· ή ενός μόνον φύλου (μόνον για αγόρια ή μόνον για κορίτσια) ή και των δύο φύλων μαζί· μπορεί να απευθύνονται **μόνον** στους γονείς ή μόνον στους εκπαιδευτικούς· μπορεί να απευθύνονται σε **μικτές ομάδες**: στους γονείς και στους μαθητές μαζί· ή, ακόμη και σε **ολόκληρη την τοπική κοινωνία**, υπό τη μορφή **ανοικτού-κοινοτικού συμποσίου**. Στο συμπόσιο αυτό καλούνται και συζητούν διαφυλικά θέματα, **όλοι μαζί**, τα παιδιά και όλα τα σημαντικά πρόσωπα στη ζωή τους: οι γονείς τους, οι δάσκαλοί τους, ο ιερέας της Ενορίας, οι κοινοτικοί άρχοντες κ.ά. Με τον συμμετοχικό αυτόν τρόπο ανάλυσης και επεξεργασίας των διαφυλικών θεμάτων, ελαχιστοποιούνται οι δυνατότητες σεμνοτυφικών παρερμηνειών και εσκεμμένης παραπληροφόρησης και διευκολύνεται η διαμόρφωση της σοβαρής και υπεύθυνης ατμόσφαιρας που απαιτεί η διαφυλική αγωγή για να ευδοκιμήσει και να προαχθεί.

Οι εκπαιδευτικοί (ένας ή το πολύ δύο) που συμμετέχουν στην Ομάδα Πρωτοβουλίας Διαφυλικής Αγωγής θα είναι από τους **υπηρετούντες στο σχολείο**, οι οποίοι όμως, προηγουμένως, θα πρέπει να έχουν λάβει ειδική κατάρτιση. Η κατάρτιση αυτή μπορεί να γίνει με ειδικά, ταχύρρυθμα, επιμορφωτικά σεμινάρια.¹

Ο ρόλος των εκπαιδευτικών στην Ομάδα Πρωτοβουλίας Διαφυλικής Αγωγής θα είναι **συντονιστικός και όχι διδακτικός**. Μπορεί ο εκπαιδευτικός, μέλος της Ομάδας Πρωτοβουλίας, να συμμετάσχει, ως ομιλητής, για κάποιο θέμα διαφυλικής αγωγής της επιστημονικής του ειδικότητας, όμως η δουλειά του δεν είναι να γίνει ο διδάσκων της διαφυλικής αγωγής. Είναι περισσότερο ο **παιδαγωγικός συντονιστής** των διδακτικών εργασιών στον κυμαινόμενο-προαιρετικό κύκλο και ο **παιδαγωγικός διευκολυντής**, για να υπάρξει η αναγκαία ευαισθητοποίηση της τοπικής κοινωνίας και να εξασφαλιστεί η ευρύτερη συμμετοχή όλων των ενδιαφερομένων και εμπλεκόμενων στα θέματα της διαφυλικής αγωγής.

Η συμμετοχή των εκπαιδευτικών στην Ομάδα Πρωτοβουλίας Διαφυλικής Αγωγής μπορεί να θεωρηθεί ως **υπερωριακή απασχόληση**.²

Οι διδακτικές εκδηλώσεις του κυμαινόμενου-προαιρετικού κύκλου γίνονται, κατά κανόνα, **εκτός ωραρίου λειτουργίας των μαθημάτων** (απογεύματα, βραδινά, Σαββατοκύριακα) σε χώρους του σχολείου ή/και αλλού.

*

Από όσα είπαμε παραπάνω γίνεται σαφές ότι δεν υπάρχει, στο ωρολόγιο πρόγραμμα του σχολείου, **χωριστό μάθημα διαφυλικής αγωγής**. Η διδακτική παρέμβαση γίνεται μέσα από διδακτικές ενότητες που έχουν συστηματικά επιλεγεί, ώστε να καλύπτουν επαρκώς όλες τις πλευρές του διαφυλικού φαινομένου, οι οποίες ενότητες, στον κύριο όγκο τους, έχουν ενσωματωθεί, **ομοιογενώς**, σε όλα τα διδασκόμενα μαθήματα και διδάσκονται από τον διδάσκοντα το κάθε μάθημα (είναι ο κοινός-υποχρεωτικός κύκλος διαφυλικής αγωγής) και οι υπόλοιπες έχουν ενταχθεί στον κυμαινόμενο-προαιρετικό κύκλο και διδάσκονται, εκτός του ωρολογίου σχολικού προγράμματος, με βάση τις τοπικές δυνατότητες και ανάγκες.

1. Το σεμινάριο κατάρτισης εκπαιδευτικών-στελεχών σε θέματα διαφυλικών σχέσεων, το οποίο οργανώσαμε και λειτουργήσαμε τα τελευταία χρόνια στη Φιλοσοφική Σχολή, είχε ως σκοπό να εκπαιδεύσει καθηγητές (όλων των ειδικοτήτων), δασκάλους και νηπιαγωγούς, οι οποίοι, διοριζόμενοι, θα αποτελούσαν τους πυρήνες τέτοιων Ομάδων Πρωτοβουλίας Διαφυλικής Αγωγής στα σχολεία μας (το σεμινάριο αυτό παρακολούθησαν μέχρι στιγμής, επιτυχώς, 610 εκπαιδευτικοί).

2. Για την υπερωριακή αυτή απασχόληση των εκπαιδευτικών στην Ομάδα Διαφυλικής Αγωγής μπορεί, κάλλιστα, να προβλεφθεί και κάποιο επιμίσθιο.

ΜΕΣΑ ΥΠΟΣΤΗΡΙΚΤΙΚΑ ΤΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΤΗΣ ΔΙΑΦΥΛΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ

Η διαφυλική αγωγή, με τις ποικίλες παραμέτρους και συναρτήσεις της (βιολογικές, ψυχολογικές, κοινωνικές), για να επιτύχει, θα πρέπει να υποστηριχθεί με ένα ορθολογικά διαρθρωμένο "πακέτο" από διδακτικό υλικό. Το πακέτο αυτό θα περιλαμβάνει διδακτικά εγχειρίδια, ενημερωτικά φυλλάδια, εκπαιδευτικές βιντεοταινίες και εκπαιδευτικό λογισμικό για εκπαιδευτικούς, γονείς και μαθητές.

Θα πρέπει να συγγραφούν δύο διδακτικά συγγράμματα. Το ένα διδακτικό σύγγραμμα, με τίτλο *"Η διαφυλική αγωγή στο σχολείο"*, θα αποτελεί το εγχειρίδιο της γενικής και ειδικής διδακτικής των διαφυλικών σχέσεων και θα περιλαμβάνει τις ενότητες, όπως: Φιλοσοφία, θεωρητική θεμελίωση και σπουδαιότητα της διαφυλικής αγωγής· αναλυτικό πρόγραμμα της διαφυλικής αγωγής· διδακτική μέθοδος και εποπτικά μέσα της διαφυλικής αγωγής· εκπαίδευση εκπαιδευτικών σε θέματα διαφυλικής αγωγής· ο ρόλος των γονέων στη διαφυλική αγωγή· συνεργασία του σχολείου με άλλους ενδιαφερόμενους φορείς στα θέματα της διαφυλικής αγωγής κ.τ.ό. Το άλλο διδακτικό σύγγραμμα θα αποτελεί το εγχειρίδιο, με λεπτομερείς οδηγίες, για την οργάνωση και λειτουργία του προαιρετικού-κυμαινόμενου κύκλου. Ο τίτλος του βιβλίου αυτού μπορεί να είναι: *"Ο κυμαινόμενος-προαιρετικός κύκλος διαφυλικής αγωγής: Οδηγίες εφαρμογής του"*.

Τα δύο αυτά διδακτικά συγγράμματα θα προορίζονται για την ενημέρωση των εκπαιδευτικών, των γονέων και των άλλων ενδιαφερομένων (δεν πειράζει και αν βρεθούν στη σάκα του μαθητή). Τα βιβλία αυτά, πέραν της πρακτικής τους σπουδαιότητας, θα δώσουν στον εκπαιδευτικό ένα σταθερό πλαίσιο και μια σιγουριά για ό,τι καλείται να κάνει στον τομέα της διαφυλικής αγωγής, γιατί θα αποτελούν ένα είδος επίσημης κάλυψης του εκπαιδευτικού. Χωρίς τα βοηθήματα αυτά, ο εκπαιδευτικός, κάθε φορά που θα επιχειρεί να κάνει αναφορά σε θέματα διαφυλικής αγωγής, θα νιώθει σε τεταμένο σχοινί.

Επίσης, θα πρέπει να συγγραφούν ειδικά ενημερωτικά φυλλάδια για τους γονείς και για τα παιδιά. Θα πρέπει ακόμη να αξιοποιηθούν οι δυνατότητες της εκπαιδευτικής τεχνολογίας, ιδίως της τεχνικής των πολυμέσων (multimedia).

Τα φυλλάδια, οι βιντεοταινίες και το εκπαιδευτικό λογισμικό θα αναφέρονται σε καίρια θέματα της διαφυλικής αγωγής, όπως τα παρακάτω:

- Γονιμοποίηση, σύλληψη, κύηση και τοκετός.
- Οικογενειακός προγραμματισμός-Αντισύλληψη.
- Κληρονομικές ασθένειες, προγεννητική διάγνωση και γενετική καθοδήγηση.
- Η έκτρωση και οι συνέπειές της.
- Σεξουαλικά μεταδιδόμενα νοσήματα και η πρόληψή τους.
- Σωματικές και ψυχολογικές αλλαγές κατά την εφηβεία.
- Η οικογένεια και οι παραλλαγές της.
- Η ανάπτυξη του παιδιού και η φροντίδα του.
- Σεξουαλικότητα στα μέσα μαζικής ενημέρωσης και στη διαφήμιση.
- Εμπορευματοποίηση της σεξουαλικότητας.
- Παραλλαγές και αποκλίσεις στη σεξουαλική συμπεριφορά.
- Η ατομική ευθύνη στις σεξουαλικές σχέσεις.
- Ερωτικά συναισθήματα και η διαχείρισή τους.
- Σεξουαλική κακοποίηση-σεξουαλική εκμετάλλευση.
- Ισότητα των δύο φύλων στην εκπαίδευση και στην εργασία.
- Χριστιανική ηθική και ερωτική συμπεριφορά.
- Οι γονείς και οι υποχρεώσεις τους απέναντι στα παιδιά.

- Οικογενειακό δίκαιο: Γάμος, συζυγικοί ρόλοι, διαζύγιο.
- Οι ρόλοι των φύλων: Προκαταλήψεις και πραγματικότητες.
- Η ερωτική συμπεριφορά και ζωή των ατόμων με ειδικές ανάγκες.
- Συμβουλευτικά κέντρα και υπηρεσίες για θέματα διαφυλικών σχέσεων.

Τα υποστηρικτικά διδακτικά αυτά μέσα – φυλλάδια, βιντεοταινίες, λογισμικό – θα χρησιμοποιούνται, σε ομαδική ή ατομική βάση, τόσο στον κοινό-υποχρεωτικό κύκλο στα πλαίσια των άλλων μαθημάτων όσο και στον κυμαινόμενο-προαιρετικό κύκλο.

ΓΕΝΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΟ ΜΟΝΤΕΛΟ

Από τα όσα είπαμε παραπάνω, σταχυολογούμε, για να τονίσουμε ιδιαίτερα, ορισμένα ενδιαφέροντα, κατά την άποψή μας, σημεία:

• Η διαφυλική αγωγή δεν είναι χωριστό μάθημα. Έχει δικό της, σαφώς διακριτό, γνωστικό αντικείμενο που θα δικαιολογούσε χωριστό μονόωρο ή/και δίωρο μάθημα. Όμως, επειδή ο σκοπός μας είναι να βοηθήσουμε το παιδί να διαμορφώσει μια κατακτημένη ταυτότητα του ρόλου του φύλου, τα θέματα της διαφυλικής αγωγής θα πρέπει να εξετάζονται σε όλες τις διάφορες εκφάνσεις τους και σε όλες τις διάφορες συναρτήσεις τους και, έτσι, να "ζυμώνονται" μαζί με όλους τους διάφορους προβληματισμούς των άλλων μαθημάτων. Επίσης, πρέπει να ακουστούν όλες οι διαφορετικές απόψεις και θεωρήσεις, από τις παραδοσιακές έως τις φιλελεύθερες. Έτσι, θα βοηθηθεί το αναπτυσσόμενο άτομο να συνειδητοποιήσει τις δικές του αξίες και να κάνει τις δικές του επιλογές. Γι' αυτό, πρέπει να διδάσκεται μέσα από την ύλη όλων των διδασκόμενων μαθημάτων και από όλους τους διδάσκοντες.

Άλλωστε, δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι η τάση σήμερα είναι να περιοριστεί ο πολυκερματισμός της ύλης, με τη μείωση του αριθμού των χωριστών μαθημάτων. Π.χ. στην Ελλάδα έχουμε σήμερα στο γυμνάσιο δεκατρία-δεκατέσσερα χωριστά μαθήματα, ενώ στην Ιταλία έχουν μόνον πέντε-έξι. Η διδακτέα ύλη συγγενών μαθημάτων έχει υπαχθεί και διδάσκεται ως ένα ενιαίο μάθημα. Εύκολα μπορεί να φανταστεί κανείς το παιδαγωγικό και διοικητικό αδιέξοδο που θα οδηγηθούμε αν, για κάθε νέα μορφωτική απαίτηση, όπως είναι η περιβαλλοντική αγωγή, η πληροφορική, η αγωγή υγείας, η θεατρική παιδεία, η διαφυλική αγωγή, εισάγαμε και ένα νέο, καινούριο, χωριστό μάθημα.

Θα πρέπει να τονιστεί ότι, κακώς, έχει συνδεθεί η διαφυλική αγωγή με ορισμένα μόνον διδασκόμενα μαθήματα, όπως είναι η μελέτη του περιβάλλοντος, η υγιεινή και η βιολογία. Όλα, ανεξαιρέτως, τα σχολικά μαθήματα παρέχουν πρόσφορες ευκαιρίες για συστηματική διαφυλική αγωγή.

Π.χ. στη διδασκαλία λογοτεχνικών κειμένων, μπορεί ο διδάσκων να επισημάνει όλα τα έκδηλα στοιχεία της φαλλοκρατικής αντίληψης και συμπεριφοράς στο πρόσωπο του Καπετάν Μιχάλη. Μπορεί κανείς να βρει καλύτερο διδακτικό τρόπο να περιγράψει τη διαφυλική αυτή συμπεριφορά; Ομοίως, στην αισθητική αγωγή, ποικίλες είναι οι πρόσφορες διδακτικές ευκαιρίες για διαφυλική αγωγή στην εξέταση των έργων τέχνης με γυμνά. Ερωτήματα, όπως: "Γιατί οι καλλιτέχνες ασχολούνται με το γυμνό;", "Ποιες είναι οι διαφορές απεικόνισης του γυμνού στις διάφορες εποχές και γιατί;", "Ποιες οι αντιδράσεις μας μπροστά στο γυμνό;" κ.τ.ό. είναι ερεθίσματα για ποικίλο διδακτικό διαφυλικό προβληματισμό. Ομοίως, στο μάθημα των θρησκευτικών θα εξεταστεί η θεολογική αντίληψη και η ποιμαντική πρακτική για

διάφορα θέματα διαφυλικών σχέσεων, όπως π.χ. είναι τα ερωτήματα: "Ποια θεωρούνται σεξουαλικά 'παραπτώματα' - αυνανισμός, προγαμιαίες σχέσεις, προκλητή έκτρωση - και πώς αντιμετωπίζεται η ομολογία τους στην εξομολόγηση", "Τι υποδηλώνει η παραγγελία: "Η δε γυνή να φοβείται τον άνδρα".

Επίσης, δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι η διαφυλική αγωγή δεν είναι μόνον παροχή συγκεκριμένων πληροφοριών. Περισσότερο είναι **διδασκτική αρχή** που διαπνέει τόσο κάθε διδασκτική-μαθησιακή διαδικασία μέσα στην τάξη όσο και όλες τις άλλες εκδηλώσεις-δραστηριότητες της σχολικής ζωής.

• Η διδακτέα ύλη επιλέγεται με βάση δύο αρχές: την **επιστημονική γνώση** και τις "τρέχουσες" **κοινωνικές αντιλήψεις**. Βασίζεται στην κωδικοποίηση της έγκυρης επιστημονικής γνώσης και στα δεδομένα κοινωνιολογικών ερευνών για όλες τις παραμέτρους της διαφυλικής αγωγής (βιολογική-ιατρική, κοινωνική-νομική, ψυχολογική-θυμική, διαπροσωπική-ηθική). Στον τομέα της επιστημονικής γνώσης δεν υπάρχει, θα λέγαμε, έλλειμμα. Εκεί που μάλλον υστερούμε είναι η κοινωνιολογική έρευνα. Θα πρέπει να εντείνουμε τις προσπάθειές μας στον τομέα αυτόν, ώστε να εξασφαλίσουμε μια πληρέστερη εικόνα της κοινωνικής πραγματικότητας για τις ηθικές αξίες (όχι μόνον για τις "επίσημες", αλλά και για τις "τρέχουσες"), τις νόρμες και τους κανόνες-αρχές σεξουαλικής και διαφυλικής συμπεριφοράς.

Θα πρέπει να τονιστεί ότι, ασφαλώς, η τρέχουσα κοινωνική πραγματικότητα δεν μπορεί να αναχθεί σε κανονιστική αξία, ούτε όμως μπορεί να αγνοηθεί. Αφού το σχολείο είναι "για τη ζωή, μέσα από τη ζωή", δεν θα πρέπει, υποκριτικά και σεμνότηφα, να αποστρέφουμε κάθε φορά το πρόσωπό μας από την ζώσα πραγματικότητα και να μην τολμάμε να δώσουμε ό,τι η επιστήμη επιτάσσει για μια στέρεη διαφυλική θωράκιση των νέων μας. Άλλωστε, δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι τα σημερινά παιδιά "ξέρουν", μέσω της μικρής οθόνης και των άλλων πηγών μαζικής πληροφόρησης, πολύ περισσότερα από ό,τι νομίζουμε.¹ Είναι λοιπόν εξίσου αναγκαίο να δώσουμε στους νέους μας, από όσα η επιστημονική γνώση μάς προσφέρει, εκείνα που η κοινή γνώμη είναι έτοιμη να αποδεχθεί. Πάντοτε, βέβαια, θα υπάρχουν κάποιοι "ανησυχούντες" πολίτες. Όμως αυτοί, θα πρέπει να φροντίσουμε, να είναι η εξαίρεση. Δεν είναι καθόλου έλλογο να επιμένουμε να διδάξουμε πράγματα, όσο και αν αυτά, από την πλευρά της επιστήμης, θεωρούνται έγκυρα και ουσιώδη, αλλά που είναι "εκτός" του γενικού πολιτιστικού κλίματος της τοπικής κοινωνίας. Ο διαχωρισμός της διδακτέας ύλης σε δύο κύκλους, τον κοινό-υποχρεωτικό και τον κυμαινόμενο-προαιρετικό, επιτρέπει να γίνονται οι αναγκαίες αυτές τοπικές διαφοροποιήσεις και εξατομικεύσεις.

• Η διαφυλική αγωγή έχει δικό της, **επίσημο, αναλυτικό πρόγραμμα**. Το πρόγραμμα αυτό συντάσσεται χωριστά, όπως για τα άλλα μαθήματα, και δημοσιεύεται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως. Ολόκληρη η ύλη αυτή διδάσκεται εξαντλητικά είτε μέσω του κοινού-υποχρεωτικού κύκλου, ενσωματωμένη στην ύλη των άλλων μαθημάτων, είτε μέσω του κυμαινόμενου-προαιρετικού κύκλου. Δεν πρόκειται για αποσπασματική και επ' ευκαιρία πραγμάτευση κάποιων διαφυλικών θεμάτων. Ας διδάσκονται οι διαφυλικές σχέσεις μέσα στα πλαίσια των άλλων μαθημάτων. Το αναλυτικό πρόγραμμα της διαφυλικής αγωγής συντάσσεται αυτοτελώς και φροντίζουμε να έχει την απαιτούμενη θεματική και μεθοδολογική πληρότητα.

1. Παραστατικότατο είναι και το ανέκδοτο: Ο πατέρας καλεί μια μέρα τον έφηβο γιο του και του λέει: "Γιε μου, τώρα πια μεγάλωσες! Ήρθε ο καιρός να συζητήσουμε για τις σχέσεις με το άλλο φύλο". Και ο γιος απαντά: "Έχεις δίκιο, πατέρα! Πες μου, τι θέλεις να μάθεις;".

Επιπλέον, ο διαχωρισμός αυτός της διδακτέας ύλης σε κοινό-υποχρεωτικό, που διδάσκεται σε εθνική κλίμακα, και σε κυμαινόμενο-προαιρετικό, που διδάσκεται με βάση τις ιδιαίτερες ανάγκες και τις δυνατότητες της τοπικής κοινωνίας, είναι σύστοιχη προς την απαίτηση για **αποκέντρωση** στα θέματα της εκπαίδευσης.

• Από τις δραστηριότητες του κυμαινόμενου-προαιρετικού κύκλου, ιδιαίτερα σημαντικές θεωρούμε αυτές που απευθύνονται σε **ολόκληρη την τοπική κοινωνία**.

Τις κοινοτικές αυτές δραστηριότητες τις θέλουμε να παίρνουν τη μορφή ανοικτού συμποσίου, το οποίο να περιλαμβάνει ποικίλες ενημερωτικές εκδηλώσεις για τις διαφυλικές σχέσεις: εισηγήσεις, ανακοινώσεις, συζητήσεις, ομάδες εργασίας, προβολή εκπαιδευτικών ταινιών, εκθέσεις έντυπου υλικού κ.τ.ό. Στο ανοικτό συμπόσιο θέλουμε να καλούνται και να συμμετέχουν όλοι οι ενδιαφερόμενοι τοπικοί παράγοντες: γονείς, εκπαιδευτικοί, μαθητές, τοπικές αρχές, καθώς και τοπικοί μορφωτικοί και πολιτιστικοί σύλλογοι και οργανώσεις. Πιστεύουμε ότι κάθε προσπάθεια για διαφυλική αγωγή των νέων μας, για να είναι αποτελεσματική, πρέπει να περιλαμβάνει και δραστηριότητες στις οποίες να βρίσκονται παρόντες και να συμμετέχουν, **μαζί συγχρόνως**, όλα τα ενδιαφερόμενα μέλη: το παιδί και όλα τα σημαντικά πρόσωπα στη ζωή του, όπως: οι γονείς του, οι δάσκαλοί του, οι συνομήλικοί του και οι εκπρόσωποι των διαφόρων τοπικών φορέων.

Τέτοιου είδους ανοικτές-κοινοτικές εκδηλώσεις βοηθούν να διαμορφωθεί, μεταξύ όλων των ενδιαφερομένων, ο κοινός εκείνος παρονομαστής, τόσο στον τομέα των γνώσεων όσο και στον τομέα των στάσεων, που βοηθάει να σπάσει η σιωπή, η σεμνότητα σιωπή, και που ελαχιστοποιεί τις παρερμηνείες και την παραπληροφόρηση, τις υπερβολές – προς τη μια ή προς την άλλη κατεύθυνση –, τις στερεοτυπικές απλουστεύσεις, τις προσωπικές βιωματικές φορτίσεις και ενοχικές αμφιθυμικές αναστολές, που τόσο συχνά χαρακτηρίζουν την διαπροσωπική αλληλεπίδραση στα θέματα διαφυλικής αγωγής.

Ένα τέτοιο ανοικτό-κοινοτικό συμπόσιο οργανώσαμε στις 26 και 27 Απριλίου του 1991 στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών, όπου κλήθηκαν, για να παρακολουθήσουν τις εργασίες του συμποσίου, μαζί με τους ειδικούς επιστήμονες και ερευνητές, μαθητές – δημοτικών, γυμνασίων και λυκείων – της περιοχής με τους δασκάλους τους, γονείς με τα παιδιά τους και άλλοι τοπικοί διοικητικοί παράγοντες (δήμαρχοι και ιερείς) και πολιτιστικοί-επιστημονικοί φορείς. Συμμετείχαν 123 ομιλητές: ψυχολόγοι, εκπαιδευτικοί, γιατροί, κοινωνιολόγοι, νομικοί, κοινωνικοί λειτουργοί, ψυχίατροι, εκπρόσωποι γυναικείων οργανώσεων, εκπρόσωποι ιδρυμάτων παιδικής προστασίας, εκπρόσωποι ιδρυμάτων για άτομα με ειδικές ανάγκες, εκπρόσωποι της μαχόμενης δημοσιογραφίας, εκπρόσωποι της τέχνης και του θεάτρου, εκπρόσωποι της διαφήμισης και των μέσων μαζικής ενημέρωσης κ.ά.¹ Ήταν μια εκδήλωση **κοινοτική και ανοικτή**, με την κυριολεξία των όρων, ανοικτή σε όλους, όχι μόνον με την έννοια της ελεύθερης εισόδου, αλλά με την έννοια της άμεσης συμμετοχικότητας όλων των ενδιαφερομένων και εμπλεκόμενων στα θέματα της διαφυλικής αγωγής.

Η εμπειρία μάς έδειξε ότι τα οφέλη από τις εκδηλώσεις του τύπου του ανοικτού-κοινοτικού συμποσίου είναι **πολλαπλασιαστικά**. Θεωρούμε ότι το είδος αυτό διδακτικής δραστηριότητας πρέπει να αποτελεί αναπόσπαστο μέρος κάθε προγράμματος διαφυλικής αγωγής.

1. Τα πρακτικά του συνεδρίου θα εκδοθούν σε ειδικό τόμο με τίτλο: *Πρακτικά 2ήμερου Ανοικτού Συμποσίου Διαφυλικών Σχέσεων*. Αθήνα, 26-27 Απριλίου 1991.

- Ο μεγάλος όγκος της διδακτέας ύλης και της όλης διαφυλικής αγωγής θα περάσει μέσα από τον κοινό-υποχρεωτικό κύκλο, όπου συμμετέχουν όλοι οι διδάσκοντες. Ο κάθε διδάσκων θα βρίσκει στο "Βιβλίο του διδάσκοντος" που προορίζεται για το μάθημά του (τη γλώσσα, τα μαθηματικά, τη βιολογία, την αισθητική αγωγή κ.ο.κ.), για κάθε διδασκόμενη ενότητα, τις συγκεκριμένες αναφορές διαφυλικής αγωγής που θα πρέπει να κάνει.

Θα απαιτηθεί λοιπόν να γίνει συστηματική μελέτη, χωριστά για κάθε διδασκόμενο μάθημα, για να εντοπιστούν όλες οι δυνατότητες ενσωμάτωσης της διδακτέας ύλης της διαφυλικής αγωγής. Θα πρέπει να φροντίσουμε, ώστε να υπάρξει εξαντλητική κάλυψη της διδακτέας ύλης. Ένα τέτοιο έργο, ασφαλώς, θα απαιτήσει και χρόνο και γνώση, αλλά και συνδυαστική δημιουργικότητα.

- Η συστηματική διαφυλική αγωγή πρέπει να αρχίζει όσο το δυνατόν ενωρίτερα, από το νηπιαγωγείο – ακόμη και από τον παιδικό σταθμό – και να συνεχίζεται σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης. Σε κάθε φάση και βαθμίδα, θα εξετάζεται η ύλη που είναι σύστοιχη με το επίπεδο ανάπτυξης του παιδιού.

Για τη διδασκαλία των βιολογικών δεδομένων (γενετήσια λειτουργία) κατάλληλη βαθμίδα είναι το δημοτικό σχολείο, πριν την επέλευση της ήβης (στην ηλικία αυτή το παιδί διέρχεται, κατά την ορολογία του Freud, τη φάση της λανθάνουσας σεξουαλικότητας) και όχι, όπως συχνά υποστηρίζεται, ότι κατάλληλη βαθμίδα είναι το γυμνάσιο και το λύκειο. Το άτομο, είναι καλό, να ενημερώνεται για τα διαφυλικά φαινόμενα και τις βιοσωματικές αλλαγές πριν του επισυμβούν. Το γυμνάσιο και λύκειο είναι η κατάλληλη βαθμίδα να διδάξουμε τα ψυχοκοινωνικά και διαπροσωπικά δεδομένα της διαφυλικής αγωγής, γιατί στην εφηβική ηλικία η διαμόρφωση της ταυτότητας του Εγώ είναι κορυφαία αναπτυξιακή απαίτηση.¹

Ιδιαίτερη φροντίδα θα απαιτηθεί για να εξατομικευθεί η διαφυλική αγωγή, ώστε να στοιχεί προς τις διδακτικές ανάγκες των διαφόρων κατηγοριών ατόμων με ειδικές ανάγκες.

- Θα πρέπει, πριν γίνει η ενσωμάτωση της ύλης της διαφυλικής αγωγής στα διάφορα διδασκόμενα μαθήματα, να γίνει συστηματική κάθαρση των διδακτικών βιβλίων από τις, δυστυχώς, ποικίλες και πάμπολλες σεξιστικές και άλλες στερεοτυπικές διακρίσεις που έχουν "παρεισφύσει" τόσο στο γλωσσικό όσο και στο εικονογραφημένο διδακτικό υλικό. Π.χ. στα σημερινά βιβλία των μαθηματικών, στις εκφωνήσεις των προβλημάτων, τα "δρόντα" έμπυχα πρόσωπα ή άπυχα πράγματα είναι γένους "αρσενικού" ("Ένας έμπορος ...", "Ένας γεωργός ...", "Ένας συνεταιρισμός ..."). Έτσι, δίνεται το έμμεσο μήνυμα ότι τα μαθηματικά είναι υπόθεση των αρσενικών, των αγοριών· δεν είναι για τα κορίτσια.

- Πρέπει να γίνει ένα ξεκαθάρισμα της γλώσσας της διαφυλικής αγωγής και να καθιερωθεί κοινή ορολογία, η οποία θα επιτρέπει μια γνήσια και αυθόρμητη ανταλλαγή πληροφοριών και απόψεων. Το πρόβλημα της γλώσσας και της καθιέρωσης κοινής ορολογίας στη διαφυλική αγωγή απαιτεί ιδιαίτερη προσοχή, γιατί το γνωστικό αυτό αντικείμενο περιλαμβάνει, αναγκαστικά, συχνές αναφορές σε όργανα και λειτουργίες του ανθρώπινου σώματος, οι οποίες, αναφορές, εκφράζονται, όπως έδειξε η πράξη, είτε από ψυχρούς τυπικούς ιατρικούς όρους που ελάχιστη σχέση έχουν με τις ζωντανές εμπειρίες και με την πραγματική ζωή, είτε από "βρώμικες" λέξεις

1. Βλέπε σύγγραμμα: Παρασκευόπουλος, Ι.Ν. (1985). *Εξελικτική ψυχολογία*. Αθήνα: Βιβλιοπωλείο Γρηγόρη, τόμ. Δ', σελ. 163-178.

που εύκολα μπορούν να μετατρέψουν κάθε σχετική συζήτηση σε αισχρολογία ή ανεκδοτολογία γεμάτη χυδαία υπονοούμενα.¹

Μην ξεχνάμε ότι η γλώσσα και η ορολογία παίζουν σημαντικό ρόλο στον τρόπο που αντιλαμβανόμαστε και ερμηνεύουμε τον κόσμο γύρω μας. "Αλλάζοντας τις λέξεις, αλλάζουμε τον κόσμο!", λένε οι ψυχολογολόγοι. Φανταστείτε π.χ. τη διαφορά, όταν, αντί της λέξης "σεξουαλική διαστροφή", χρησιμοποιούμε τη λέξη "σεξουαλική απόκλιση", ή τη λέξη "διαφορική σεξουαλική προτίμηση" κ.τ.ό.

- Στα θέματα της διαφυλικής αγωγής, τον πρώτο λόγο, ασφαλώς, τον έχει η οικογένεια, η οποία είναι άμεσα και πρωταρχικά υπεύθυνη (η διαφυλική αγωγή αρχίζει από τη σύλληψη και πριν από αυτή). Αργότερα, θα συνεχίζεται και θα συμπληρώνεται από το σχολείο και από άλλους ενδιαφερόμενους φορείς, όπως π.χ. επιστημονικές εταιρείες (Εταιρεία Οικογενειακού Προγραμματισμού, Εταιρεία Εφηβικής Γυναικολογίας, Εταιρεία Ευγονικής και Γενετικής του Ανθρώπου κ.ά). Όμως, όπως έδειξε πρόσφατη έρευνα,² με 1.000 γονείς, ηλικίας 30-45 ετών, όλοι απόφοιτοι γυμνασίου-λυκείου, η συντριπτική πλειοψηφία (το 70%) κρίνουν ότι η ενημέρωσή τους είναι ελλιπής και ακόμη περισσότερο (το 80%) νιώθουν δυσκολία να συζητήσουν και να ενημερώσουν τα παιδιά τους για τα θέματα αυτά. Είναι λοιπόν υποκριτικό να υποστηρίζουμε ότι η διαφυλική αγωγή είναι υπόθεση της οικογένειας, των γονέων.

Πρέπει να τονιστεί ότι, ενώ οι στόχοι της διαφυλικής αγωγής είναι κοινοί για την οικογένεια και το σχολείο, όμως οι προϋποθέσεις και η μορφή διαφέρουν. Η μέθοδος στις δύο περιπτώσεις είναι διαφορετική. Στην οικογένεια, η διαφυλική αγωγή παρέχεται στη βάση της ατομικής συμβουλευτικής, ενώ στο σχολείο η ακολουθούμενη μέθοδος είναι η ομαδική διδασκαλία. Ατομική συμβουλευτική σε θέματα διαφυλικής αγωγής στα πλαίσια του σχολείου μπορεί να γίνει μόνον μέσα στις Σχολικές Ψυχολογικές Υπηρεσίες,³ οπότε λειτουργήσουν οι υπηρεσίες αυτές στη χώρα μας.

Είναι ευνόητο ότι οι γονείς θα πρέπει να ενημερωθούν, εκ των προτέρων, για τον σκοπό, το περιεχόμενο και τις μεθόδους που πρόκειται να χρησιμοποιηθούν στη διαφυλική αγωγή. Επίσης, ευνόητο είναι ότι η παρουσία και η ενεργός συμμετοχή των εκπροσώπων των γονέων σε όλες τις εκδηλώσεις διαφυλικής αγωγής – ιδίως, στην Ομάδα Πρωτοβουλίας Διαφυλικής Αγωγής – είναι όλως αναγκαία. Οι διδακτικές εκδηλώσεις του κυμαινόμενου-προαιρετικού κύκλου, ας είναι προαιρετικές, πρέπει όλες να γίνονται με τη συναίνεση των γονέων και σε συνεργασία με τους γονείς.

- Πρέπει, συναφώς, να τονιστεί ότι η διαφυλική αγωγή γίνεται από πολλούς φορείς, συμπλεκτικώς-συμπληρωματικώς, και όχι διαζευκτικώς: οικογένεια, σχολείο και επιστημονικές εταιρείες. Στην πολύκεντρη αυτή διαφυλική αγωγή, το σχολείο είναι, επιπλέον, ο συνενωτικός εταίρος.

1. Βλέπε μελέτη: Κυνηγός, Μ. (1981). Στοιχεία προβληματικής για τη σεξουαλική αγωγή. Ελληνική Εταιρεία Ευγονικής και Γενετικής του Ανθρώπου. *Πρακτικά Συνεδρίου: Σεξουαλική διαπαιδαγώγηση*. Αθήνα, σελ. 75-83.

2. Βλέπε σύγγραμμα: Κρεατσάς, Γ. (1986). *Σεξουαλική διαπαιδαγώγηση. Μαθήματα γενετισιακής αγωγής*. Αθήνα (αυτοέκδοση).

3. Για τον τρόπο συγκρότησης και λειτουργίας του είδους των σχολικών αυτών υποστηρικτικών υπηρεσιών, βλέπε άρθρο: Παρασκευόπουλος, Ι.Ν. (1992). Σχολική ψυχολογία στην Ελλάδα: Διαπιστώσεις και προοπτικές. *Ψυχολογία*, 1, 87-100.

• Το "κλειδί" της επιτυχίας κάθε αγωγικής προσπάθειας – επομένως, και της διαφυλικής αγωγής – είναι ο εκπαιδευτικός. Ασφαλώς, θα χρειαστεί συστηματική ενημέρωση και ευαισθητοποίηση του εκπαιδευτικού για τα θέματα της διαφυλικής αγωγής. Θα πρέπει να του δοθούν **θεωρητικές γνώσεις**¹ και διδακτικές τεχνικές-μέθοδοι για τις διάφορες παραμέτρους της διαφυλικής αγωγής (ιατρο-βιολογικές, νομικές, ψυχολογικές και κοινωνικές), όπως π.χ. για το ισχύον οικογενειακό δίκαιο και την ισότητα των δύο φύλων, τον θεσμό και τις μορφές-παραλλαγές της οικογένειας, την ψυχοδυναμική των διαπροσωπικών σχέσεων και της διανθρώπινης επικοινωνίας, την ανατομία και φυσιολογία του αναπαραγωγικού συστήματος και της σεξουαλικής σχέσης, τον οικογενειακό προγραμματισμό (σύλληψη-αντισύλληψη, προγεννητική καθοδήγηση, έκτρωση, εγκυμοσύνη-τοκετός), τις σεξουαλικά μεταδιδόμενες ασθένειες-προφύλαξη κ.τ.ό. Επίσης, θα πρέπει να δοθεί η ευκαιρία στον εκπαιδευτικό για **αυτογνωσία**: να γνωρίσει τις δικές του, προσωπικές, αξίες, τις στάσεις του, τα στερεότυπα και τις προκαταλήψεις του κ.τ.ό.

Είναι σκόπιμο η ενημέρωση και η ευαισθητοποίηση του εκπαιδευτικού να γίνεται τόσο μέσω των διαφόρων μορφών **επιμόρφωσης**, αλλά και κατά την **αρχική-βασική** τους κατάρτιση στο πανεπιστήμιο. Να περάσει, από την αρχή των σπουδών, ως βασικό δομικό στοιχείο της ψυχοπαιδαγωγικής τους κατάρτισης και όχι, αργότερα, ως "επίχρισμα" σε ήδη διαμορφωμένες παιδαγωγικές και διδακτικές αντιλήψεις και τακτικές. Το μάθημα για τις διαφυλικές σχέσεις που έχουμε εισαγάγει στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών είναι από τα πιο "δημοφιλή". Στα τρία συνεχή χρόνια που διδάσκεται το μάθημα αυτό, το έχουν παρακολουθήσει 1.200 φοιτητές: 5 και πλέον φορές περισσότεροι από κάθε άλλο κατ' επιλογή μάθημα ψυχολογίας.

• Πρέπει να γίνει σαφές ότι το περιεχόμενο του όρου "Διαφυλική αγωγή" έχει δύο κύρια συστατικά στοιχεία: τη "**σεξουαλική αγωγή**" και την "**ισότητα των δύο φύλων**". Βασική διαπίστωσή μας είναι ότι μια σωστή σεξουαλική αγωγή και συμπεριφορά προϋποθέτει μια βαθύτερη κατανόηση και αποδοχή της έννοιας και της πρακτικής της ισότητας των δύο φύλων. Και, το αντίθετο: μια ευρεία βίωση της ισότητας των δύο φύλων προϋποθέτει μια σωστή σεξουαλική αγωγή. Οι δύο αυτές έννοιες είναι συμπλεκόμενες και αλληλεξαρτώμενες και ο όρος "διαφυλικές σχέσεις" εμπεριέχει τις δύο αυτές ψυχοκοινωνικές διαδικασίες και απαιτήσεις, στη δυναμική τους αλληλεξάρτηση. Τα δύο αυτά στοιχεία είναι οι δύο πλευρές του ίδιου νομίσματος.

ΕΘΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΔΙΑΦΥΛΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ: ΝΑ ΣΥΓΚΡΟΤΗΘΕΙ ΚΑΙ ΝΑ ΛΕΙΤΟΥΡΓΗΣΕΙ ΑΜΕΣΩΣ

Η διαφυλική αγωγή είναι ένας ευαίσθητος τομέας αγωγής· συμπλέκεται με ταμπού, προκαταλήψεις και θυμικές φορτίσεις. Αναφέρεται, ουσιαστικά, σε διανθρώπινες σχέσεις· και, ως γνωστό, τα προβλήματα της διαπροσωπικής συμπεριφοράς είναι προβλήματα **ηθικά**· προβλήματα αισθητικών αξιών. Επιπλέον, υπάρχουν πολλοί **ενδιαφερόμενοι**, οι οποίοι έχουν ο καθένας τη δική του "άποψη" για πολλές

1. Σε παλαιότερη συζήτηση για το ποιος θα διδάξει το μάθημα της σεξουαλικής αγωγής, ημερήσια εφημερίδα ευρείας κυκλοφορίας έγραφε σκαπτικώς: "Πολύ φοβόμαστε ότι θα είναι το μόνο μάθημα [η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση], στο οποίο οι διδασκόμενοι θα ξέρουν πολύ περισσότερα από τους ... διδάσκοντες, θεωρητικά και πρακτικά" (Εφημερίδα Ακρόπολις, 30-1-1981).

πλευρές της διαφυλικής αγωγής: τη σκοποθεσία και τα όρια, τη διδακτέα ύλη και τη μέθοδο κ.τ.ό.: απόψεις που, συχνά, είναι αντιτιθέμενες. Οι απόψεις αυτές θα πρέπει να ακουστούν, όλες, και να συνεκτιμηθούν, και μέσω μιας ψυχοπαιδαγωγικής επεξεργασίας, να καθοριστεί ένα πρόγραμμα δράσης, που θα τυγχάνει της, όσο το δυνατόν, ευρύτερης-γενικότερης συναίνεσης. Θα πρέπει να ακουστούν και να συνεξεταστούν οι απόψεις των γονέων και των ίδιων των νέων, οι απόψεις των εκπαιδευτικών, οι απόψεις των ειδικών επιστημόνων, οι απόψεις της Εκκλησίας, οι απόψεις των γυναικείων οργανώσεων. Οι απόψεις αυτές να τεθούν επάνω στο ίδιο τραπέζι, να συζητηθούν με νηφαλιότητα, χωρίς στείρες αντιπαραθέσεις, και να αναζητηθεί η κοινή λύση. Η λύση που θα στοιχεί προς τις μορφωτικές ανάγκες των σημερινών νέων, αλλά και, συγχρόνως, που θα στοιχεί τόσο προς το γενικότερο κλίμα της "τρέχουσας" κοινωνικής πραγματικότητας όσο και της πολιτιστικής μας παράδοσης. Θα πρέπει, πριν προχωρήσουμε σε οποιαδήποτε συνολική γενικευμένη εφαρμογή του θεσμού στα σχολεία, να προηγηθεί μια τέτοια επεξεργασία των διαφόρων απόψεων.

Επιπλέον, θα πρέπει να ακολουθηθεί ένα καλώς μελετημένο πρόγραμμα δράσης, το οποίο θα εφαρμοστεί σταδιακά, με μικρά και σταθερά βήματα. Έτσι, θα αποφύγουμε τριβές και υπονομευτικές αντιδράσεις, αμφιθυμικές παλινωδίες και τον ευτελισμό του θεσμού. Ας διδαχθούμε, επιτέλους, από τις εμπειρίες μας. Βλέπουμε τι έγινε με τον επαγγελματικό προσανατολισμό. Κακοτύχησε, γιατί εισήχθη στα σχολεία, εσπευσμένα, χωρίς να προϋπάρξει ο απαιτούμενος προγραμματισμός, και σήμερα ευτελισμένος, βαίνει προς κατάργηση.

Προτείνουμε λοιπόν να συσταθεί στο Υπουργείο Παιδείας ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΔΙΑΦΥΛΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ, η οποία θα αναλάβει το έργο της προετοιμασίας και της δοκιμαστικής εφαρμογής του θεσμού της διαφυλικής αγωγής στα σχολεία. Η Επιτροπή να είναι ολιγομελής, ώστε να είναι ευέλικτη στη λειτουργία της. Θα πρέπει να εκπροσωπούνται σε αυτή όλοι οι ενδιαφερόμενοι φορείς. Θα συμμετέχουν: Δύο-τρεις (2-3) προσωπικότητες ειδικοί επιστήμονες-ακαδημαϊκοί, ένας (1) εκπρόσωπος των εκπαιδευτικών, ένας (1) εκπρόσωπος των γονέων, ένας (1) εκπρόσωπος της Εκκλησίας και ένας (1) εκπρόσωπος των γυναικείων οργανώσεων. Η θητεία της Επιτροπής να είναι τριετής.

Το έργο της Επιτροπής Διαφυλικής Αγωγής, στην τριετή θητεία της, θα είναι:

- Η συγγραφή βιβλίου με τίτλο: "Η διαφυλική αγωγή στο σχολείο". Το βιβλίο αυτό θα αποτελεί το εγχειρίδιο της Γενικής και της Ειδικής Διδακτικής της διαφυλικής αγωγής. Θα προορίζεται για την ενημέρωση των εκπαιδευτικών και των άλλων ενδιαφερομένων.

- Η συγγραφή βιβλίου με τίτλο: "Ο κυμαινόμενος-προαιρετικός κύκλος διαφυλικής αγωγής: Οδηγίες εφαρμογής". Το βιβλίο αυτό θα αποτελεί το εγχειρίδιο, με λεπτομερείς οδηγίες, για εναλλακτικούς τρόπους διοργάνωσης των διδακτικών εκδηλώσεων του κυμαινόμενου-προαιρετικού κύκλου διαφυλικής αγωγής με βάση τις τοπικές ανάγκες και δυνατότητες.

- Αποδελτίωση και κωδικοποίηση της επιστημονικής γνώσης, της σχετικής με τις διαφυλικές σχέσεις, από όλες τις συναφείς επιστήμες: βιο-ιατρική, ψυχολογία, κοινωνιολογία, δίκαιο, ανθρωπολογία.

- Ο διαχωρισμός της διδακτέας ύλης, με βάση την "τρέχουσα" κοινωνική πραγματικότητα, στους δύο κύκλους: τον κοινό-υποχρεωτικό και τον κυμαινόμενο-προαιρετικό.

- Η ένταξη της διδακτέας ύλης του κοινού-υποχρεωτικού κύκλου στην ύλη των διδασκόμενων μαθημάτων και ο καθορισμός των συγκεκριμένων οδηγιών που θα περιληφθούν στο "Βιβλίο του διδάσκοντος" κάθε μαθήματος.

- Ο εντοπισμός των διαθέσιμων εποπτικών-υποστηρικτικών μέσων (ενημερωτικών φυλλαδίων, βιντεοταινιών και εκπαιδευτικού λογισμικού) για τη διαφυλική αγωγή. Αξιολόγηση των μέσων αυτών και η καταλογογράφηση των καταλληλοτέρων.

- Ο προγραμματισμός για την κατασκευή συμπληρωματικού υποστηρικτικού της διδασκαλίας εποπτικού υλικού. Καθορισμός κριτηρίων για προκήρυξη διαγωνισμού κατασκευής διδακτικών μέσων, ιδίως της νεότερης τεχνολογίας (multimedia).

- Η αποδελτίωση της σχετικής με τις διαφυλικές σχέσεις ελληνικής βιβλιογραφίας και σύνταξη βιβλιογραφικού δελτίου.

- Ο καθορισμός των προϋποθέσεων για την οργάνωση και λειτουργία ταχύρρυθμων προγραμμάτων κατάρτισης εκπαιδευτικών στα θέματα διαφυλικών σχέσεων, οι οποίοι θα αποτελέσουν το εκπαιδευτικό μέλος της Ομάδας Πρωτοβουλίας Διαφυλικής Αγωγής στα σχολεία.

- Η πειραματική εφαρμογή της διαφυλικής αγωγής στα σχολεία και αξιολόγηση των αποτελεσμάτων.

- Η σύνταξη τελικής συνολικής πρότασης και υποβολή της στο ΥΠΕΠΘ για την επίσημη γενική εισαγωγή της διαφυλικής αγωγής στα σχολεία της χώρας.

Η Επιτροπή Διαφυλικής Αγωγής θα επικουρείται στο έργο της από Ομάδες Εργασίας, τις οποίες θα αποτελούν, κατά περίπτωση, ειδικοί επιστήμονες-ερευνητές και εκπαιδευτικοί για την εκτέλεση συγκεκριμένου ερευνητικού, διδακτικού και συγγραφικού έργου. Ομάδες Εργασίας θα συγκροτηθούν για την εκτέλεση έργων όπως είναι: Η κάθαρση των διδακτικών βιβλίων και άλλων σχολικών αναγνωσμάτων από τα διάφορα διαφυλικά στερεότυπα· η αποδελτίωση και κωδικοποίηση της σχετικής επιστημονικής γνώσης διαφυλικής αγωγής κατά γνωστικό τομέα: ιατροβιολογικό, νομικό, κοινωνικό και ψυχολογικό· η διενέργεια κοινωνιολογικών ερευνών, για να καθοριστεί η σημερινή κοινωνική πραγματικότητα και οι "τρέχουσες" ηθικές αξίες και διαφυλικές συμπεριφορές των πολιτών· η καθιέρωση κοινής ορολογίας διαφυλικής αγωγής· η πειραματική εφαρμογή της διαφυλικής αγωγής στα σχολεία· η οργάνωση και λειτουργία προγραμμάτων ταχύρρυθμης κατάρτισης εκπαιδευτικών-στελεχών στα θέματα διαφυλικών σχέσεων· η αξιολόγηση των αποτελεσμάτων της πειραματικής εφαρμογής της διαφυλικής αγωγής στα σχολεία κ.τ.ό.

Προσοχή! Στην Επιτροπή Διαφυλικής Αγωγής θα πρέπει να εκπροσωπούνται όλες οι διάφορες τάσεις. Οι τυχόν τριβές και διαφωνίες θα πρέπει να εκφραστούν, να εξεταστούν με υπευθυνότητα και να διευθετηθούν μέσα στην Επιτροπή. Οι τελικές προτάσεις της Επιτροπής, για γενική εφαρμογή στα σχολεία, θα πρέπει να φροντίσουμε να είναι "εκτός" της στείρας διαπάλης μεταξύ των παντός είδους αντιφρονούντων.

*

Τελειώνοντας, θέλω να τονίσω ότι, για να είναι βιώσιμη οποιαδήποτε προσπάθεια εισαγωγής της διαφυλικής αγωγής στα σχολεία μας, απαιτείται "άνωθεν" κάλυψη· απαιτείται νομική κάλυψη. Η Πολιτεία πρέπει να μην καθυστερήσει άλλο.

Είναι ένα αίτημα όλων, γονέων και παιδιών. Σε μια πρόσφατη έρευνα¹, όπου ζητήθηκε, από παιδιά Γ' Λυκείου, να δηλώσουν, σε περίπτωση που θα διδασκόταν ένα καινούριο μάθημα, ποιο θα επέλεγαν, τη σεξουαλική αγωγή ή την πληροφορική (ηλεκτρονικούς υπολογιστές), το 72% των αγοριών και το 80% των κοριτσιών θα προτιμούσαν τη σεξουαλική αγωγή.

Προσοχή όμως! Η εισαγωγή της διαφυλικής αγωγής στα σχολεία δεν πρέπει να στηριχθεί στο φόβο για τις σεξουαλικά μεταδιδόμενες ασθένειες. Θα πρέπει να τονίζεται η αξία της, όχι για την αποτρεπτική των αρνητικών, αλλά για τη συντελεστική των θετικών για τη συμβολή της, την τόσο σημαντική, στην προσωπική ολοκλήρωση, ώστε να ζήσει το άτομο μια πληρέστερη και ευτυχέστερη ζωή.

1. Βλέπε Δετοράκης, Ι. (1992). Η σεξουαλική συμπεριφορά των νέων: Έρευνα στο Νομό Αχαΐας. Εταιρεία Οικογενειακού Προγραμματισμού. Πρακτικά συνεδρίου: Σεξουαλική αγωγή και υγεία. Αθήνα, σελ. 231-243.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

ΤΗΣ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ

Όσον αφορά το περιεχόμενο της σεξουαλικής αγωγής, αυτό είναι δύσκολο να οριστεί γιατί η σεξουαλική αγωγή έχει τόσο εύρος όσο έχει και η εκπαίδευση και η ζωή μας, η οποία συνεχώς επηρεάζεται από τη σεξουαλικότητα. Είναι επίσης (η σεξουαλική αγωγή) σύνθετη όπως σύνθετες είναι και οι ανθρώπινες σχέσεις.

Το θεματολόγιο του μαθήματος της σεξουαλικής αγωγής θα πρέπει να έχει θέματα - ενότητες που να ανταποκρίνονται στην ηλικία, στα ενδιαφέροντα, στις απορίες και στις ανησυχίες του παιδιού και του εφήβου.

Η Marie -Paule Desaulniers στο βιβλίο της "L' education sexuelle"(σελ. 197-207) προτείνει 18 θέματα βασισμένα στις πέντε διαστάσεις της ανθρώπινης σεξουαλικότητας όπως η ίδια τις ορίζει: τη φυσική διάσταση, τη ψυχολογική , τη κοινωνική , την ηθική και τη σεξουαλικότητα που συνδέεται με τη σεξουαλική συμπεριφορά των εφήβων.

Στη πρακτική της σεξουαλικής αγωγής τα θέματα αλληλοεπικαλύπτονται ενώ συμβαίνει συχνά ένα μέρος των στοιχείων να αναφέρονται στα παιδιά , ένα άλλο να αναφέρεται στους έφηβους και ένα άλλο να αναφέρεται σε παιδιά και εφήβους.

Το κεφαλαίο γράμμα Π (παιδί) ή Ε (έφηβος) που υπάρχει δίπλα από κάθε θέμα αποτελεί σημείο ένδειξης της ηλικίας στην οποία το κάθε θέμα θα πρέπει να αναφέρεται.

1. Η φυσική διάσταση της σεξουαλικότητας

1. Το ανθρώπινο σώμα , σώμα από σεξουαλική άποψη (Π-Ε)

- Ανατομία: τα εσωτερικά και εξωτερικά σεξουαλικά όργανα του άνδρα και της γυναίκας.
- Φυσιολογία: η λειτουργία των ανδρικών και γυναικείων σεξουαλικών οργάνων και ο ρόλος τους στην αναπαραγωγή και στην ηδονή.
- Οι ορμόνες κατά φύλο.
- Η σεξουαλική ταυτότητα , ο τρανσεξουαλισμός ερμαφροδιτισμός.
- Η σεξουαλικότητα και η γονιμότητα.

2. Η υγιεινή και η σεξουαλική υγεία (Ε)

- Σωματική υγιεινή
- Ανίχνευση ασθενειών
- Η ψυχολογική πλευρά της σεξουαλικής υγείας.

3. Η εφηβεία (Π-Ε)

- Η σεξουαλική ανάπτυξη και οι προσωπικοί ρυθμοί αυτής
- Πρωτογενή και δευτερογενή σεξουαλικά χαρακτηριστικά του αγοριού και του κοριτσιού

- Φυσιολογικές και ψυχολογικές εκδηλώσεις της εφηβείας.

4. Οι σεξουαλικές σχέσεις (Π-Ε)

- Στάδια της σεξουαλικής σχέσης: Φάση του ερεθισμού, φάση του οργασμού. Η έννοια του ανδρικού και γυναικείου οργασμού και οι ατομικές τους διαφοροποιήσεις.
- Παθολογικές και παρεκκλίνουσες σεξουαλικές σχέσεις
- Τα μηνύματα των ΜΜΕ που αφορούν τη σεξουαλική σχέση.

5. Η γέννηση (Π-Ε)

- Η σύλληψη: η έννοια της αναπαραγωγής , ο ρόλος του άνδρα και της γυναίκας στην σύλληψη
- Η ανάπτυξη του εμβρύου
- Τα στάδια του τοκετού και μέθοδοι αυτού
- Μέθοδοι τεχνητής γονιμοποίησης
- Προετοιμασία της οικογένειας για το γεγονός του τοκετού
- Ανάγκες του νεογέννητου.

2. Η ψυχολογική διάσταση της σεξουαλικότητας

6. Σχέσεις ανάμεσα στα αγόρια και τα κορίτσια (Ε)

- Σεξουαλικές συμπεριφορές , φλέρτ, πειράγματα, αντιδράσεις κλπ.
- Δυσκολίες στη σχέση αγοριών-κοριτσιών: επιθετικότητα, ανταγωνισμός, σεξισμός, φόβος, έλξη κλπ.
- Τύποι σχέσεων αγοριών και κοριτσιών.

7. Αγάπη και συναισθήματα που συνδέονται με τη σεξουαλικότητα (Π-Ε)

- Τα διαφορετοποιημένα συναισθήματα που είναι συνδεδεμένα με τη σεξουαλικότητα:
 - ο έρωτας, ο θαυμασμός, η χαρά, ο ενθουσιασμός η εμπιστοσύνη, η αισιοδοξία, ο φόβος, η τιμιότητα, η ενοχή.
- Τρόποι έκφρασης, των συναισθημάτων συνδεδεμένων με τη σεξουαλικότητα:
 - λόγια, μηνύματα, τα κοιτάγματα, οι σωματικές επαφές.

8. Οι σεξουαλικοί προσανατολισμοί (Ε)

- Ορισμός της σεξουαλικού προσανατολισμού
- Οι διαφορετικοί σεξουαλικοί προσανατολισμοί: ετερόφυλος, ομοφιλόφυλος, αμφιφυλόφιλος. Ανδρική και γυναικεία ομοφυλοφιλία
- Προκαταλήψεις που αφορούν την ομοφυλοφιλία: σύγκριση της σεξουαλικής ταυτότητας, ο τρόπος ζωής, το κοινωνικό περιβάλλον ή το ιδιαίτερο επάγγελμα
- Οι υποθετικές αιτίες της ομοφυλοφιλίας
- Η ομοερωτική φάση της εφηβείας και η διάκριση αυτής με την ομοφυλοφιλία

- Σεβασμός στον άνθρωπο και τις σεξουαλικές του επιλογές, νομιμοποίηση των σεξουαλικών προτιμήσεων του ανθρώπου.

9. Η ηδονή (Π-Ε)

- Η ηδονή σα βασική διάσταση της ανθρώπινης σεξουαλικότητας, οι ερωτογενές ζώνες, η υποκειμενική διάσταση της ηδονής
- Η ανακάλυψη της ηδονής ως ανακάλυψη του εαυτού σου και του άλλου
- Τα προβλήματα που δημιουργούνται από την εγυιστική ικανοποίηση της ηδονής.

10. Ο αυνανισμός (Ε)

- Ορισμός του αυνανισμού, ανδρικός ή γυναικείος αυνανισμός, ο αυνανισμός κατά την παιδική και εφηβική ηλικία, οι λανθασμένες απόψεις που αφορούν τους φυσικούς κινδύνους του αυνανισμού, οι θρησκευτικές και ηθικές απαγορεύσεις που αφορούν τον αυνανισμό.

3. Η κοινωνική διάσταση της σεξουαλικότητας

11. Οι σεξουαλικοί ρόλοι και τα στερεότυπα αυτών (Π-Ε)

- Διάκριση σεξισμού και σεξουαλικότητας
- Η σημασία της σεξουαλικής ταυτότητας και η σπουδαιότητα των σεξουαλικών ρόλων για την επιβεβαίωση της σεξουαλικής ταυτότητας

- Η σύγκρουση με τα ΜΜΕ και την διαφήμιση
- Οι προσωπικές επιλογές των ανδρικών και γυναικείων ρόλων σε διαφορετικούς τομείς: στο σχολείο, την οικογενειακή ζωή, τη δουλειά.

12. Η σεξουαλική εκμετάλλευση (Π-Ε)

- Ορισμός της σεξουαλικής εκμετάλλευσης και της σεξουαλικής πλάνης
- Διαφορετικοί τύποι της σεξουαλικής εκμετάλλευσης στην οικογένεια "αιμομιξία", στη κοινωνία: ετεροσεξουαλική και ομοφυλοφιλική βία , ετεροσεξουαλική και ομοφυλοφιλική πορνεία, σε ενήλικες και νέους, η πορνογραφία.

4. Οι σεξουαλικές συμπεριφορές των εφήβων

13. Η εγκυμοσύνη στην εφηβεία (Ε)

- Συνέπειες της εγκυμοσύνης στην εφηβεία
- Οι δυνατές επιλογές σε μια εφηβική εγκυμοσύνη

14. Αντισύλληψη (Ε)

- Ανδρικοί, γυναικείοι μέθοδοι αντισύλληψης
- Προσωρινές - μόνιμοι μέθοδοι αντισύλληψης
- Περιορισμοί και συνέπειες κάθε μεθόδου
- Χρησιμοποιούμενες μέθοδοι στην εφηβεία

- Η υπευθυνότητα του ζευγαριού απέναντι στην αντισύλληψη και η σχέση αυτής με τις θρησκευτικές πεποιθήσεις.

15. Άμβλωση (Ε)

- Η ψυχολογική και ηθική διάσταση της άμβλωσης, η νομική και οικονομική διάστασή της, η ευθύνη του ζευγαριού απέναντι στην άμβλωση.

16. Οι σεξουαλικά μεταδιδόμενες ασθένειες (Ε)

- Είδη ασθενειών, τρόποι μετάδοσης, τρόποι θεραπείας, προκατάληψη για τις σεξουαλικά μεταδιδόμενες ασθένειες.

5. Η ηθική διάσταση της σεξουαλικότητας

17. Νόρμες και αξίες συνδεδεμένες με την σεξουαλικότητα (Γ-Ε)

- Η σταθερότητα των διαφόρων ειδών κοινωνικής νόρμας σχετικά με τη σεξουαλικότητα και οι διαφοροποιήσεις ανάλογα με το χρόνο και το τόπο.

18. Οι επιλογές και οι ευθύνες που συνδέονται με την σεξουαλική ζωή (Ε)

- Η έννοια της σεξουαλικής ελευθερίας και των επιλογών που συνδέονται με τη σεξουαλική ζωή
- Η αναγκαιότητα των προσωπικών θεωρήσεων και επιλογών όσον αφορά τη σεξουαλική ζωή

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΒΙΒΛΙΑ ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΑ

Γκόλιαρης, Χ. και Τζούρα-Τζεβελέκη, Ε. “Η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση του παιδιού”, Εκδόσεις Πρώτη Σελίδα, Κιλκίς, 1994

Διαμαντόπουλος, Δ.Π. “Λεξικό Βασικών Εννοιών”, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, 1994

Εταιρία Οικογενειακού Προγραμματισμού “Σεξουαλική αγωγή και υγεία”, Εκδόσεις Εταιρία Οικογενειακού Προγραμματισμού, Αθήνα, 1992

Ζαφείρης, Α., Ζαφείρη, Ε. και Μουζακίτης, Χ., “Οικογενειακή θεραπεία – θεωρία και πρακτικές εφαρμογές”, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 1999

Παρασκευόπουλος, Ι. “Εξελικτική Ψυχολογία”, τόμοι 1, 2, 3, 4, Εκδόσεις Πανεπιστημίου Αθηνών, Αθήνα, 1985

Ζωγράφου, Α. “Σχολική Κοινωνική Εργασία: Θεωρία, Πράξη, Προβληματισμοί”, Πάτρα, 1993

Θεοδωράκη, Α. και Ιωάννου, Α. “Η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση στο Δημοτικό Σχολείο με τη μέθοδο Project”, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2001

Κακαβούλης, Α. “Σεξουαλική ανάπτυξη και αγωγή”, Εκδόσεις Κακαβούλης Κων/νος, Αθήνα, 1995

Κοσμόπουλος, Α. “Ψυχολογία - Οδηγητική”, Εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα, 1990

Νασιάκου, Μ. “Η ψυχολογία σήμερα, Κλινική Ψυχολογία”, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 1982

Παπαϊωάννου, Κ. “Παιδιά – Γονείς, Κοινωνικοί Λειτουργοί”, Εκδόσεις Ελλήν, Αθήνα, 2000

Παρασκευόπουλος, Ι., Μπεζεβέγκης, Η., Γιαννίτσας, Ν. Και Καραθανάση, Α. “Διαφυλικές σχέσεις”, τόμοι Α και Β, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 1995

Σπυροπούλου, Θ. Ζ. “Πραγματικότητα και οράματα για την παιδεία”, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 1996

Φρειδερίκου, Α. “Η Τζένη πίσω πίσω από το τζάμι”, Αναπαραστάσεις των φύλων στα εγχειρίδια γλωσσικής διδασκαλίας του δημοτικού σχολείου, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Β' Έκδοση, Αθήνα, 1995

ΞΕΝΑ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΑ

Βαλαμπρεγκ, Κ. “Η σεξουαλική εκπαίδευση στο εξωτερικό”, Μετάφραση Φερτάκη Α., Εκδόσεις Άγκυρα, Αθήνα, 1977

Banks, O. “The sociology of education expansion”, London, 1982

Κλάϊν, Μ. “Ψυχανάλυση και σεξουαλική αγωγή”, Μετάφραση Διάφα μ., Εκδόσεις Πύλη, Αθήνα, 1991

Lewis and Brooks-Cunn “Friendship and peer relations”, New York, 1975

Meredith, P. “European Strategies of sex and educations”, London, 1989

Μόκο, Ζ., “Ψυχανάλυση και Εκπαίδευση”, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα, 1997

Ρηντ Ε. “Σεξισμός και επιστήμη”, Εκδόσεις Θεωρία, Αθήνα, 1981

Ruble, D.N. “Social, Emotional and Personality Development”, London, 1988

Φρόντ, Σ. “Τρεις μελέτες για τη θεωρία της σεξουαλικότητας”, Μετάφραση Αναγνώστου Λ., Εκδόσεις Επίκουρος, Αθήνα, 1991

ΗΜΕΡΙΑΔΕΣ

Εταιρεία Οικογενειακού Προγραμματισμού “Σεξουαλική αγωγή και υγεία”,
Πρακτικά 1^{ου} Σεμιναρίου, Εκδόσεις Εταιρεία Οικογενειακού
Προγραμματισμού, Αθήνα, 1989

ΠΤΥΧΙΑΚΕΣ

Κούγια, Β. “Το πρόβλημα της ανεπαρκούς σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης στην
Εκπαίδευσης, προτάσεις για την λύση του”, Πάτρα, Ιούνιος 1992

